

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**RUS DİPLOMAT İVAN İVANOVIÇ NEPLÜYEV'İN HAYATI,
İSTANBUL VE ORENBURG'TAKİ FAALİYETLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nurgul KARİMOLLAYEVA

Enstitü Anabilim Dalı : Tarih

Enstitü Bilim Dalı : Yakın Çağ Tarihi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Yaşar ERTAŞ

ARALIK – 2020

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**RUS DİPLOMAT İVAN İVANOVIÇ NEPLÜYEV’İN HAYATI,
İSTANBUL VE ORENBURG’TAKİ FAALİYETLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nurgul KARİMOLLAYEVA

Enstitü Anabilim Dalı : Tarih

Enstitü Bilim Dalı : Yakın Çağ Tarihi

**“Bu tez sınavı 09/12/2020 tarihinde online olarak yapılmış olup aşağıdaki isimleri bulunan
jüri üyeleri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”**

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Prof. Dr. Mehmet Yaşar ERTAŞ	Başarılı
Prof. Dr. Abdulvahap KARA	Başarılı
Doç. Dr. Kerim İlker BULUNUR	Başarılı

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti ve Çarlık Rusya'nın diplomatik ilişkileri hem bölgesel hem de uluslararası ilişkiler açısından her zaman büyük bir önemi haizdir. İki devlet arasındaki ilişkilerin yürütülmesinde doğal olarak karşılıklı görev yapan diplomatlar ve daimi elçilerin katkısı çok büyüktür. Kişiliği, yaşamı, misyonu ve faaliyetleri ile temayüz eden diplomatlardan biri de İvan İvanoviç Neplüev'dir. 18. yüzyılda Rus Çarlığı'nın genişleme stratejisinin uygulanmasında etkili görevler üstlenmiş olan Neplüev, hem eğitimi hem de gerek İstanbul gerekse Orenburg'taki başarılı çalışmalarıyla iz bırakmış Rus devlet adamlarından biridir. Bu çalışmada Neplüev'in hayatı, İstanbul'daki daimi elçiliği ve Orenburg'taki icraatları ele alınmış ve bu bağlamda Rus Çarlığı'nın Osmanlı ve Orta Asya politikalarının ana hatları konu edinilmiştir.

Bu çalışmayı birçok kişinin ve kurumun desteği ile yaptım. Öncelikle Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB)'na müteşekkirim. Çünkü Türkiye'de yüksek lisans eğitimine YTB'nin Türkiye Bursları programı ile başladım ve kurumun desteği ile yürüttüm. Bununla birlikte görüş, öneri, eleştiri ve katkılarıyla, her konuda akademik tecrübesiyle desteğini esirgemeyen, hiç çekinmeden bilimsel birikim ve deneyimlerini paylaşan, yabancılık hissetmediğim bu ulvi Türk topraklarında benim hem hayatıma hem de bilimsel yaşamımdaki ilk yolculuğuma yön veren, saygıdeğer danışmanım sayın Prof. Dr. Mehmet Yaşar ERTAŞ'a teşekkürlerimi sunarım. Çalışma süresinde maddi ve manevi desteklerini ve yardımlarını esirgemeyen Saltanat ZHAMANKULOV, Meerim ARYSTANBEK KYZY'NA teşekkür etmeyi kendime borç bilirim. Son olarak belki de en büyük teşekkürü, eğitim hayatım boyunca yardım ve dualarını hissettiğim ailem ve dostlarım hak etmektedir.

Nurgul KARİMOLLAYEVA

9/12/2020

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	ii
RESİM LİSTESİ	iv
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: İ.İ.NEPLÜYEV'İN İSTANBUL'A GELMEDEN ÖNCEKİ HAYATI. 7	
1.1 Neplüjev'in Ailesi ve Çocukluğu	7
1.2 İvan İvanoviç Neplüjev'in Aldığı Eğitim ve Gençlik Dönemi.....	20
BÖLÜM 2: NEPLÜYEV'İN İSTANBUL'DAKİ ELÇİLİK GÖREVİ VE SONRAKİ HAYATI	32
2.1. Osmanlı ve Çarlık Rusya'nın Diplomatik İlişkileri.....	32
2.1.1. Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya'nın Diplomatik İlişkilerinde İ. İ. Neplüjev'in Elçilik Görevi	38
2.2. İran Meselesinde Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya ilişkileri	56
2.3. Neplüjev'in Orenburg Bölgesine Görevlendirilmesi.....	75
KAYNAKÇA.....	84
EKLER	90
ÖZGEÇMİŞ	96

KISALTMALAR

A.DVNSNMH.d	: Name-i Hümayun Defterleri
AE.SAMD.III	: Ali Emiri Kataloğu Sultan III. Ahmed
AE.SMHD.I	: Ali Emri Kataloğu Sultan I. Mahmud
AVPRI.	: Arhiv vneşnei politiki Rossiiskoi imperii
BOA	: T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
C.HR	: Cevdet Hariciye
L.	: Leningrad (St. Peterburg'un eski adı)
M.	: Moskova
ORRGB.	: Otdel rukopisei Rossiiskoi gosudarstvennoi biblioteki
RGADA.	: Rossiiskii gosudarstvennyi arhiv drevnih aktov
SPb.	: St. Petersburg
TSMA. E	: Topkapı Sarayı Arşivi

RESİM LİSTESİ

Resim 1: “Anavatan Notları” (Oteçestvenniye Zapiski).....	10
Resim 2: İvan İvanoviç Neplüev	11
Resim 3: İ.İ. Neplüev Tarafından Poddubye Köyüne Yaptırılan Tapınak	14
Resim 4: Poddubye Tapınağının İçinden Bir Görünüş ve Mezar Taşları	14

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	☐	Doktora	☐
Tezin Başlığı: Rus Diplomat İvan İvanoviç Neplüev'in Hayatı, İstanbul ve Orenburg'taki Faaliyetleri			
Tezin Yazarı: Nurgul KARİMOLLAYEVA Danışman: Prof. Dr. Mehmet Yaşar ERTAŞ			
Kabul Tarihi: 9/12/2020		Sayfa Sayısı: v (ön kısım)+ 90 (tez) + 6 (ek)	
Anabilim Dalı: Tarih		Bilim Dalı: Yakın Çağ Tarihi	
Bu araştırma XVIII. yüzyılın ilk yarısında 1721-1735 yılları arasında Osmanlı – Rus ilişkilerine büyük katkı sağlayan Rus Büyükelçisi İvan İvanoviç Neplüev üzerine hazırlanmıştır. Araştırmanın kapsamı İ.İ. Neplüev'in diplomat olmadan önceki hayatı ile İstanbul ve Orenburg'daki görevini kapsamaktadır. Soylu bir aileden gelen Neplüev, gençlik yıllarında Çar I. Petro'nun tasarladığı eğitim projesine dahil edilmiş ve özel olarak yetiştirilmiştir. İdealist, vatansever ve başarılı bir genç olarak Çar I. Petro'nun takdirini kazanan Neplüev, 1721'de Rusya için çok stratejik bir görev olan İstanbul büyükelçiliği ile görevlendirilmiştir. Kafkasya, İran ve Doğu Avrupa coğrafyasındaki gelişmeler sebebiyle yoğun bir mesai harcayan Neplüev, ülkesinin menfaatleri için azami gayret göstermiştir. İstanbul elçiliğinden sonra Rusya'daki tahta değişikliği ile yaşanan istikrarsız bir dönemde Orenburg'a görevlendirilmiştir. İstanbul kariyerinden sonra bir nevi sürgün sayılacak bu görevi bölgede Rusya'nın askeri ve siyasi nüfuzunun yerleştirmektir. Bu görevinde başarılı bir performans gösteren Neplüev, ilerleyen yaşında Petersburg'da senatör olarak görev yapmıştır. Araştırmanın ana kaynağı Neplüev'in anıları ile G.M. Yuriyeva'nın İvan İvanoviç Neplüev: Kişiliği ve Faaliyeti, M. Vladimirova'nın The Russian Residency in Constantinople: Russian–Ottoman Diplomatic Encontros ve Nurzhigit Abdukadyrov'un XVIII-XIX yy. Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa'daki dış siyasetinin yönleri çalışması ile Türkiye'de Fatih Ünal'ın kaleme aldığı XVIII yüzyıl Türk– Rus İlişkilerinde Neplüev (İstanbul'dan Orenburg'a) adlı eserlerdir. Bununla birlikte bazı Rus ve Osmanlı Arşivi belgeleri de kullanılmıştır.			
Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Çarlık Rusya, Neplüev, diplomatik hizmet, I. Petro			

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	☐	Ph.D.	☐
Title of Thesis: The Life of Russian Diplomat Ivan Ivanovich Neplüeyev, Activities in Istanbul and Orenburg			
Author of Thesis: Nurgul KARİMOLLAYEVA Supervisor: Professor Mehmet Yaşar ERTAŞ			
Accepted Date: 9/12/2020		Number of Pages: v (pre text)+ 90 (m.b) + 6 (app)	
Department: History		Subfield: Contemporary History	
This research was prepared on the Russian Ambassador Ivan Ivanovich Neplüeyev, who contributed greatly to the Ottoman - Russian relations between 1721-1735 in the first half of the XVIII. century. The scope of the research includes I. I. Nepluyev's life before he became a diplomat and his duty in Istanbul and Orenburg. Neplüeyev, who comes from a noble family, was included in the education project designed by Tsar Peter I in his youth and was specially raised. Neplüeyev, who was appreciated by Tsar Peter I as an idealist, patriotic and successful young man, was assigned to the Istanbul embassy in 1721, which was a very strategic task for Russia. Neplüeyev, who worked intensely due to the developments in the Caucasus, Iran and Eastern Europe geography, showed maximum effort for the interests of his country. After the Istanbul embassy, he was assigned to Orenburg in an unstable period with the change to the throne in Russia. This task, which will be regarded as a kind of exile after his career in Istanbul, is to establish Russia's military and political influence in the region. Neplüeyev, who had a successful performance in this position, served as a senator in Petersburg at his advanced age. The main source of the research is the memories of Neplüeyev along with G.M. Yuriyeva's Ivan Ivanovich Neplüeyev: Personality and Activity, M. Vladimirova's The Russian Residency in Constantinople: Russian-Ottoman Diplomatic Encontros and Nurzhigit Abdukadyrov's Aspects of foreign policy of Ottoman Empire in Europe in XVIII-XIX centuries with Turkey Fatih Unal penned XVIII century Turkish-Russian Relations in Neplüeyev (from Istanbul to Orenburg) is his book. However, some Russian and Ottoman Archive documents were also used.			
Keywords: The Ottoman State, The Tsarist Russia, I.I. Nepluyev, diplomatic service, Peter the Great			

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu

Osmanlı İmparatorluğu ve Çarlık Rusya arasındaki ikili ilişkilerin tarihi göz önüne alındığında, bugün olduğu kadar küresel olmayan o döneme ait jeopolitiği ile ilgili bazı soruların vurgulanması gerekmektedir. Çarlık Rusya ve Osmanlı İmparatorluğunun geçmişten beri iki ilişkilerinden dolayı iyi komşular olmadığına vurgu yapılabilir. Tarih boyunca bu iki devlet sürekli çatışma ve savaş yapmıştır.

Osmanlı Devleti ve Çarlık Rusya arasında on iki savaş olmuştur, iki imparatorluğun sona ermesine neden olan Birinci Dünya Savaşı da söz konusu savaşlara dâhildir. İki imparatorluk arasında savaşlar Karadeniz kıyıları, Kafkas toprakları, Hristiyanların Osmanlı İmparatorluğundaki hakları ve Müslümanların Çarlık Rusya'daki haklarının korunması gibi sebeplerden ortaya çıkmıştır. Bu mücadeleler boyunca Çarlık Rusya, İstanbul'u alma olasılığını bile düşünmüştür.

XVII. yüzyıl sonu ve XVIII. yüzyıl ortasına kadar Osmanlı İmparatorluğunun genel durumu üzerinde önemli bir etkisi olan dış politika faktörlerinden biri Çarlık Rusya ile ilişki kurmakta saklanmaktadır. XVIII. yüzyılın Osmanlı İmparatorluğu-Çarlık Rusya savaşlarının, reform eğilimindeki hızlı gelişmenin en önemli faktörü haline geldiğini belirtmek abartı olmaz, bu nedenle Osmanlı İmparatorluğu ile Çarlık Rusya arasındaki ilişkiler daha ayrıntılı bir şekilde incelenmelidir. Osmanlı İmparatorluğu ile Çarlık Rusya arasındaki doğrudan ilişkilerin başlangıcı 1492 yılında III. Ivan'ın, Kırım Hanı aracılığıyla II. Sultan Bayezid'e mektup göndermesi ile başlamaktadır. Bu tarihten itibaren birkaç yıl boyunca Türk Sultanı ve Moskova Prensi, ülkeler arasında doğrudan temas kurma olasılığını denemeye devam etmişlerdir.¹

Sonuç olarak, 1496'da ilk elçilik Moskova'dan İstanbul'a gönderilmiştir. Böylece III. İvan Azak ve Cafu'dan geçmekte olan Çarlık Rusya ticaretinin çıkarlarını korumaya çalıştı. Bu vesileyle, Sultan Moskova'ya özel bir güvenlik sertifikası göndermiştir.

¹Nikolay Mihayloviç Karamzin, *İstoriya Gosudarstva Rossiyskogo I*, Moskva, 2002, s. 972; Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi; Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, Ankara: TTK, 1987, s. 117; Fatih Ünal, *XVIII. Yüzyıl Türk-Rus İlişkilerinde Neplüyev*, Ankara, 2014, s. 1.

Osmanlı İmparatorluğu ve Çarlık Rusya arasındaki ilişkilerde, ilk olarak XVII. yüzyılın son çeyreğinde açık bir askeri çatışma niteliği kazanmışsa da aslında çatışma durumları daha erken dönemde görülmeye başlanmıştır.²

Osmanlı İmparatorluğu ve Çarlık Rusya arasındaki önemli savaşlardan ilki 1568-1570 arasında gerçekleşti. O dönemde Osmanlı İmparatorluğu Astrahan'ı ele geçirmeye çalışmıştır. Osmanlı İmparatorluğu saldırısı sırasında asker şehre girememiş ve Astrahan on beş bin asker tarafından kuşatılmıştır. Kırım Tatar ordusu yaklaşık elli bin kişiyle Osmanlı ordusunu desteklemiştir. Bu savaşta Rusya İmparatorluğu Moskova'dan gelen Ukrayna Kazakları ile birlikte Kırım Tatar ordusunu mağlup etti. Ayrıca Türk filosu Karadeniz'deki fırtına nedeniyle tahrip edildi. Böylece, Osmanlı İmparatorluğu'nun Astrahan'ı alıp Volga Nehrindeki konumunu güçlendirmeye yönelik ilk girişimi başarısız oldu.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Ukrayna'nın güney bölgesi üzerinde dikkatli bir kontrol kurma isteği, 1672-1681 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu ve Çarlık Rusya arasında ikinci savaşın başlamasına yol açtı. Bu savaş sürecinde Çarlık Rusya Ukrayna'daki etkisini güçlendirememiştir. Osmanlı İmparatorluğu ise Ukrayna'nın güney bölgelerini ele geçirmeyi başarmıştır. Osmanlı İmparatorluğu Ukrayna'daki bölgeyi ele geçirdikten sonra Avrupa'ya yönelmek için fırsat yakalamıştır fakat başarılı olunamamıştır.

Çarlık Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki üçüncü savaş, Rusya da Büyük Türk Savaşı adıyla bilinen, 1686 yılında başlamıştır. 1683 yılı Osmanlı - Kutsal İttifak Savaşları olarak adlandırılan çok sayıda Avrupa ülkesinin Osmanlı İmparatorluğu'na karşı birleşerek saldırıya geçtiği savaşta Çarlık Rusya da yer almıştır. 1687 ve 1689'da, Prens Vasiliy Golitsyn önderliğinde Çarlık Rusya tarafından Kırım'ı kurtarmak sloganıyla savaş kampanyası gerçekleştirilmiş ancak kampanya da kendi amacına ulaşamayıp, başarısız bir şekilde sona ermiştir.

Çarlık Rusya tarihinin en önemli Çarı olan I. Petro da, Osmanlı İmparatorluğunun aleyhine askeri operasyonlara devam etmiştir. Petro, Azak kalesini ele geçirmek

²Teplov V.A., *Russkiye predstaviteli v Tsargrade 1496-1891*, İstoriçeskiye oçerki, Sankt-Peterburg, 1891, s. 20-21.

amacıyla birlikler göndermiş ve sonucunda Azak Denizi, 1700’de İstanbul (Konstantinopolis) Antlaşmasıyla Rusya himayesine girmiştir.³

Çarlık Rusya birliklerinin Poltava’da İsveçliler üzerindeki zaferini takiben İsveç Kralı XII. Charles Osmanlı İmparatorluğu’nun himayesine sığınmıştır. Çarlık Rusya kralın iadesini istemiş, ancak iade etme yerine Osmanlı İmparatorluğu savaş ilan etmeyi tercih etmiştir. Dolayısıyla 9 Kasım 1710’da, Osmanlı İmparatorluğu Çarlık Rusya’ya savaş ilan etmiştir. 1711 yılına kadar I. Petro çatışmadan kaçınmayı ummuş ve savaşmama yoluna gitmiştir.⁴

Fakat Osmanlı İmparatorluğu Çarlık Rusya’ya başka tercih bırakmadığı için I. Petro Prut Savaşına asker göndermiş ama bu savaş Çarlık ordusunun yenilgisiyle sona ermiştir. Osmanlı İmparatorluğu askerleri Çarlık Rusya birliklerini kuşatmayı ve onları teslim olmaya zorlamıştır. Böylece 22 Temmuz 1711 tarihinde bir barış ortamı sağlanmış ve 23 Temmuz 1711’de Prut Antlaşması imzalanmıştır. Bu türlü büyük savaşlar devletler için yorucu olduğundan dolayı zaman zaman devletler kendi ilişkilerinde diplomatik yöntemlere de yer vermiştir. Özellikle Çarlık Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu ilişkilerinde diplomasi metodu öne çıkmaktadır. Bu iki devlet arasındaki diplomatik ilişkiler XVIII. yüzyıl başından itibaren, Çarlık Rusya’nın İstanbul’da büyükelçiliğinin açılmasıyla başlamaktadır.⁵

Farklı devletlerin dış politikası, liderlerin değişmesinden, iç politikadaki değişikliklerden, siyasi rejimlerden ve hatta uluslararası durumdan bağımsız olarak ikili ilişkiler sert bir şekilde değişmemiştir ve sabitliğini uzun korumuştur. Çarlık Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu ilişkileri de istisna teşkil etmemektedir. Çarlık Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu ilişkilerinin tarihi kökleri çok derinlere dayanmaktadır. İki ülkenin karşılıklı ilişkilerinde temelde öne çıkan iki etkileşim aracı vardır: birincisi askeri ise ikincisi diplomasidir.

Birincisi, askeri ilişkileri bir kenara bırakıp, bu çalışmada vurguyu askeri savaşlara değil, çatışmaların nedenlerini ve bunların siyasi sonuçları üzerinde durulmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda siyaset sahnesine diplomatik yöntemlere, özellikle

³Sinan Yüksel, “Kuzey Savaşları Sırasında Rusya’nın Karadeniz’e Yönelik Faaliyetleri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2012, 31 (52), s. 171-190.

⁴Krılova T.K., *Russkaya diplomatiya na Bosfore v 1711-1714 gg./ Mejdunarodnie svyazi Rossii v XVII-XVIII vv.*, Nauka, Moskva, 1966, s. 410-446.

⁵Kemal Beydilli, “Prut Antlaşması”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ankara 2007, s. 359-362.

Neplüjev'in Çarlık Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkilerde oynadığı önemli rolüne dikkat çekilmektedir.

Dolayısıyla ikinci etkileşim aracı, diplomatik ilişkiler, daha önce belirtildiği gibi, XVIII. yüzyıl başından itibaren 1701'de İstanbul'da, Rus Büyükelçiliğinin açılmasıyla başlamaktadır. Rusya ile Türkiye'nin şu an ki diplomatik ilişkilerinin kökeni Çarlık Rusya ve Osmanlı Devleti döneminden gelmektedir. Ancak, diplomatların işlevi daha önemli olmaktadır. İkili ilişkilerde günlük uluslararası çalışmalar çoğunlukla şiddet içermeyen yöntemlere başvurmaktadır.

Diplomatların ana amacı devlet çıkarlarının korunması olmuştur. Bu çıkarların korunması için diplomatlar sorunları savaş meydanlarında çözmek yerine masada diyalog yoluyla başarıya ulaşmaya çalışırlar. Hedef ise mümkün oldukça insan ve başka kayıplar vermeden devlet tarafından belirlenen bir amaca ulaşmaktır.

Böylece diplomasi, askeri güçlere başvurmadan birbirlerinin ulusal çıkarlarını etkilemek istedikleri ülkeler arasındaki etkileşimin ana yolu olarak tarif edilmektedir. Devletlerin yabancı ülkelere kendi temsilciliğinin kurulmasını istemeleri, uluslararası diplomatların durumunu ve faaliyetlerini düzenleyen yasal normların ortaya çıkıp kabul edilmesi, diplomasiinin dış politikanın bir aracı olarak önemini ortaya çıkarmaktadır.

Üstelik tarihle ilgili bilimsel literatürde, coğrafi konumunun herhangi bir devletin tarihsel gelişimine katkıda bulunduğu görülmektedir. Bu şekilde, tarihi belgeler incelenerek, birkaç yüzyıl boyunca sürmekte olan birçok devletin dış politikasının coğrafyaları ile çok bağlantılı olduğu görülmektedir. XVIII. yüzyılın sonunda I. Petro tarafında yürütülen Çarlık Rusya'nın dış siyasetinin de güneydeki toprak genişlemesine ilişkin olduğu öne çıkmaktadır.

I. Petro'nun hedefi Rusya'nın Karadeniz'e erişimini sağlamak ve Rus topraklarına Kırım Hanlığı tarafından yapılan saldırıları durdurmağıdır. Bu amaç için özellikle konu olarak ele alınan, Neplüjev'in uzmanlık alanı olan diplomasiye başvurulmaktadır.

Genel olarak Osmanlı İmparatorluğu ve Çarlık Rusya ilişkileri, XVIII. yüzyıl boyunca gergin geçmiştir. XVIII. yüzyılın ortalarında, Çarlık Rusya dış politikasında Karadeniz sorunu ön plana çıkmaya başlamış ve Osmanlı İmparatorluğu, Ukrayna ve Kafkasya'da ilerlemek için doğru anı beklemektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun öncülüğünde Kırım Hanlığı, Çarlık Rusya topraklarına baskın bir konum almaya devam etmiştir.

Çarlık Rusya'nın ekonomik kalkınmasının ihtiyaçları, güneyde sınır bölgeleri ile Azak-Karadeniz kıyıları arasında yeni verimli toprakların eklenmesi olmaktadır. Azak Denizi ve Karadeniz'e de erişimi sağlayarak bu bölgeye demir atma ihtiyacı duymuştur. Dolayısıyla Çarlık Rusya Karadeniz Filosunu oluşturmaya çalışmıştır. Aynı zamanda Karadeniz'deki gemilerinin serbest dolaşımını ve onlar için boğazların bulunmasını sağlamak istemiştir.

Araştırmanın konusu genel olarak, Osmanlı Devleti ve Çarlık Rusya'nın dış politikası, iç politikadaki değişiklikler, siyasi rejimler ve uluslararası durumlara rağmen eski zamanlardan beri statükosunu koruma çabalarıdır. Tezin konusu Çarlık Rusya Çarı I. Petro tarafından 1721-1735 yılları arasında İstanbul'da elçi olarak vazifelendirilen Neplüev olmaktadır. Bu şekilde geçmiş tarihi inceleyerek bugünkü diplomatik ilişkilerde daha sağlıklı yorumlanabilmektedir.

Çalışmanın Önemi

Tarih biliminin gelişiminin şu an ki aşamasında, bireyin tarih içerisindeki rolünün sorunu, özellikle de unutulmuş ya da unutulmak üzere olan ancak zamanında bugünkü tarihin şekillenmesinde kendi katkısını sağlayan figürlerin hayatı ve eserleri üzerinde çalışmak, dolayısıyla o şahısları canlandırmaktır. Tez konusunun merkezi olan ve mercek altına alınarak incelenen Neplüev'in tecrübesi ile yaşanan dönemi bugünkü uluslararası sorunları da karşılayacağına fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Araştırma kronolojik olarak inşa edilmiştir. Buna ek olarak Çarlık Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkilerin tarihi, farklı tarihsel dönemlerde araştırmacıların dikkatini çekmiştir ve hâlihazırda ilgi odağı olmaktadır. Araştırmanın önemi, Çarlık Rusya için değerli faaliyetlerde bulunan politik bir figürün kişiliğine olan ilgi faktörü de bulunmaktadır.

Çalışmanın Amacı

Genel olarak, birçok devletin dış politikası; iç politikadaki değişiklikler, siyasi rejimler ve hatta uluslararası durumlara rağmen eski zamanlardan beri statükosunu sağlamaya devam etmektedir. Dolayısıyla tezin konusu olarak belirlenen XVIII. yüzyılın 1720-1730'lu yılları arasında Osmanlı İmparatorluğunda Çarlık Rusya'yı elçi olarak temsil eden Neplüev'in dönemindeki siyasi durumu anlamak Osmanlı-Rus ilişkilerinin

izahına katkı sağlamak ve Neplüyevin diplomatik donanım ve icraatlarını tarihsel bağlamı içerisinde analiz etmektir.

Çalışmanın Yöntemi

Tezimizde tarih araştırmalarındaki klasik yöntem kullanılmıştır. Literatür taramasından sonra Neplüyevin biyografisi ve misyonu ile ilgili Osmanlı ve Rus arşivlerindeki belgeye ulaşılmıştır. Tespit edilen belge ve bilgiler karşılaştırılmalı olarak kritik edilmiş ve tezin ana sorularına cevap verilmeye çalışılmıştır.

BÖLÜM 1: NEPLÜYEV'İN İSTANBUL'A GELMEDEN ÖNCEKİ HAYATI

1.1 Neplüeyev'in Ailesi ve Çocukluğu

Her ferdin üzerinde ailesinin büyük bir etkisi vardır. Toplumun bir parçası olan aileye içinde yaşadığı toplum tarafından bir etki vardır. Toplum ise kendi yaşadığı sosyal, siyasi ve ekonomik şartlardan etkilenir. Dolayısıyla herhangi bir ferdi anlamak amacıyla ilk önce onun yaşadığı ortamın ve şartların mercek altına alınarak incelenmesi gerekmektedir. Daha sonra, ferdin hayatındaki olaylar ele alınmalıdır. Bu yüzden çalışmamızda belirtildiği gibi Neplüeyev'i anlamak için de onun yaşadığı bütün şartları da incelemeye çaba sarf edilmiştir.

XVII. yüzyılın sonunda, Çarlık Rusya dünyanın en büyük ülkelerinden biri olarak sayılmaktadır. Çarlık Rusya'nın, Lehistan ile batı sınırı Smolensk ve Kiev'i geçmiş, doğuda Okhotsk Denizi kıyılarına ulaşmıştır. Kuzeyde, Arktik Okyanusu kıyılarının karları arasında Rusya'nın sınırları kaybolmuş ve ana Kafkasya Bölgesi Rusya'nın güney sınırındaki mevkiilerden görülebilmektedir.

On yedinci yüzyılın sonunda Rusya'nın geniş coğrafyasına dağılmış olan insan nüfusu 5.6 milyondur. Bu dönemde Rusya coğrafyasında nüfus çok düzensiz ve dağınık bir yapıda bulunmaktadır. Zamosk'ye olarak adlandırılan bölgede neredeyse 3 milyon insan yaşamaktaydı. Rusya'nın, kırsal ve tarım ülkesi olmasından dolayı şehirlerde toplamda %0,02 oranında 134 bin kişi yaşamaktaydı.

Çarlık Rusya, siyasi olarak bu dönemde otokratik bir monarşi ile yönetilmektedir. XVII. yüzyılın sonuna gelindiğinde, ülke kriz dönemine girmeye başlamıştır. Bu durumun nedeni ise Çarlık Rusya'nın büyüme hızının yavaşlamış olmasından dolayı ekonomik gelişmenin düşmesi göze çarpmaktadır. Çarlık Rusya bağımsız dış ticaret politikası geliştirememiş ve ticaret filosundan tamamen mahrum kalmıştır. Deniz ticaretinde özel öneme sahip olan Baltık ve Karadeniz'e de erişim sıkıntısı yaşamıştır. Hazar Denizi'nde bölge güçlerinin Rusya'ya müdahale etmediği ilk aşamada Rus gemi inşa ve ticaret gemileri bulunmaktadır.

Rus ordusunun maddi temeli yukarıda belirtilen yerel sistemdir. XVII-XVIII. yüzyıllar arasında, mülkün statüsünün yavaş bir şekilde tahrip edilmesi süreci yaşanmıştır. Yıllar geçtikçe, geçici olarak arazi görevlisi servis görevlisinin yaşamı için verilen özelliklerini kaybetmiştir.

Birçok dvoryan⁶ ellerinde olan mülkü güvence altına almayı başarmış, babadan ve dededen alınan kalıtsal bir mülk olarak kabul edilmesi etkili olmuştur. Bu nedenle, yerel süvarileri oluşturan soylular da dâhil olmak üzere askerler, askeri becerilerinde savaşma ve iyileştirme arzusuna sahip olmamıştır.

Bu yüzden, XVII. yüzyılın sonlarına doğru askeri kriz herkes tarafından görülebilmektedir. Bu durum Çarlık Rusya'da sosyal bir krizi de doğurmaktadır. Orduyu oluşturan saflara hizmet eden tüm hizmet sisteminin reform ihtiyacı olmuştur. Ülke düzenli olarak başka bir orduya ihtiyacı duyarken, bu tür ordular o dönemde sadece gelişmiş Avrupa ülkelerinde görülmektedir.

Krizle ilgili ilk işaretler savaş alanlarından gelmeye başlamıştır. 1677-1681 Çarlık Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki savaş Rus silahlarının eski olduğunu, 1687 ve 1689 tarihli iki Kırım savaşının yanı sıra 1695 yılındaki I. Azak savaşı da kriz durumunu daha da görünür kılmıştır. Lehistan, Osmanlı ve Kırım Tatar birlikleri o dönem Rusya'nın ana askeri muhalifleri modern silahlanma ve ileri savaş yöntemlerine sahip değildir. Bununla birlikte, Rus ordusu ya savaşı kaybetmiş ya da çeşitli başarılarla savaşmıştır.

Dolayısıyla bütün bunlar faktörler Rusya'nın uluslararası prestijine yansımıştır. Ülkenin uluslararası toplumdaki konumu ve ordunun güvenilirliği, devletin iç durumunu ortaya koymaktadır. İmparatorluğun içinde bulunduğu zor durum vatandaşlarının refahını etkilemeye başlamıştır.

Araştırmanın öznesi Neplüev'in dünyaya geliş tarihi bu politik, sosyal ve ekonomik duruma denk gelmektedir. Özellikle 1695–1696 yılları arasında yer alan Azak savaşlarından önce, 1693 yılı dünyaya gelen Neplüev'e savaş mantalitesini ilk adımdan başlayarak hissetmeye başlamasına yardım etmiştir.

⁶Dvoryan: Rus asilleri, saray mensupları anlamına gelir. Daha sonra değişik milletlerden, Cengiz Han soyundan gelen Tatar soyluları da bu kategoriye dahil edilmişlerdi.

Novgorod ilçesindeki Navolok çiftliğinde doğmuş olan İvan İvanoviç Neplüev, o dönemin siyasi, sosyal ve ekonomik durumunu iyi yansıtabilen soylu kökenleri olan bir aileye sahiptir. Neplüev’ün ailesi çok meşhur Rus sülalesi olan Romanovlarla akraba olmuştur⁷. Ancak araştırmanın sınırlıkları, Neplüev hakkında Golikov’ın bıraktığı bilgilerden hariç çağdaşları tarafından çok bilgi kalmamıştır.⁸

Rus soylularının arasında sıkça karşılaşılan geleneklere göre her ailenin kendi soyunun çıkış tarihiyle ilgili mit, efsaneler bulunmaktadır. Romanovlar hanedanı ile aynı sülaleden gelen Neplüevler de bu geleneğe sahiptir. Bu sülalenin başında gelen Fedor İvanoviç, *Boyar*⁹, vali olan amcası Zahariya İvanoviç Koşkin’in evinde yaşıyordu. Koşkin, Moskova büyük prensi II. Vasili’in tavsiyesiyle ve politik çıkarları için yeğenini boyarlardan birinin kızına evlendirmeyi düşünmüştür. Bu duruma Fedor İvanoviç, kendi sülalesinin sadece kral ailesinin mensuplarıyla aile kurduklarını ve kendinin sıradan bir boyarın kızına evlenmesini layık bulmadığını söylemiştir. Bu şekilde söz konusu evlilik gerçekleşmemiştir. Bu cevaba II. Vasili “Fedor İvanoviç, su içtiğin kuyuya tükürme (Ne plüy)” (Ne plüy, Fedor İvanoviç, v kolodets: goditsya vodički ispit’) demiştir. Fedor İvanoviç bu evlilik sayesinde bir ölümden kurtulmuştur. Rus tarihçi V.N. Vitevskiy’e göre Feodor İvanoviç “Neplüy (tükürme)” lakabını 15. yüzyılın ortalarında almış ve onun oğulları sonradan Neplüev soyadını taşımaya başlamıştır.¹⁰

Araştırmayı detaylı ve derin bir şekilde ele alma amacıyla, özellikle hayatının ilk aşamalarını, Neplüev’in kendisi tarafından yazılıp kendi hayatını anlatan not defteri incelenerek ve objektif yorumlarda eklenerek başvurulmuştur.

Neplüev not defterini el yazısı şeklinde tutmuştur. Neplüev’in not defterinin orijinal halinin kaç sayfadan oluştuğu bilinmemektedir. Not defterini hayatının son yıllarına kadar yazmış ve oğluna yazdığı bir veda mektubu ile bitirmiştir. Bu kısımlardan sonra Neplüev’e yakın olan bir insan tarafından onun biyografi listesine onun ölümü hakkında bilgi eklenmiştir. Belki de bu not dosyasının yazarı Neplüev’in son

⁷Pçelov E.V., *Romanovy: İstoriya dinastii*, Moskova: Olma-Press, 2004, s. 87.

⁸Golikov İ.İ., *Ivan Nepluyev. Put Gardemarina, Vospominanie İ. İ. Golikova ob İ. İ. Nepluyeve*, SPb.: Gangut, 2014, s. 80.

⁹Rusya’da en üst derecedeki asilzadeler sınıfı

¹⁰Vitevskiy V.N., *İ.İ. Neplüev i Orenburgskiy Kray v Prejнем ego Sostave do 1758 g.*, Kazan , 1889, s. 10-13.

zamanlarında yanında yaşayan yazar İvan İvanoviç Golikov olduğu da düşünülmektedir. Ayrıca Golikov XVII. cilt ‘Dopolneniye k deyaniyam Petro Velikogo’ adlı eserinde Neplüyev’in Petro hakkında ifade ettiği bazı hikâyeleri örnek vermiş ve yaşlı, saygıdeğer bir isim olan Neplüyev hakkında kendi anılarından birkaçına yer vermiştir.¹¹

Golikov’un 1796 yılında söz konusu olan eseri yayımlandıktan sonra, Neplüyev’in el yazmalarının daha eksiksiz baskısı 1822 yılında Pavel Petroviç Svinin tarafından 1818’de kendi kurduğu “Anavatan Notları” (Oteçestvenniye Zapiski) isimli dergide yer almıştır. Ancak bu baskıda bile notların bir kısmı kesilmiştir. Bu durum kısmen sansürle kısmen de yayıncı tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada kullanılan el yazması da Rusya Bilimler Akademisi’nde bulunan Rusça elektronik notlardan oluşmaktadır. Çalışmada kullanılan not defteri kitap haline getirilmiş bir çalışmanın ürünüdür.¹² Daha sonra 1892’de Suvorina tarafından ‘Zapiski İvana İvanoviça Neplüyeva’ adıyla yayınlanmıştır.

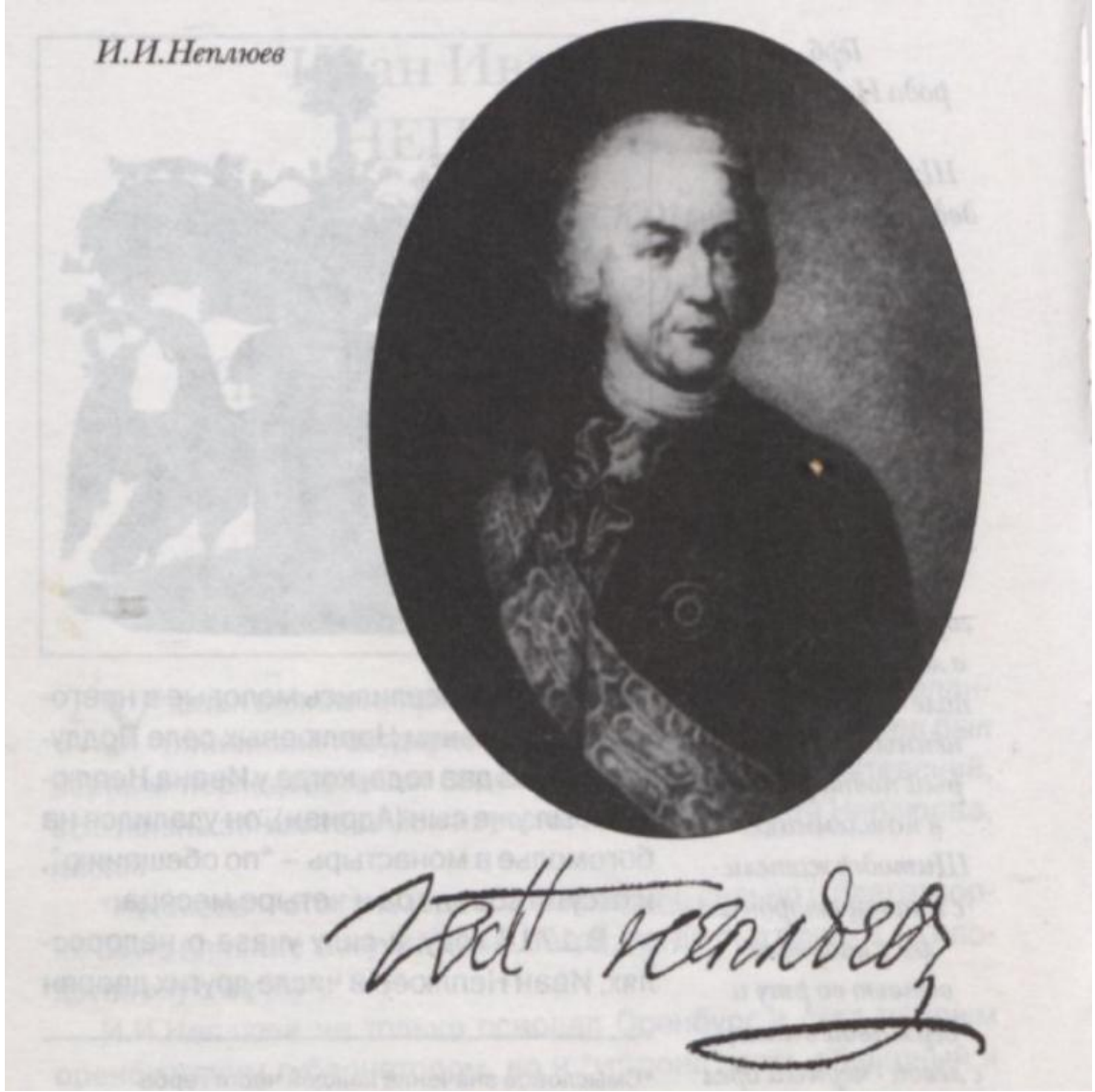
Resim 1: “Anavatan Notları” (Oteçestvenniye Zapiski)¹³

(<https://www.prilib.ru/item/737592>, Erişim tarihi: 20.11.2020.)

¹¹Golikov İ.İ., *Dopolneniye k deyaniyam Petro Velikogo*, Moskva 1796, t. XVII.

¹²İvan Neplüyev, *Put Gardemarina*, CPB: İzdatelskopoligrafičeskiy Kompleks “Gangut”, 2014, 128 s.

¹³Mevcut resimde “Anavatan Notları” (Oteçestvenniye Zapiski) dergisinin ön kapağı sunulmuştur.

Resim 2: İvan İvanoviç Neplüjev

(Gyberhatorı Orenburskoga Kraya, or67. 81. g93, 1999, s.48)

Not defterinin ilk sayfasından başlayarak kendi hayatını, ailesi vs. ele alınmıştır. İvan İvanoviç Neplüjev 5 Kasım 1693'te Novgorod ilçesinde, eski ama oldukça fakir bir soylu aile içinde doğmuştur. Defterde kendisinin doğum yılı, ayı, günü ve yeri kısaca ifade edildikten sonra, babası hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Bu bilgiye göre babası İvan Nikitiç, Narva bölgesinde yer alan savaştan sonra eve dönüp 38 yaşında 10 Temmuz 1709 yılında vefat etmiştir. Babasının arkasından eşi, oğlu (Neplüjev'in kendisi) ve çok az mirası kalmıştır.

Neplüeyev'in babası tarafından hiç akrabası olmadığından dolayı bütün miras sadece kendisine kalmıştır. Neplüeyev ailenin tek çocuğu olarak büyümüştür. Geleceğin diplomatının zihin dünyasının oluşumu üzerinde annesinin büyük bir etkisi olmuştur. Annesi ise katı dindarlığıyla bilinen Mişetskie sülalesinin üyesidir. Annesi Marfa Petrovna aristokrasi ile ilgili bir kökene sahip olduğundan dolayı Neplüeyev'in eğitimi de kaliteli bir derecede vermiştir.

Annesinin dindarlığı Neplüeyev'ün üzerinde derin etkiler bırakmıştır. Bu nedenle çocukluğu ve erken gençlik dönemi annesinin yanında geçmiş ve karakterinin temelleri atılmıştır. Çocukluğunda iyi bir seviyede eğitim alması için sadece annesinin değil, annesi ile beraber gidip gelen bölgedeki manastır papazlarının da katkı sağladığı belirtmelidir. Babasının ölümünden sonra evlenme konusunda da annesi ısrarlı bir tutumda bulunmuştur ve hatta annesinin emriyle evliliğinin gerçekleştiğini ifade etmiştir.

Dolayısıyla babasının ölümünden hemen hemen iki yıl geçtikten sonra annesinin isteği ve emriyle, 1711 yılı 9 Eylül tarihinde, 18 yaşında Novgorod valisi İvan Yureviç Tatişev'in yeğeni Fedosya Fedişevna Tatişeva ile evlilik gerçekleştirilmiştir. Fedosya Fedorovna Tatişeva'nın arkasından bir küçük çeyiz geldiği de belirtilmiştir. Neplüeyev kendi evliliği konusunda şu ifadeleri kullanmaktadır; *"Annemin isteği ile 1711 yılı 9 Eylül Pazar öğleden sonra, Novgorod belediye başkanı Ivan Yuryevich Tatişev'in yeğeni, Fedosya Fedorovna Tatişeva ile evlendim, yanında çeyizi de geldi"*.¹⁴

1711 yılı 9 Eylül Pazar gününde yapılan düğün töreni bittikten sonra yeni evli çift Poddubya olarak adlandırılan malikâneye taşındılar. Bilindiği üzere, Neplüeyevler, modern Luga bölgesinin topraklarının bir kısmı dâhil olmak üzere Novgorod topraklarında çok olmasa da babadan miras olarak kalan yerlere sahiptir. Poddubya, İvan İvanoviç'in babası İvan Nikitich Neplüeyev'e, eşi Marfa Petrovna'nın ablası Myşetskaya'nın tarafından verilen bir çeyizi olarak geldi. Poddubya'daki yaşamına dair veriler Neplüeyev'in notlarında bulunmaktadır.¹⁵

Ancak, Neplüeyev'den sonra Poddubya'nın planları bulunamamıştır. Ancak keşfedilen planlar zaman içinde olmasına rağmen, yürütme tarzlarına ve bireysel ayrıntılara göre

¹⁴Neplüeyev, *Zapiski İvana İvanoviça Nepluyeva*, S. Peterburg: Tipografiya A. S. Suvorina, 1892, s. 2.

¹⁵Neplüeyev, *Zapiski İvana İvanoviça Nepluyeva*, s. 3.

farklılık göstermektedir. Bu malikâne, Berezitsy ve Bor köyleri arasındaki yolda açık bir alanda bulunmaktadır.

Neplüeyev Poddubya'da Mart 1715 - Eylül 1766 arasında kısa ziyaretlerde bulunmuştur. Hayatının sadece son yedi yılında burada yaşamıştır. Bu dönemde ağır hasta olan Neplüeyev, oğlunun ikinci evliliğinden doğan torunu Dmitry'yi hemen hemen tanıyabiliyordu.

Neplüeyev'in yaşlıktan doğan sağlık problemleri nedeniyle, Poddubya malikânesi, Katerina döneminin çok iyi bilinen emlak komplekslerine çok benzemeyen eski görünümünü korumaya devam etmiştir.¹⁶ Malikane o dönemin Rus ilçelerine ait pek çok toprak sahibinin geleneksel olarak yaşadığı çok geniş bir mülkün ekonomik hayatını yönetmek için bir tür merkez olarak kullanılıyordu.

Neplüeyev'e ait olan arazinin peyzajının, esasen hidroelektrik kanallar, barajlar, göletler nedeniyle, dönüştürüldüğü düşünülmektedir ve büyüklüğü dikkat çekmektedir. Malikânenin bulunduğu arazinin, batı cephesiyle yola bakan tek bir dikdörtgen plan vardır. Neplüeyev, Poddubya'da ölümlerin gömülmesi için iki yer bulunduğunu belirtmektedir. Birincisi, mezarların çoğunun bulunduğu eski mezarlıkta, burada Neplüeyev'in kendi babası ile annesi de gömülmüştür. İkinci mezarlık ise taş tapınağın yakınında kurulmuştur. İvan İvanoviç Neplüeyev'in ölümünden sonra Poddubya oğlu Nikolay İvanoviç Neplüeyev'e miras olarak kalmıştır.

O esnada, ertesi yıl, 1712 yılı Ağustos ayının 19. günü yeni evlilerin Adrian isimli oğlu dünyaya gelmiştir. Ailenin yeni sosyal statüsüne sahip çıkmışlardır. Neplüeyev'in oğlu Adrian da babası gibi gelecekte İstanbul'da ikamet etmiş devlet konsey üyesi olarak diplomatik hizmette bulunmuştur.

İvan İvanoviç Neplüeyev'in biyografisinde dikkate değer bir başka husus, manastırdaki esrarengiz bir "söz" üzerinde, 1713 Kasım ve 1715 Mart tarihleri arasında kaldığıdır. Dolayısıyla Neplüeyev bilinmeyen bir sebepten dolayı ailesini annesinin yanına bırakıp Bogomol olarak adlandırılan bir manastırda yaşamıştır. Burada yaklaşık iki yıl yaşadktan sonra ailesinin yanına geri dönmüştür.

¹⁶Polovinkin İ.V., *Hram -usypalnica Neplüeyvyx v Poddubya*, SPb.: Gnagut, 2014.

Resim 3: İ.İ. Neplüev Tarafından Poddubye Köyüne Yaptırılan Tapınak

(Gyberhatorı Orenburskoga Kraya, or67. 81. g93, 1999, s.58)

Günlüklerinde hangi sebeplerden dolayı manastıra gittiğini belirtmemiştir. Sadece gitmeye “söz” verdiğini not etmiştir.¹⁷ Üstelik bu sözü onlara ne zaman verdiğini, evlenmeden önce mi veya sonra mı ve hangi sebepten dolayı verildiği de hala bilinmemektedir.

Resim 4: Poddubye Tapınağının İçinden Bir Görünüş ve Mezar Taşları

(Gyberhatorı Orenburskoga Kraya, or67. 81. g93, 1999, s.60)

¹⁷Neplüev, *Zapiski İvana İvanoviça Nepluyeva*, s. 7.

Manastırdan dönmesine yakın dünyaya Marya isimli kızı da gelmiştir. Ama bu aile birleşmesi kısa süre içinde bitmiş ve Neplüeyev yeniden yola çıkmıştır. Manastırdan geri döndükten hemen sonra, soylu gençleri eğitime tabi tutmak için geliştirilmiş programa çağırılmış, “matematiğin temellerini öğrenmek için” Novgorod okuluna kaydedilmiştir. Nedeni ise Neplüeyev memleketine geri döndüğü zaman Knez Menşikov Novgorod’a gelip askerliğini yapmayan asillerin çocuklarını toplayarak devletin çıkardığı kararnameye dayanarak hizmete hazırlığa gönderileceklerini ilan etmiştir. İçlerinde dvoryan kökenine sahip olduğu için, Neplüeyev’in de bulunması zorunlu idi. Bu dvoryan (asiller) çocukları toplanarak önce denetimden geçirilmiş ve kimisi askeri hizmete, kimisi de askeri eğitim sınıfına alınmıştır. Eğitim sınıfına alınan Neplüeyev diğerleriyle birlikte Novgorod Matematik Okulu’na kaydedilmiştir. Böylece Novgorod’a matematiğin temellerini öğrenmeye gitmiştir.

Aynı yıl Novgorod’a gönderilen bir kararname ile 84 öğrenci seçilmiş ve bu seçilen öğrenciler içine dâhil olan Neplüeyev Narva Navigatör Okulu’na gönderilmiştir. Bu haberi duyan annesi kalp krizi geçirerek 4 Mayıs 1714 yılı 42 yaşında vefat etmiştir. Neplüeyev, annesinin cenazesini malikânenin bahçesine defnettikten kısa bir süre sonra Novgorod’a okula geri dönmüştür.

Neplüeyev yaşamı boyunca iki kere evlilik yapmıştır. Birinci karısı, yukarıda adı geçen, Fedosya Fedorovna Tatişeva ile hemen hemen 30 yıl evli kalmıştır. Ancak, evlilik hayatı uzun ayrılıklarla sarsılmıştır. İlk başta Neplüeyev beş yıl Avrupa’da eğitim görmüş, sonradan Türkiye’de yaşamış ve karısı Fedosya Fedorovna ancak altı sene (1727 yılı) sonra I. Ekaterina kararıyla İstanbul’a gönderilmiştir.¹⁸ İvan İvanoviç bu durumla ilgili imparatoriçeye İstanbul’dan teşekkür notu göndermiştir.¹⁹ Fedosya Fedorovna İstanbul’da 1732 yılına kadar yaşamış ve kocasının ağır hastalığı döneminde destek olmuştur. Fedorovna ölümüne kadar Neplüeyev’e destek olmuştur. Fedosya Fedorovna eşinin bu görevinden sonra, Türkiye ile toprak sınırlarını belirleme Bakanı ve Kiev valisi olarak tayin edilen eşine yeni görev yerinde de eşlik etmiştir. Aralık 1740 yılında Fedosya Fedorovna Kiev’de vefat etmiştir ve Theodosius Mağaraları’nın üstüne gömülmüştür.²⁰ Bu dönemi Neplüeyev şu şekilde ifade ediyor, “*karım, çocuklarım ve*

¹⁸Vitevskiy V.N., *İ.İ. Neplüeyev i Orenburgskiy Kray v Prejnem ego Sostave do 1758 g.*, T. 5 (Prilojenie), s. 44; Neplüeyev, *Zapiski İvana İvanoviça Nepluyeva*, s. 424.

¹⁹RGADA, F. 9, Otd. II, Op. 4, Kn. 86, L. 2.

²⁰Neplüeyev, *Zapiski İvana İvanoviça Nepluyeva*, s. 425.

*hizmetçileri düşünerek .. ayrı odaya kapanmışım ve yemeği, kendime kimseyi yaklaştırmadan pencereden alıyordum. Eşim her saat başı kapımın önünde gözyaşlarıyla bana yalvarıyordu”.*²¹

Neplüeyev 47 yaşında iken ikinci evliliğini, kont N.İ. Panin’in 23 yaşındaki kız kardeşi Anna İvanovna Panina’yla evlenmiştir. Aradan çok uzun zaman geçmeden bu aile talihsizliklerle karşılaşmıştır. Çarlık Rusya tahtına gelen yeni imparatoriçe Elizaveta Petrovna aldığı kararla, önceki saltanatın verdiği tüm mevki, rütbe ve ödülleri iptal etmiştir. Bu gelişmeyle birlikte 1741 yılında, Bug ve Dinyeper arasındaki toprakları belirleme üzerinde başarılı gerçekleşen görüşmeler, 1739 yılındaki Rus-Türk barış antlaşması için ödüllendirilen Neplüeyev’in elinden Aleksandr Nevski Nişanı ve görevi elinden alınmıştır.²² Ukrayna’dan ayrılmak durumunda kalan İvan İvanoviç bunun üzerine Petersburg’a gitmiştir. Elizaveta Petrovna’nın mahkemesi aldığı kararla Neplüeyev’e Aleksandr Nevski Nişanı’nı geri vermiştir. Neplüeyev, Orenburg Seferi’ne başkan olarak tayin edilmiştir. Yine de Petersburg sarayında onur hizmetçisi olan Anna İvanovna için bu değişim şaşırtıcı olmuştur. Neplüeyev’e göre, genç karısı “boşluğa düşmüş, yaşanan olumlu gelişmeler fayda etmemiş ve ağır bir hastalığa yakalanmıştır”.²³ Neplüeyev’in bu evliliği uzun sürmemiştir. Anna İvanovna 1743’te 26 yaşında moral bozukluğundan rahatsızlanarak Orsk Kalesi’nde vefat etmiştir. Anna İvanovna’nın ölümünden İvan İvanoviç Neplüeyev, bir daha evlenmemiş ve vatanına hizmet etmeye karar vermiştir. Çünkü Neplüeyev’in düşüncesine göre vatana hizmet ve mutlu bir aile hayatını bir arada sürdürmek mümkün değildi.²⁴ Bu düşüncesine rağmen not defterindeki kayıtlara göre, İvan İvanoviç, eşi ve çocuklarını sürekli düşünen, onları merak eden iyi bir aile babasıdır. Bölgelerarası Yardım Fonu’ndan çıkan Neplüeyev’in notlarında ailesiyle ilgili düşünce ve kaygıları sıkça yer almıştır.

Neplüeyev’in ilk evliliğinden altı çocuğu oldu (3 oğul ve 3 kız), bu XVIII. yüzyılın standartlarına göre az sayılabilirdi. Bu durumun nedeni, Neplüeyev’in uzun zaman yabancı ülkelerde vaktini geçirmesinden dolayı eşlerinden uzun süre ayrı kalması gösterilmektedir. İki çocuğu bebeklik döneminde ölmüştür. Neplüeyev en büyük oğlu Adrian’ı, İstanbul’a yanına almıştır ancak kısa bir süre sonra 1722’de eğitim için

²¹Neplüeyev, *Zapiski İvana İvanoviça Nepluyeva*, s. 424.

²²Neplüeyev, *Zapiski İvana İvanoviça Nepluyeva*, s. 425-426.

²³Neplüeyev, *Zapiski İvana İvanoviça Nepluyeva*, s. 427.

²⁴Neplüeyev, *Zapiski İvana İvanoviça Nepluyeva*, s. 427-428.

Hollanda'ya gönderilmiştir. Bazı bilgilere göre Adrian'ı Hollanda'ya okula gönderme nedeni I. Petro'nun İran Savaşı'nı başlatması ve dolayısıyla Çarlık Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu arasında savaş tehdidinin yükselmesi olarak gösterilmiştir. Fakat bu bilgilerin doğruluğu kesin değildir. Adrian eğitimini tamamladıktan sonra Dışişleri Bakanlığında sekreterlik görevini yürütmüştür. İlerleyen zamanlarda babası gibi Osmanlı İmparatorluğunda büyükelçi olarak vazifelendirilmiştir. Bu görevi çok kısa bir süre 1746-1750 yılları arasında sürdürmüştür. 1750 yılında Osmanlı İmparatorluğunda büyükelçilik görevi sırasında hastalanıp vefat etmiştir. Adrian'ın mezarı da annesi, babası ve kardeşinin bulunduğu Theodosius mağrasındadır.²⁵

Neplüev'in iki kızı da sosyal statülerine uygun bir şekilde evlendirilmiştir. Mariya İvanovna, amiral yardımcısı olan V. Y. Rimski-Korsakov'un, Anna İvanovna ise Ticaret Bakanlığı başkan yardımcısı olan M.K. Lukin'le evlenmiştir. Bu noktada öne çıkan görüş Neplüev'in kızları babalarının isteğiyle evlenmişlerdir, çünkü her iki damadı da kızlarından yaş olarak çok daha büyüktür. Birinci damadı kızından 12 yaş büyük, diğer damadı ikinci kızından 19 yaşa büyüktür. Bu çocuklarla Ivan İvanoviç çok az ilişkide bulunmuş, ömrünün büyük çoğunluğunu İstanbul'daki büyükelçilik görevine ve daha sonra Orenburg'daki vazifesine adanmıştır.²⁶

Neplüev'i hayatının son günlerine kadar destekleyen ve yanında olan kişi küçük oğlu Nikolai'dir. Küçük kızı Anna gibi, Nikolai da İstanbul'da doğmuş ve babasının Orenburg'a atanmasından sonra babasının yanına destek olmaya gitmiştir. Nikolai eğitime askeri öğrenci okulunda devam etmiştir. Neplüev'in isteği üzerine, Nikolai 1752 yılında "Kaptan" rütbesinde Orenburg'a babasının bölge yönetimine yardım etmesi için atanmıştır. Nikolai, ablaları gibi babasının isteği ile Petersburg'un Ober komutanı, knyaz Fedor Vasiliyeviç Meşerski'yin kızı Tatyana ile evlilik gerçekleştirmiştir. Ebeveynlerin isteğine göre evlenmesine rağmen bu evlilik başarılı olmuştur. İvan İvanoviç çocuklarına eş seçerken onlara layık ve kişisel özelliklerine göre eş seçim konusunda dikkat etmiştir. Çünkü Tatyana Fedorovna 1755 yılında Orenburg'da vefat ettiğinde, İvan İvanoviç Neplüev şu şekilde bir yazı yazmıştır; "Bu

²⁵Gosudareva M.Y., "İvan İvanoviç Neplüev – ličnost i deyatelnost", Tarih Bilimleri Adayı tezi, Ryazan, 2006, s. 48.

²⁶Ünal, XVIII. Yüzyıl Türk-Rus İlişkilerinde Neplüev, Ankara, 2014.

*kayıp sebebiyle oğluma gelen üzüntü beni çok bunalttı, çünkü onlar çok nadir karşılaşılan bir uyum içinde yaşamışlardı”.*²⁷

Nikolai ikinci evliliğini, 1760 yılında I. Petro’nun, Ticaret Bakanlığı Başkanı ve Senatör A.L. Narişkin’in kızı Agraphena’ya evlenmiştir. Nikolai’nın iki evliliğinden 7 çocuğu olmuştur, bu çocuklardan beşi küçük yaşta vefat etmiştir. Babasının desteği ve kendi yeteneklerinden ötürü Nikolai İvanoviç, Ticaret Bakanlığı’nda Bakan Yardımcısı, Kutsal Sinod’un Başsavcısı ve senatör olmuştur. Nikolai 1784 yılında vefat etmiştir. Nikolai gibi çocukları da önemli devlet görevlerinde bulunmuştur. Neplüev’in tüm çocukları arasında büyük torunu olan Nikolai Nikolayeviç Neplüev’in ismi önemli ölçüde tanınmıştır. Vitevskiy’e dedesi Neplüev’in Orenburg valisi olarak görevini yerine getirmesi hakkında yazdığı bir kitaba yardım etmesiyle ünlüdür.²⁸ Bununla birlikte Nikolai Nikolaeviç Bartenev’e “Russkiy Arhiv” (Rus arşivi) dergisinde yayınlamak amacıyla Neplüev’e II. Ekaterina’nın yazdığı mektupları vermiştir.²⁹

İvan İvanoviç Neplüev maddi sıkıntılar yaşamış ve sarayla doğrudan bir bağı olmaması sebebiyle, Rus sarayına dilekçe göndermek zorunda kalmıştır. Fedosya Fedorovna Neplüev’e Türkiye’ye kocasının yanına gittikten sonra Rusya’da 13 yaşındaki kızı Mariya kalmıştır. Onun hayatını düzene sokmak için Neplüev I. Katerina’ya şöyle bir dilekçe göndermiştir; “*Büyük cesaret göstererek kızımı saraya İmparatoriçe Majestelerinin kulu olarak hizmete almanızı rica ediyorum*”.³⁰

22 Ekim 1722 yılında Neplüev, Hollanda Büyükelçisi Kurakin’e gönderdiği mektupta oğlunu “eğitim almak” için akademiye yerleştirmesini, onun gelecekte alacağı “görevleri” hesabına, İvan İvanoviç’in hizmetleri hürmetine oğluna bir maaş verilmesini istemiştir. 8 Şubat 1724’de Neplüev, oğlu Adrian’a yıllık 300 ruble maaş tayin edildiği hakkında bilgilendirilmiştir.

İvan İvanoviç küçük oğlu Nikolay hakkında da kaygılanmıştır. Bu konuda Neplüev, II. Katerina’nın sekreteri Teplov’a 1762-1763 yılları aralığında yazdığı mektuplar

²⁷Neplüev, *Zapiski İvana İvanoviça Nepluyeva*, s. 430.

²⁸Vitevskiy, *İ.İ. Neplüev i Orenburgskiy Kray v Prejnym ego Sostave do 1758 g.*, T. 1, s. 13; T. 4, s. XX-XXI.

²⁹Russkiy arhiv, №1, 1884, s. 265 akt.

³⁰RGADA, F. 9, Otd. II, Op. 4, Kn. 86, L. 2.

kalmıştır. Neplüjev yazdığı mektuplarda G. N. Teplov ve onun aracılığıyla N. İ. Panin’a oğlunu himaye altına almasını istemiş ve teşekkürlerini iletmiştir.³¹

İvan İvanoviç kadirge filosu teğmeni olarak 100 köle ve yıllık 3000 ruble parayla görevine başlamıştır. Fakat bu paranın hepsini Rus Elçisini uygun bir şekilde temsil etmek ve karısıyla birlikte iki çocuğuna harcamıştır. Neplüjev ailesinin maddi durumu hakkında genel amiral F.M. Apraksin ile konuşmasında şu ifadeler yer vermiştir: “*Sen karın ve çocuğunu neyle bırakıyorsun? Onların yaşaması gerekmiyor mu; neden çarımızdan sen yokken maaşını ailene verilmesini istemedin? Dediğinde ben cesaret bile edemeyip düşünmediğimi söyledim. Apraksin “İyi hizmet yaparsan Çar seni bırakmaz ve ödüllendirir” diye devam etti. Ben karımı köye göndermeyi düşündüğümü, çünkü burada hayat geçirmenin mümkün olmadığını bildirdim*”.³²

1724 yılında Rus-Türk antlaşmasının başarılı gerçekleştirilmesinden sonra İvan İvanoviç birinci rütbe ve köy kaptanı görevine getirilmiştir. Bu durumdan önce Osmanlı İmparatorluğu başkentinden 30 Haziran 1724 yılında Rus İmparatoru’na “*Rusya’dan gittikten sonra maaşımı karıma ödemenizi arz ederim, çünkü ben, Majesteleri, zengin olmayan aileden geliyorum*” demiştir.³³ Neplüjev, Rus Çarından antlaşmanın onaylanmasıyla birlikte İstanbul’dan ayrılmasına izin verilmesini veya deniz rütbesine yükseltilmesini ve “ailesini desteklemek için kaptan maaşı yerine herhangi bir köy veya başka maaşla atamasını” istemiştir.³⁴ İmparator elçinin isteğini yerine getirip rütbesini yükselterek Jelezopolsk ilçesinden 400 kişiyle beraber bir köy verilmiştir. Karısı ve çocuklarına, Neplüjevin deniz rütbesine göre maaş belirlenip, bu süreçte oğlu Adrian’ın ise Hollanda’da okul harçları karşılanmıştır.³⁵

Neplüjev, torunu İvan’ın geleceği için çok endişelenmiştir. Dedesinin Panin’e ricası üzerine İvan eğitim için İsveç’e gönderilmiştir. Dönüşünde ise 1769 yılında İvan İvanoviç’in imparatoriçeye ricası üzerine Avrupa ülkelerini gezebilme imkânıyla muhafız kaptanı olarak görevlendirilmiştir. 1772 yılında babası ve dedesinin izniyle Osmanlı İmparatorluğuna karşı olan savaşa katılmıştır.³⁶ İvan Binbaşı olduktan sonra

³¹RGADA, F. 11, Op. 1, D. 992, L. 71-97.

³²Neplüjev, *Zapiski İvana İvanoviça Nepluyeva*, s. 421.

³³AVPRİ, F. 89, Op. 89/1, D. 7, 1724, L. 254-254ob.

³⁴AVPRİ, F. 89, Op. 89/1, D. 7, 1724, L. 254ob-255.

³⁵Neplüjev, *Zapiski İvana İvanoviça Nepluyeva*, s. 424.

³⁶Neplüjev, *Zapiski İvana İvanoviça Nepluyeva*, s. 442.

Neplüev notlarında, “askerdeki torunumdan onun askeri başarıları hakkında aldığım haberler, bendeki umutları güçlendiriyordu. İvan’da hayatını adayarak vatani için hizmet etme isteğini görüyordum” ifadelerini kullanmıştır.³⁷ Böylece İvan Neplüev emekliliğinde bile Büyük Petro’nun ilkelerine ve hayatına anlam veren şeylere sadık kalıp İmparatorluğa layık kadroların yetişmesi için sağlamıştır.

İvan İvanoviç Neplüev 11 Kasım 1773 yılında, 81 yaşında vefat etmiştir. Kendi iradesine göre Neplüev’in mezarlığında şöyle yazı yazılmıştır: “Burada aktif özel meclis üyesi, senatör ve iki Rus Nişanı Süvarisi İvan Neplüev’in cesedi vardır. Bakınız! Tüm boş zaferler, güç ve servet kaybolur, hepsini bir taş örter, cesedimiz çürür ve toz olur”.³⁸

1.2 İvan İvanoviç Neplüev’in Aldığı Eğitim ve Gençlik Dönemi

XVII. – XVIII. yüzyılların başında, büyük bir bölgeye ve zengin bir doğal kaynak rezervine sahip olan Rusya, tüm bu faktörlere rağmen Avrupa ülkelerinin gerisinde kalmıştır. Avrupa ülkelerinden geri kalmanın sebebi, Çarlık Rusya’da kapitalist üretim ilişkilerin az gelişmesi, keşif ve madencilik konusunda yetersiz olmaları, Baltık ve Karadeniz’e erişimin yetersizliği nedeniyle diğer ülkelerle ticaretin yeteri ölçüde gelişmemesine neden olmuştur. Bu duruma ek olarak 17. yüzyılın ikinci yarısında düzenli bir ordu ve deniz kuvvetlerinin olmamasından dolayı sık sık askeri başarısızlıklar ortaya çıkmıştır. Bunun diğer bir nedeni de bilim ve eğitim seviyesinin düşük olmasıdır. Tüm bu etkenler Rusya’nın teknolojik ve ekonomik geri kalmışlığının sonucu olmuştur. Moğol ve Tatar güçleri tarafından düzenlenen baskınlar da Rusya’nın gelişim gösterememesinin diğer bir nedendir. Yüzyıllar boyunca ülke, Avrupa ile iletişimden yoksun kalmış ve feodal-serf ilişkilerini daha da kötüleştirmiştir.

XVII. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde Çarlık Rusya’da dönüşüm ve büyük reformların uygulanması için ön şartlar oluşmaya başlamıştır. Bu dönemde sanayinin, dış ticaretin, bilimin ve eğitimin gelişmesi ve ayrıca topraklarını İsveç, Lehistan-Litvanya Birliği ve Osmanlı İmparatorluğu’nun saldırılarından korumak dönemin politikası olmuştur. Çarlık Rusya’da kendilerini güçlü bir Avrupa gücü olarak görme

³⁷Neplüev, *Zapiski İvana İvanoviça Nepluyeva*, s. 443.

³⁸Neplüev, *Zapiski İvana İvanoviça Nepluyeva*, s. 446.

arzusunu da amaçlayan bir ideal oluşmuştur. Bu fikir ve ideallerin uygulanması I. Petro'nun (1672-1725) reform faaliyetleri ile bağlantılıdır.

XVII. yüzyılın sonundan günümüze kadar, hem I. Petro'nun kişiliğinin hem de Rusya tarihindeki rolünün önemi farklı değerlendirmelerle tarihsel bilim ve kamuoyunda yer verilmiştir. Ancak resmi Rus tarihinde I. Petro, XVIII. yüzyılda Rusya'nın gelişme yönünü belirleyen en önde gelen devlet adamlarından biri olarak kabul edilmiştir.³⁹

Petro'nun devlet içindeki faaliyetleri reformlara yönelik olmuştur. İlk aşamada, yaşam biçimini modernize etmek için kapsamlı reformlar gerçekleştirilmiştir. Tarihçiler, I. Petro'nun gerçekleştirdiği dönüşümünün devrimci doğasını vurgulamıştır. I. Petro ülkenin mali yapısında, orduda büyük bir dönüşümü başlatmış ve askeri bir filo kurma sürecini hızlandırmıştır. Dışişleri Bakanlığı bünyesinde yeni personelin seçimi de dâhil olmak üzere kamu idaresinde bir reform süreci başlatmıştır.

I. Petro Dışişleri Bakanlığı'ndaki personel açığını kapatmak için, yabancıları işe almak zorunda kalmıştır. Bu durum Çarlık Rusya'nın ulusal güvenliğini tehlike altında bıraktığından kısa bir süre içerisinde Çarlık Rusya tebaası, özellikle dvoryanlar tarafından yerel personel hazırlama programı başlatılması için bir süreç başlatılmıştır. Bu uygulama daha önce de gözlemlenmiştir. Fakat I. Petro, üst düzey diplomatik pozisyonları doldurmaları için dil bilgisine ve zengin bir tecrübeye sahip kişilere daha büyük bir ihtiyaç duyulduğunu düşünmüştür.

Böylece askerlik, hükümet ve mahkeme hizmetlerinde liderlik pozisyonları için potansiyel adayların sayısı, I. Petro'nun reformları ile genişlemiştir. Çar tarafından yeni idari organların oluşturulması nedeniyle istihdam için fırsatlar ortaya çıkmıştır. Geçmişten gelen kayırmacılık ve himaye uygulamaları, tam olarak ortadan kalkmamış ve her eski rejimin, birçok toplumun bugüne bıraktığı miras olarak kalmıştır.⁴⁰ I. Petro yabancı mahkemelere ve diplomatik misyonlara güvendiği kişileri görevlendirmeyi tercih etmiştir. Bunun nedeni ise yabancı uyruklu tebaalara devlet sırlarını içeren görevlerin verilmesi uygun olmayacağı düşüncesidir.

I. Petro, büyükelçiliklerde yabancı yetkililer yerine yerli Rusların işe alınmasına vurgu yapmıştır. Fakat daha önce de belirtildiği gibi, yabancı dil bilgisine ve zengin

³⁹Nicholas V. Riasanovsky, *A History of Russia*, Oxford: Oxford University Press, 2000, p. 216.

⁴⁰James Cracraft, *The Petrine Revolution in Russian Culture*, Cambridge, MA, London, 2004, p. 63.

diplomatik bir tecrübeye sahip personellere de daha çok ihtiyaç doğmaya başladığından bütün bu işler doğrudan eğitim sistemini de etkilemiştir. Bu durum Çarlık Rusya hükümetini kendi vatandaşlarını, özellikle dvoryanlar arasında seçilen çocuklar içinden devlet çıkarı için insan kaynağı yetiştirmeye neden olmuştur. Sonuç olarak, I. Petro'nun kararnamesiyle ve sonra I. Petro'nun 'çocukları' olarak adlandırılan yeni nesilden yeni kadrolar hazırlanması devlet yöneticileri tarafından ele alınmıştır.

Bu şartları sağlayan, araştırmanın ana konusu olan Neplüev de seçkin çocuklar arasında bulunmaktadır. 1713 yılında Neplüev, vermiş olduğu yemine göre manastıra gitmiş ve orada bir seneden daha çok kalmıştır. 1715 yılının Mart ayında ailesinin yanına dönen İvan İvanoviç hizmete çağırılmıştır. 1714 yılında, dvoryanların eğitim sertifikası olmadan evlenme hakkına sahip olmadığı kararnamesi de yayınlanmıştır. Bu kararname çıkmadan daha önce evlenip ama eğitim sertifikasına sahip olmasalar bile eğitim almak zorunda olduğu kararı alınmıştır.⁴¹ Böylece 1715 yılında Knez Menşikov'un yürüttüğü gözlemlerden sonra İvan İvanoviç *Novgorod Matematik Okulu*'na kaydedilmiştir.⁴² Aynı yılın yazında Neplüev I. Petro'nun emrine uyarak Narva Navigatör Okulu'na gönderilen dvoryanların çocukları içinde yer almıştır. Narva Navigatör Okulu ya da başka adıyla Matematiksel ve Deniz Bilimleri Okulu Rusya'nın ilk topçu, mühendislik ve deniz okuludur.

Çarlık Rusya'daki modern mühendislik ve teknik eğitim sisteminin, tarihsel öncüsü olarak, 14 Ocak 1701'de Moskova'da kuruldu. Ordunun ve deniz kuvvetlerinin nişancılarını, mühendislerini ve denizcilerini eğitmek için I. Petro tarafından çıkarılan kararnamesiyle zemini atılıp düzenlenmiştir.

Narva Navigatör Okulu çok sayı da öğrenciyi, özellikle asillerin çocuklarını eğitmede başarılı olup 1753 yılına kadar faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu arada, okulun kuruluş günü Rusya Federasyonu Deniz Kuvvetleri'nin günü olarak günümüz de hala kutlanmaktadır. Narva Navigatör Okulu alt ve üst okullara ayrılmıştır: Alt Okulda, okuma, yazma, aritmetik, geometri, trigonometri gibi sınıflar vardır. Üst Okulda ise Almanca öğretimi, matematik, denizcilik, mühendislik ve topçu sınıfları vardır.

⁴¹Vitevskiy, *İ.İ. Neplüev, verni sluga svoego Oteçestva, osnovatel Orenburga i ustroitel Orenburgskogo kraia*, Kazan, 1891, s. 67.

⁴²Neplüev, *Zapiski İvana İvanoviça Nepluyeva*, s. 2-3.

Neplüjev'in Narva Navigatör Okulu'na gönderilmesiyle sistematik bir şekilde eğitimi başlasa da daha önce de belirtildiği gibi Neplüjev'in ilk öğretmeni annesidir. Dolayısıyla eğitime olan aşkı, sevgisi ve hayatında bir şey öğrenmeye duyduğu isteğinin annesinin terbiyesinden geldiğinin altının çizilmesi öne çıkartmalıdır.

Neplüjev genç yaşlarından itibaren alışkanlık haline getirdiği deftere bir şeyler yazması eskiden kalmış tecrübedir. Açıkçası tarihçiler için önemli olanı da Neplüjev'in ardında kalan not defteridir, çünkü onun karakterinin şekillenmesine etkili olan yurtdışındaki alan eğitimi, çalışmaları ve karşılaştığı olayları bir günlük şeklinde ortaya çıkan not defteri incelendiğinde Neplüjev'i daha iyi anlamada bir katkı sağlamaktadır. Klyuçevski Neplüjev'i I. Petro'nun kadrosunda "en yetenekli" biri olarak nitelendirmekte ve Avrupa'daki eğitim sürecini "akıllıca kullanmış" şeklinde yorumlamaktadır.⁴³ Neplüjev ise eğitim sürecinin başlamasını şu kelimelerle ifade etmektedir: "*Annemin cenazesinin ardından itaatkârlık ile okula gittim ve burada özenle işe koyuldum.*"⁴⁴ 1715 yılında Petersburg'da Rusya'nın ilk askerî okulu olan Denizcilik Akademisi açılmıştır. Burada matematik ve navigasyon ilimleri, ağır silahlar ve mühendislik eğitimi, tatbikat eğitimi, yer ölçüm dersleri verilmektedir. Akademi'deki eğitim askerî hizmetle eşit derecede sayılmaktadır.⁴⁵ Akademi'de ilk eğitim gören 300 öğrencinin arasında İvan Neplüjev de vardır. İlk kurulan bir eğitim kurumunun öğrencisi olmak kendi içinde avantajları ile dezavantajları da barındırmaktadır. İlk zamanlarda, özellikle okulun gelişimi ve oluşumu sırası dönemlerinde çalışmak zor olmuştur. Nedeni ise okul programları ile planların eksikliği, ders kitaplarının yetersizliği, yabancı dil bilmeyen özellikle Rusça bilmeyen öğretmenlerle iletişim kurma zorluğu, suç işlendiği durumda fiziksel cezalandırma, yarı açlık durumunda eğitimi sürdürme vb. nedenler eğitim sürecini zorlaştırmaktadır. Neplüjev, bu okula 1715 yılının Ekim ayında gönderilmiştir. Neplüjev okulun oluşum ve yeni gelişim süresinde eğitim görmüştür. Yine öğrencilerin yaş ve eğitim seviyesindeki farklar da eğitim sürecinde problem oluşturmuştur. Genel olarak öğrencilerin yaş aralığı 11-30 yaş arasında değişmektedir. Tüm bu olumsuz etkenlere karşın avantaj olarak Çar I. Petro'nun bu okula özel önem verdiği belirtilmektedir. I.

⁴³Klyuçevsky V.O., *Soçineniya v 9-ti tt.*, T. 4-5, M., 1989, s. 101,188, 218.

⁴⁴Neplüjev, *Zapiski İvana İvanoviça Nepluyeva*, s. 5.

⁴⁵Suknovalov A.E., *Çemu i kak obuçali v Peterburgskoy Morskoy Akademii pri Petre I*, Uç.zap. LGPI, T. XIII, İstoriç. F-t, Vıp. 2, L., 1956, s. 123.

Petro ile okulda eğitim veren ve eğitim görenlerin toplantılarının etkisi okulun ilk öğrencileri için önemli iz bırakmıştır. Bu toplantılar bazı öğrencilere Çar I. Petro ile özel bir bağ kurmuş hissi vermiştir.⁴⁶

Zaman içerisinde akademideki eğitim sürecinin kurumsallaşması ve bir düzene girmesiyle eğitim planı geliştirilmiş ve yeterli derecede kitaplar basılarak, yabancı eğitimcilerin yerini Rus eğitimciler almıştır. Kraliyet emriyle 1716 yılı Mart ayında akademiye seçilen 20 öğrenci, deniz asteğmeni olarak yurtdışına eğitim almaya gönderilmesi emredilmiş ve Neplüev mezun olamamıştır. Neplüev ile birlikte seçilip gönderilen grup hızlı bir şekilde I. Petro'nun emrinde toplanmıştır. V.N. Vitevski, Neplüev'in bu özel öğrenciler arasında bulunmasını sadece kendisinin yeteneğinden dolayı olmadığını belirtmiş, I. Petro'nun akrabası olan ve aynı zamanda annesinin de kuzeni sayılan Narva Navigatör Okulu'nun müdürü K.A. Narişkin'in yardımıyla seçilmiş olduğunu da öne sürmektedir.⁴⁷

Aynı yıl 1 Ekim'de çıkartılan kararnameye göre, 300 öğrencinin tamamı⁴⁸ Fransız Baro'ya ait olduğu bilinen St. Petersburg'daki bir okula transfer edilmiştir. Bu durum deniz kuvvetlerinde eğitim ve tecrübe kazanmaları ve Avrupa'yı yakından tanımaları için İtalya, Fransa ve İngiltere'ye öğrencileri gönderme hakkında aldığı bir karar çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.⁴⁹ Böylece geleceğin diplomat ve valileri bir sene içinde üç okulda eğitim görmüştür. I. Petro “yurtdışına eğitim için gönderdiği öğrencilerden çok şey beklemiştir. Bu öğrencilerin, Avrupa'dan kendisinin ilk seferinde aldığı kadar faydalı ilimler ve tecrübe getireceğine umut etmiştir”. Rusya'dan Avrupaya eğitim için gidenlerin bazıları gerçekten yurtdışında navigasyon, mekanik, boyama, mimarlık, mühendislik, eskrim, dans vs. alanlarında iyi eğitim alarak dönmüşlerdir. V.O. Klyuçevskiy'e göre onların arasında “yurtdışı eğitimi imkânından en akıllı bir şekilde faydalanan” Neplüev'de vardı.⁵⁰ Böylece, aynı yıl içerisinde Neplüev üç eğitim kurumu değiştirmiştir. Bir yandan da bu Neplüev'in sistematik eğitim eksikliğine işaret ediyorsa da, diğer yandan da bilime olan yeteneklerinin varlığının bir simgesi olarak algılanabilmektedir.

⁴⁶Suknovalov, *Çemu i kak obuçali v Peterburgskoy Morskoy Akademii pri Petre I*, s.126.

⁴⁷Vitevskiy, *İ.İ. Neplüev, verni sluga svoego Oteçestva, osnovatel Orenburga i ustroitel Orenburgskogo kraia*, s. 78.

⁴⁸Pavlenko N.İ., *Ptenci gnezda Petrova*, M.: Misl, 1988, s. 57.

⁴⁹Neplüev, *Zapiski İvana İvanoviça Nepluyeva*, s. 388.

⁵⁰Klyuçevskiy, *Soçineniya v 9-ti tt.*, T. 4, M., 1989, s. 218.

Bu dönemde üç çocuğa sahip olan yirmi iki yaşındaki Neplüev, I. Petro'nun çok meşhur olan, bilimi incelemek için Avrupa'ya dvoryanları gönderme "projelerinden" birinin üyesi olmaya hak kazanmıştır. Bu projenin sayesinde yerli öğretim elemanlarının kalitesi yükselmiş ve daha sonra yabancı öğretmenler Rusya'ya istisnai durumlarda davet edilmiştir. Neplüev'in bu eğitim sürecinde masrafları yöneticiler tarafından karşılanmıştır. Bu koşulları Neplüev şöyle ifade ediyor: "*Yolda her birimize 30 ruble verildi. Yolculuğa çıkarken karım hamile idi ve Mart ayının ilk günü Ivan adlı bir oğlum doğdu*".⁵¹

Aynı yılın 31 Mart tarihinde Tallinn'e gelen grup filoya atandı. Her biri ayda 2 ruble 40 kopek aldı. 1 Nisan'da "Başmelek Mikai" gemisinde hizmetine başladı. Bu geminin kaptanı Ryu adını taşıyan bir İngiliz'di. 17 Nisan'da limandaki mürettebatla birlikte yola çıkmıştır ve aynı ayın 28'inde, İsveç filosu Rugene adasının yanına yerleştirildiği için Bornholm adasından dönmeye mecbur kalmışlardır.

O ayın 29'unda, kraliyet majesteleri Ingromolandia gemisinde bulunan bütün ekibi izlemiş, subayları Venedik'e (aralarında Neplüev de bulunuyordu) göndermeye karar vermiştir. 20 kişi gemilere eğitim almaya gönderilmiş, mimarlık eğitimi için de 4 kişi seçilmiştir. Nisan ayının 30'unda, bütün ekibi gemilerden seçilen Majestelerinin büyükelçisi Prens Vasiliy Lukich Dolgoruky'nin komutanlığını üstlendiği Kopenhag'a kadar götürdüler. Tsar'ın kendisi ise Kraliçe ile Hollanda'ya yola çıkmıştır.

Komutan tüm gemilerin bölünmesini emretmiş ve Neplüev, Brakol gemisine gitmiştir. O gemideki kaptan Floznek ile birlikte tüm ekip 270 kişiden oluşmuştur. Bu göndermeler konusunda Neplüev sadece genel bilgileri rapor etmiştir: "*Gemi mutfağını öğrenmek için Venedik'e 30 kişi, denizciliği öğrenmek için Fransa'ya 20 kişi ve aynı zamanda Fransa'ya 4 kişi mimarlık alanında uzman olmaya gönderildi*".⁵²

Rus subaylarını kontrol edildikten sonra, bu grup 16 Aralık 1716'da Amsterdam'a gönderilmiştir. 27 Aralık'ta Amsterdam'a giden grup kraliyet majestelerinin karşısına çıkmıştır. İki ay sonra Neplüev'i içeren grup Venedik'tedir. 8 Şubat'ta Venedik'e 27 kişi olarak gönderilmiş ve 15 gün sonra 23 Şubat'ta Venedik'e gelmişlerdir. Burada hemen hemen 3 ay bekledikten sonra, 10 Mayıs'ta, Venedik Cumhuriyeti memurlarının

⁵¹Neplüev, *Zapiski İvana İvanoviça Nepluyeva*, s. 9.

⁵²Neplüev, *Zapiski İvana İvanoviça Nepluyeva*, s. 46.

çabalarından dolayı filoğa gönderilmesi konusunda karar çıkarılmıştır. Bu gelişmelerle birlikte Mayıs ayında servise atanarak Korfu'daki filoğa gönderilmişlerdir. Korfu'daki amiral bu grubu deniz kuvvetleri subaylığında vazifelendirmiştir. Bu subaylara şu şekilde olmak üzere maaş ve yiyecek sağlanmıştır: “Her birimize ayda 2 ruble 40 kopek verildi. Denizciler botları, 2 pound kraker, 15 pound bezelye, 15 pound, 2 pound tuz, 25 bardak şarap, yarım bardak sirke ve 6 pound balık hazineinden verildi”.⁵³

Korfu'ya ulaştıktan sonra Neplüev, “Centela” gemisine 50 kürek ve 21 silahla tayin edildi. Bu gemide 15 matros, İtalyanlardan 64 asker, Slavlardan 18 ve iki kişiden oluşan görevli subay, bir kâtip, bir doktor, bir kaptan, ikinci bir teğmen bulunmaktadır. Ekibin toplam sayısı 320 kişiden oluşmaktadır.⁵⁴ 19 Mayıs'ta, Komutan Sivers'in komutanlığında Kopenhag'a gitmişlerdir.

Neplüev not defterinde yolculukta harcanan parayı, yollarda görmüş olduğu şehirlerin, limanların ve kalelerin arasındaki mesafeleri ve tanımını askeri bir bakış açısıyla açıklamıştır. Örneğin, İtalya'daki Livorno'nun bir özelliği: “*Livorna, harika bir limanı olan şehir. Büyük bir kalesi ve 2000 kişilik askeri var...*” şeklinde not etmiştir.⁵⁵

Neplüev, her gördüğü şehrin özelliklerini ustaca günlüğüne not etmiştir. Bu not defterinde Neplüev, yaklaşık 5 yıl boyunca Venedik ve İspanya'da okuduğunu, İspanyol subayların hizmetini, çalışmasını ve yaşamını ayrıntılı olarak anlatmıştır. Onun şu ifadeleri özellikle dikkat çekicidir: “*Gardemarinler*⁵⁶ subay olmayıncaya kadar evlenmelerine izin verilmiyor”.⁵⁷

Özellikle, İvan İvanoviç, 1719 yılı Ağustos-Aralık arasında çalışma fırsatı bulduğu Cadiz'deki Denizcilik Akademisi hakkında not defterinde aldığı notlar dikkate değerdir. Neplüev not defterinde, İspanyol subayların yaşadığı sistemi, üniformalarını, muamelelerini, subaylığa transfer edilme sırasını (sadece soylular ve kralın kişisel kararnamesi ile gerçekleşiyor), deniz ve kara düzenini anlatmaktadır.

Buna ek olarak ayrıntılı bir şekilde kabahatlerin nasıl cezalandırıldığını açıklamıştır: “*Birincisinde daireyi terk etmeme şartıyla tutukluyorlar. İkincisinde bir bölmeye koyup*

⁵³Neplüev, *Zapiski İvana İvanoviça Nepluyeva*, s. 47.

⁵⁴Neplüev, *Zapiski İvana İvanoviça Nepluyeva*, s. 53.

⁵⁵Neplüev, *Zapiski İvana İvanoviça Nepluyeva*, s. 389.

⁵⁶Fransa'sa Ancien Regime yönetiminde, Gardes de la Marine veya Gardes-Marine, deniz subayı olmak için eğitim alan genç erkeklerdir.

⁵⁷Neplüev, *Zapiski İvana İvanoviça Nepluyeva*, s. 407.

kapatıyorlar ve üçüncüsünde ise kapatılan bölmeye ekmek ve sudan başka hiçbir şey götürülüyor”⁵⁸.

Neplüeyev, gardemarinlerden dışlanma prosedürüne iki kez tanık olmuştur. İlk dışlanma prosedürünün nedeni izni olmayan bir evlilikten dolayıdır. Suçlu işten çıkarılmıştır. İkinci dava ise daha ciddidir. Gardemarinli kraliyet majestelerine muhalefet ve teğmenine itaatsizlik suçu ile 5 ay cezaevinde cezaya çarptırılmıştır. Suçlu, Afrika’daki Ceuta olarak adlandırılan bir İspanyol kentine sürgüne nöbetçiler eşliğinde gönderilmiştir. Bu hikâyede Neplüeyev’in suçlunun üzerine yaptığı yorum dikkat çekicidir: “*Tabii ki: kurala karşı - krala karşı.*”⁵⁹ Dolayısıyla Neplüeyev yetkililerin emrine itaatsizliği kraliyet otoritesine karşı işlenen bir suç olarak değerlendirmiştir. Neplüeyev, kaptan emrine karşı gelmenin krala karşı gelme şeklinde değerlendirmektedir. Bu yorumu ile onu, hükümdara en ufak itaatsizliği onaylamayan sadık bir monarşist olarak görmektedir.

Okuldaki çalışmalardan bahseden Neplüeyev, okul gününün mutlaka ayin ziyareti ile başladığını belirtmiştir. Ayin ziyaretinden sonra 2 saat matematik dersi ve öğle yemeğinden sonra da topçu sanatı dersleri olduğunu söylemiştir. Buna ek olarak Avrupa’nın benzer eğitim kurumlarında zorunlu olan eskrim ve dans derslerini de almıştır. Ayrıca, Neplüeyev’in günlüğünde, Rus gardemarinlerin diğer devletlerin hizmetine (özellikle Danimarka’ya) devredilmesi, Athos manastırına kaçması ve hatta bazı arkadaşlarının deli olması hakkında raporlar yer almıştır.

Venedik’te bir varış noktasını üç ay bekledikten sonra gezginler Korfu’daki filoya atanmışlardır. 1717-1718’de Venedik Cumhuriyeti’nin Osmanlı İmparatorluğu ile olan savaşına katılma fırsatı bulmuşlardır. Birkaç kalenin kuşatılmasından sonra Neplüeyev, suprokomito Vicenza Capello’nun elinden bir sertifika almıştır. Vicenza Capello Nepuyev’u şöyle sıfatlandırmıştır: “*Moskova asillerinden biri olan Bay Ivan Neplüeyev, geçirdiğimiz savaşta galerimdeydi ve her konuda yetenekli ve becerikliydi. Bunu, 10 Temmuz 1717’de Golf Eleus’taki Pagania limanında Türk filosu ile gemi savaşlarında gösterdiği cesaretinden dolayı belirtiyorum*”.⁶⁰

⁵⁸Neplüeyev, *Zapiski İvana İvanoviça Nepluyeva*, s. 411.

⁵⁹Neplüeyev, *Zapiski İvana İvanoviça Nepluyeva*, s. 413.

⁶⁰Vitevskiy, *İ.İ. Neplüeyev i Orenburgskii krai v prejnem ego sostave do 1758 goda*, s. 38-39.

Korfu'daki bir buçuk yıllık hizmetinden sonra, Rus gardemarinleri, I. Petro'nun kararnamesiyle Venedik'e geri çağırılmıştır. Bu kararla, yurtdışı iş gezileri neredeyse sona ermiştir. Fakat Nisan 1719'da I. Petro'nun kararnamesiyle İspanya'ya, İspanya Kralı'nın gemisine gardemarinleri gönderilmiştir. Bu kararnamenin çıkma nedeni üzerine V.P. Naumov “gizli bir hedefi” amaçlayan bir karar olduğunu öne sürmüştür. I. Petro kendi gardemarinlerini İspanya'ya eğitim amacıyla göndermiştir bu grubun içinde kendi kuzeni A. L. Naryşkin'e de bulunmaktadır.

Bu talimat Rus-İspanyol ittifakının zeminini oluşturmasını hedeflemiştir. Ancak o dönemdeki dış politika koşulları nedeniyle, Naryşkin gidiş yolundan geri dönmüş ve müzakereler ertelenmiştir. Kraliyet kararnamesini yerine getirmek amacıyla Rus gardemarinleri, İspanya Cadiz limanına büyük zorluk çekerek, 5 Temmuz 1719 yılında ulaşmıştır.

İspanya'nın Cadiz limanına vardıklarında, gardemarinler Sicilya'da bulunan filooya değil de, Kardinal Alberoni'nin planı ile kurulan Kraliyet Akademisine tayin edilmiştir. İlk başta 27 öğrenci olarak eğitime başlayan gardemarinlerden sadece 23 öğrenci eğitime devam edebilmiştir. Çünkü öğrencilerin kimisi başka memleket hizmetlerine gitmiştir ya da hastalanıp ülkelerine geri dönmüştür, hatta bazıları akıl sağlığını kaybettiği gerekçesiyle okuldan atılmıştır.

Dolayısıyla öğrencilerinin müfredatları matematik, topçu, askerlerin articuli, eskrim ve dans derslerinden oluşmuştur. Yalnız bu eğitim süreci, gardemarinler için İspanyol dilini bilmemesi nedeniyle önemli faydalar sağlayamamıştır. Rus gardemarinlerinin böyle bir durumla karşılaştığını Neplüyev kendi not defterinde belirtmiştir. Neplüyev, matematik ve diğer derslere geldiklerinde İspanyol dilini bilmemeleri nedeniyle zamanlarının boş yere harcandığından şikâyetçi olmuştur.⁶¹ Venedik'te gardemarinler aktif bir şekilde askerlikle meşgul olduğu için hızlı bir şekilde İtalyan dilini öğrenmiş olmaları bu tür sıkıntılar yaşamalarını sebep olmamıştır.

Fakat İspanya'da Kraliyet Akademisinde askerlik yapmayıp da sadece masa üzerinde eğitimle meşgul olduğu için, Neplüyev hayata hiçbir yararı olmayan faaliyetlerde bulunduğunu ifade etmiştir. Rus gardemarinleri F.M. Apraksin'a ve Hollanda Büyükelçisi Prensi B.İ. Kurakin'a defalarca yazdığı mektuplarından da anlaşıldığı gibi,

⁶¹Neplüyev, *Zapiski İvana İvanoviça Nepluyeva*, s. 465.

Cadiz'deki Kraliyet Akademisi'nden, Venedik'te kazandığı deniz pratiğini unutma korkusuyla, gemideki hizmete tanımlanmasını istemiştir.

İspanyol filosuna gardemarinleri gönderememek, akademide kalma sürelerinin boşluğu ve nihayet, sürekli bir maaş artışı için istekleri, tüm bu gerekçeler, 17 Kasım 1719'da Admiral Yönetim Kurulu üyelerinin toplanmasıyla değerlendirilmiştir.⁶² Admiral Yönetim Kurulu, İspanya'dan Hollanda'ya seyahat etmek için ve oradan Rusya'ya dönmek için gardemarinlere para vermeye karar verdi. Beş yıl ve iki ay eğitim amacıyla çıkılan yolculuğun ardından, gardemarinler sonunda St. Petersburg'a dönmüşlerdir.

Günlükte Neplüev, vatanlarına geri dönmeye ilgili hiçbir düşüncesini paylaşmamıştır. Yalnızca tarihleri, şehirleri, şehirlerarasındaki mesafeleri ve konaklama için harcanan parayla ilgili detaylı şekilde bilgi vermiştir. Neplüev'in 5 yıldan uzun süren Avrupa'daki eğitim yolculuğu I. Petro önünde gerçekleştirilen sınav ile sona ermiştir.

Neplüev özellikle sınava hazırlanma sırasındaki düşüncelerini şöyle ifade ediyor: *“Yoldaşlarımın nasıl kabul ettiğini bilmiyorum, ama bütün gece uyuyamadım, ahiret günü yaklaşıyor muş gibi hazırlanıyordum”*. Böyle bir yorum yaptığına göre buradan iki sonuç çıkartılmaktadır. Birincisi, Neplüev'in kendi işine duyduğu titizliği, ikincisi ise I. Petro'ya duyduğu saygısıdır. Bu sınav neticesinde I. Petro, gardemarinlerin sınavını kabul etmiş, onlardan eğitim sertifikalarının mevcudiyeti hakkında sorular sorarak ve uygulamada görmek istediği için bu grubu kendi filosunda gardemarinler olarak kaydedilmelerini istemiştir. Ancak I. Petro, G.P. Çernişev tarafından, beklenmeyen bir müdahale ile karşılaşmıştır. Petro gelenlere, en azından aralarındaki başarılılara filoda değil, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nda iş verilmesini istemiştir. I. Petro bu öneri üzerine teklifi direnmeden kabul etmiştir.

Dolayısıyla 1 Temmuz 1720 tarihinde yapılan planlı sınavdan sonra, St. Petersburg gemilerinin yapımının komutanı olarak Neplüev göreve atanmıştır. Bu atamanın ve görevin önemi Neplüev'in gelecekteki kariyerinde de stratejik olarak önem arz etmiştir. I. Petro'nun filonun inşasına olan ilgisi çok meşhurdur. Sonuç olarak, Neplüev, kendi vazifesinden dolayı çar ile sık sık bir araya gelmiş, Petro ile konuşma

⁶²Rachinskiy A.V., “Perviyе russkiye gardemarinı za granitsey v XVIII stoletiy”, *Russkiy Vestnik*, №11, 1875, s. 83-110.

fırsatı bulmuştur. Bazı bilgilere göre Neplüev'in bu pozisyonda yapmış olduğu faaliyetler I. Petro tarafından takdirle karşılanmıştır.

G.P. Çernişev ve Amiral Yardımcısı M.H. Zmayeviç, Neplüev'e Çarın ondan memnun olduğunu söylemiş ve Petro'nun *"bu küçük gardemarininden iyi bir subay çıkacak"* şeklinde yorumunu kendisine iletmişlerdir.⁶³ Böylelikle dürüstlük, alçakgönüllülük, çalışkanlık, bilgi ve yetenek hiç kuşkusuz, I. Petro'nun gözünde Novgoroyan asilzadesini belirgin şekilde ayırt edilmesini sağlamıştır.

Bu nitelikler ve bu koşulların birleşimi neticesinde, Neplüev'in kariyeri de hiç beklenmedik şekilde yükselmesine neden olmuştur. Bu duruma ek olarak, İstanbul'daki büyükelçilik pozisyonun bu niteliklerden kaynaklandığını belirtilmektedir. Böylece 1721 yılının Ocak ayında I. Petro tarafından Neplüev İstanbul'a Çarlık Rusya'nın elçisi (Osmanlı'da Daimi Diplomatik Temsilci) olarak vazifelendirilmiştir. Neplüev'in tüm adaylar arasından seçilmesinin nedeni ise Avrupa'daki beş yıllık eğitimi ve özellikle İtalyanca dil bilgisidir.⁶⁴

Neplüev, diplomatik kariyerini çok genel anlamda tanımlamasına rağmen, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki hayatı hakkında anılarını yazan az sayıda Rus diplomattan birisidir. Onun anılarına göre, İtalyanca 'da yeterlilik ve uzmanlık, I. Petro'nun bu görev için ilk ve en önemli şartlarından birisi olmuştur. Üstelik Çar bu pozisyonu dolduracak akıllı ve kendini ülkeye adanmış bir isim aramıştır. Neplüev de Çarlık Rusya hükümetinin bu amacının gerçekleştirmesinde önemli rol oynamıştır. Neplüev Çarlık Rusya hükümetini bu görevi başarılı bir şekilde yerine getirebileceğini inandırmıştır.

Petro, Neplüev'i ilk olarak İstanbul'a göndermeye istekli olmamıştır, çünkü Neplüev'in kendisinin de gururla yazdığı gibi, I. Petro'nun kendisini Rusya'da tutmak istediğini not defterinde belirtmiştir. Bu konu üzerinde, Neplüev'in İstanbul'a büyükelçi olarak tayin edilmesi hakkında Ünal: *"Neplüev'in bu göreve tayin edilmesinde İtalyanca bilgisi, güvenilir ve dürüst kişiliği etkili oldu. Ancak Neplüev genç ve deneyimsizdi, buna karşın idealist ve vatansever hislere sahipti. Çar'a hizmet etmek, Rusya'ya hizmet etmek onun için adeta ibadetti"*⁶⁵ diye bir yorumda bulunmuştur. Bu arada XVIII. yüzyılda Çarlık Rusya diplomasinin, uzun bir

⁶³Tşepkina E., İ. İ. Neplüev, gardemarin Petra Velikogo. İstoričeskiy oçerk, *Rodnik*, sayı 2, 1888, s. 174.

⁶⁴Cracraft, *The Petrine Revolution in Russian Culture*, Cambridge, MA, p. 63.

⁶⁵Ünal, *XVIII. Yüzyıl Türk-Rus İlişkilerinde Neplüev*, s. 32.

merkezileşmiş karar verme ve iyi gelişmiş bir uzmanlık bürokrasisine sahip olduğu belirtmelidir. Çünkü Avrupa diplomasi tarihine dair mevcut ifadeler, bu dönemdeki Çarlık Rusya'ya ait olan diplomatik kurumların gücünü hafife almaktadır.

Çarlık Rusya'nın, İstanbul'la diplomatik ilişkiler kurmasına geç kalmasına rağmen, St. Petersburg yönetiminin önemli kazanımlar elde ettiği belirtilmektedir. Çünkü Çarlık Rusya diplomatları diğer yabancı temsilcilerin etkinliğine kıyasla kendi işlevlerini başarılı bir şekilde yerine getirebilmiş ve faaliyetleriyle öne çıkmışlardır. Ancak Osmanlı İmparatorluğu, çoğu Avrupa devletinin aksine Çarlık Rusya'nın başkenti St. Petersburg'da böyle bir yetkinliğe erişememiştir.

Bu nedenle, yerleşik diplomasi uluslararası ilişkilere katılımın önemli bir göstergesi olurken, etkili bir bürokrasi, merkezi karar alma ve güçlü bir arşivleme geleneğiyle karakterize edilen uzun süredir devam eden diplomatik özelliklerdir. Çarlık Rus hükümetinin bu işlevleri başarılı bir şekilde yerine getirebilecek personel yetiştirmesi zaman alırken, bu süre zarfında yapılan başarısızlıklar dahi Rus yöneticilerin yerleşik diplomasiye olan bağlılıklarından vazgeçirmemiştir. Neplüev de Çarlık Rusya hükümetinin bu amacını gerçekleştirmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Neplüev, Avrupa'daki eğitimi sırasında I. Petro ile görüşmesi ve başarılı hizmetleri ile kralla özel bir bağlantı kurma ayrıcalığı elde etmiştir. Neplüev ile I. Petro arasındaki özel bağ, Neplüev'in imparatorun ölümüne verdiği tepki şu şekilde yansımıştır: *“Tanrı, halkın iyiliği için çok çalıştığı için ruhunu mübarek olanlarla beraber kabul etsin!”*⁶⁶

⁶⁶Neplüev, *Zapiski İvana İvanoviça Nepluyeva*, s. 67.

BÖLÜM 2: NEPLÜYEV'İN İSTANBUL'DAKİ ELÇİLİK GÖREVİ VE SONRAKİ HAYATI

2.1. Osmanlı ve Çarlık Rusya'nın Diplomatik İlişkileri

Türkiye ile Rusya arasında diplomatik, siyasi ilişkilerin uzun bir tarihi vardır. Söz konusu siyasi ve diplomatik ilişkiler XV. yüzyılın sonlarında başlamıştır. Kırım Hanlığının Osmanlı İmparatorluğu koruması altına girişiyle Osmanlı Devleti sınırları genişlemiş ve bu durum Osmanlı Devletini Rusya Devletiyle komşu konumuna getirmiştir. Böylece Kırım Hanı Mengli Giray'ın aracılığıyla Osmanlı-Rus ilişkileri kurulmuştur.⁶⁷ Her iki devlet de hem Avrupa hem de Asya'nın kültürel ve politik geleneklerini algılayan Avrasya güçleri olarak ortaya çıkmıştır. XX. yüzyılın başına kadar, aralarındaki ilişkiler Karadeniz, Kafkaslar ve Balkanlar'daki yoğun rekabet nedeniyle belirlenmiş ve çoğunlukla askeri çatışmalara yol açmıştır. Önemli insan ve maddî kaynaklara sahip olan hem Osmanlı hem de Rus İmparatorlukları, dış dünyadan bağımsız olarak var olabilen kendi kendine yeten oluşumlar olarak hareket etmiş ve bölgede yalnızca politik değil, aynı zamanda manevi ve dinî üstünlükte de iddia sahibi olmuşlardır.

Özellikle XVIII. - XIX. yüzyıllarda Çarlık Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki siyasi ve coğrafi meselelerle ilgili çok kez siyasi gerginlikler ve uluslararası tartışmalar ortaya çıkmıştır. Bu gerginliklerin ortaya çıkmasında birçok siyasi neden vardır. En önemli nedenlerden biri ise Çarlık Rusya'nın XVII. yüzyılın sonu ve XVIII. yüzyılın başında Akdeniz'e açılarak dünya pazarının merkezinde yer sahibi olmayı planlamasıdır. Ancak Osmanlı İmparatorluğu bu konuda büyük bir politik engel olarak Çarlık Rusya'nın karşısına çıkmıştır. Çünkü Batı'ya giden yolların büyük kısmı Osmanlı İmparatorluğunun kontrolü altındadır. Bu dönemde iki devletin siyasi gelişme yönü farklıdır. 1699 yılında Avrupa devletleriyle (Lehistan, Venedik, Avusturya) yapılan Karlofça Antlaşması'ndan sonra Osmanlı İmparatorluğu Avrupa'daki siyasi etkisini kaybetmeye başlamıştır. Bu dönemde Rusya ise politik ve askeri alanlarda güçlenip imparatorluk seviyesine ulaşmıştır.⁶⁸

⁶⁷Karamzin, *İstoriya Gosudarstva Rossiyskogo I*, s. 972; Kurat, *Rusya Tarihi; Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, s. 117; Ünal, *XVIII. Yüzyıl Türk-Rus İlişkilerinde Neplüjev*, s. 1.

⁶⁸Fatih Ünal, *Karadeniz'e Çıkan İlk Rus Savaş Gemisi "Krepost" ve Ukraintsev'in İstanbul Elçiliği (1699-1700)*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2012, s. 221-245.

1683-1699 yıllarında adı geçen Avrupa devletleri ve Rusya ile olan savaşlardan sonra Osmanlı İmparatorluğunun, zor durumda olmasından yararlanan Rus imparatoru I. Petro, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Azak'ı alıp Karadeniz'e çıkmayı planlamıştır. Ancak Kerç Boğazı Osmanlı İmparatorluğu'nun kontrolü altında olduğu için Rus diplomatları sadece üç senelik olan antlaşmaya imza atmak zorunda kalmıştır. 1700 yılında iki tarafın elçileri ve diplomatları İstanbul'da toplanıp 14 maddeyi içeren antlaşma yapmışlardır. Bu antlaşma da diğer Avrupa devletleriyle yapılan antlaşma gibi 25 sene geçerlidir. İstanbul Antlaşması ile Osmanlı Devleti'nden Azak'ı alan Rusya, 18. yüzyılın başlarında Karadeniz'e çıkamamışsa da her zaman Karadeniz'i tehdit edecek bir konuma gelmiştir. Bununla birlikte Rusya, Karadeniz'e çıkabilmek için Osmanlı Devleti ve ona bağlı olan Kırım Hanlığı ile hemen bir mücadele içine girmemiştir. Rus Çarı I. Petro, gerekli alt yapı hazırlıklarının gerçekleştirilmesinden sonra Karadeniz'e yönelik faaliyetlerin başlatılmasını Rusya için daha doğru olacağını düşünmüştür. Bu bağlamda Petro, Don ve Dnepr Nehirleri yakınlarında kale; Azak, Taygan ve Voronej'de de yeni gemilerin yapımını başlattı. Karadeniz'e açılabilmek ve denizde Osmanlı Devleti ile mücadele edebilmek için güçlü bir donanmanın varlığı şarttı ve Petro, Karadeniz'e yönelik hazırlıklar bitene kadar güneyde Osmanlı Devleti ile dostça geçinme politikası izledi.⁶⁹ Antlaşmanın dördüncü maddesine göre Azak Kalesi, etrafındaki diğer kalelerle birlikte Rusya'nın eline geçmiştir. İkinci maddeye göre ise Don Nehri kenarındaki Doğan, Kerman, Nusret vb. kaleler Osmanlı İmparatorluğu'na geçeceği belirlenmiştir.⁷⁰ 1701 yılı içerisinde Petro, bir yandan yabancı subayların da yardımıyla Rus ordusunu yeniden yapılandırırken bir yandan da Osmanlı Devleti ile ilişkilerinin bozulmaması ve güney sınırlarını güven altında tutabilmek için Petro Andreeviç Tolstoy adındaki ilk daimi Rus elçisini İstanbul'a göndermiştir. Petro, Tolstoy'a vermiş olduğu talimatnamede Tolstoy'dan, iki devlet arasındaki barış ve dostluğun kalıcılığını ve sağlamlığını koruma görevinin yanı sıra Osmanlı Devleti'nin askeri durumu, yabancı devletlerle ilişkileri, Kerç Boğazında yeni bir kalenin yapılıp yapılmayacağını, yapılacaksa kalenin yeri ve yapılış zamanı, Özü, Akkerman ve Kili kalelerinin durumu ve bu kalelerin nasıl tahkim edildikleri hakkında bilgi edinerek kendisine bir rapor sunmasını istemiştir. Bu talimatnamede Rusların, Karadeniz'e çıkma politikasını tamamıyla bir kenara bırakmadığını, Karadeniz'deki gelişmeleri yakından

⁶⁹Yüksel, “Kuzey Savaşları Sırasında Rusya'nın Karadeniz'e Yönelik Faaliyetleri”, s. 171-190.

⁷⁰İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, cilt III, Kısım I, Ankara: TTK, 2011, s. 652.

takip etmeye devam ettiklerini ortaya koyuyordu. Tolstoy önce İstanbul'daki diğer devletlerin temsilcileriyle sonra da herkes ile görüşme özgürlüğüne kavuştu. Osmanlı topraklarına ticaret yapmaya gelen Rus tüccarlarına bazı avantajlar sunuldu. 1704 yazında Tolstoy, İstanbul Antlaşması'ndan sonra esir alınan Rusları bulma ve serbest bırakma hakkını elde etti.⁷¹

Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya arasındaki jeopolitik sorunlar 1710-1713 yıllarında Rus-Türk savaşı sırasında daha da zorlaşmıştır. Bu savaşın temel nedenlerinden birisi, 1700-1723 yıllarında Rusya ve İsveç arasında olan Kuzey Savaşı sırasında İsveç Kralı XII. Şarl'ın Osmanlı Sultanı III. Ahmet tarafından siyasi yardım istemesi sorun yaratmıştır. 1709 yılında Poltava Savaşı'nı kaybeden İsveç Kralını Sultan III. Ahmet'in desteklemesi, iki ülke arasında yeni savaşın başlamasına neden olmuştur. Rusya'nın Doğu Avrupa'daki hareketlerinden haberdar olan Osmanlı İmparatorluğu, 1710 yılının 20 Kasım'da Rusya'ya savaş ilan etmiştir. Rusya Çarı, Lehistan Kralı II. August, Moldova Knyazı Dimitri Kantemiroğlu ile birlik kurarak 1711 yılı 25 Şubat'ta Osmanlı İmparatorluğu'na karşı savaş başlatacağını ilan etmiştir.⁷² I. Petro'nun Osmanlı İmparatorluğu ile savaşmasının ana nedeni, Karadeniz'e Rus gemilerini çıkararak Azak ve Karadeniz üzerinden Akdeniz'e çıkmak olmuştur. 1710 yılında Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya arasında başlayan savaşın en büyük olayı, 1711 yılında Prut Nehri kenarında meydana gelmiş ve burada Rus askerleri tamamen yenilgiye uğramıştır.⁷³ Zor durumda kalan Rus Çarı Osmanlı Devleti ile antlaşma yapmak zorunda kalmıştır. Rusya tarafından antlaşma yapmak için P. Şafirov ve M. Şeremetev gelmiştir. Ancak başta Baltacı Mehmed Paşa olmak üzere Osmanlı tarafı bu antlaşmayı kabul etmemiştir. Aslında burada esasen Kırım Hanı Mengli Giray karşı çıkarak Rusya'ya karşı siyasi ve coğrafi taleplerini güçlendirmiştir. Ancak Büyük Petro'nun elçileri antlaşmayı ne olursa olsun imzalamaları gerektiğini, aksi halde I. Petro'nun esareten çıkamayacağını iyi düşünmüşlerdir ve Baltacı Mehmed Paşa'ya savaşı durdurup antlaşma yapmak için mektup yollamıştır. Bu süreçte Büyük Petro'nun karısı

⁷¹Yüksel, "Kuzey Savaşları Sırasında Rusya'nın Karadeniz'e Yönelik Faaliyetleri", s. 171-190.

⁷²Belova E., *Prutskiy pohod*, M.: Veçe, 2011, s. 272. Prut öncesinde Osmanlıların diplomatik girişimleri için bk. Beydilli, K. ve Erünsal, İ.E., (2001), "Pрут Savaşı Öncesi Diplomatik Bir Teşebbüs Seyfullah Ağa'nın Viyana Elçiliği", *Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, sayı 26, Ankara 2001, s. 1-173.

⁷³Pрут savaşının ayrıntıları için bk. Kurat, Akdes N., *Pрут Seferi ve Barışı 1123 (1711)*, TTK Yayınları, Ankara 1951, Hakan Yıldız, Haydi Osmanlı Sefere, *Pрут Seferi'nde Organizasyon ve Lojistik*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2006.

I. Katerina Osmanlı İmparatorluğuna gelerek iki gün süren müzakereler sonucunda Baltacı Mehmed Paşa'yı antlaşma yapmaya ikna etmiştir. Böylece 1711 yılı 12 Temmuz'da iki devlet arasında Prut Antlaşması yapılmıştır. Antlaşmanın Türkçe ve Rusça metinleri arasında da farklılıklar bulunmaktadır. Rusça metindeki beyanların muğlaklığı göze çarpmakta olup bazı maddelere ise hiç yer verilmemiştir. Türkçe metin Rusya'nın Lehistan'a müdahalesini menederken Rusça metin bunu her iki devlete teşmil etmekteydi. Ruslar'la görüşmelere başlanırken istenilmesi düşünülen hususların büyük bir kısmından vazgeçilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Rus ordusundaki topların teslimi, Lehistan'daki Rus kuwetlerinden tahliyesi, Azak denizindeki Rus donanmasının teslimi, hain Boğdan Voyvodası Kantemir'in teslimidir. Savaş tazminatı ödenmesi, Osmanlı reayasını tahrikten vazgeçilmesi, bu hususların gerçekleşmesine kadar Şeremetyev'in rehin tutulması hususlarına temessükte yer verilmemiştir.⁷⁴

Antlaşmanın birinci maddesine göre Rusya, 1700 yılında İstanbul Antlaşması'na göre Osmanlı İmparatorluğu'ndan aldığı Azak Kalesi ve onun etrafındaki kalelerin hepsini Osmanlı İmparatorluğu'na geri vermiştir. Taganrog şehri de Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyetine geçerek bu bölgeler hiçbir şekilde siyasi tehlikeye atılmayacağı konusunda anlaşılmıştır. Antlaşmanın ikinci maddesine göre Rusya Lehistan'ın iç işlerine karışmayacağını kabul etmiştir.⁷⁵ Prut Antlaşması aşağıdaki maddeleri içermiştir:

1. Azak Kalesi ve çevresi Osmanlı Devleti'ne geri teslim edilecektir.
2. Ruslar, Lehistan'ın içişlerine karışmayacak ve herhangi bir müdahale söz konusu olmayacaktır.
3. Rusya, hiçbir durumda İstanbul'da bir elçi bulundurmayacaktır.
4. İsveç Kralı XII. Karl, ülkesine geri dönecektir.
5. Rus ordusu serbest bırakılacaktır.

⁷⁴Beydilli, "Prut Antlaşması", *TDV İslam Ansiklopedisi*, s. 359-362.

⁷⁵Vodarskiy E., *Zagadki Prutskogo pohoda Petra I*, M.: Nauka, 2004, s. 226.

6. Rusların ellerinde tuttıkları Türk esirleri de teslim edilecektir.⁷⁶ Prut Antlaşması temelinde 1710-1713 yıllarında Rus-Türk savaşı sonucunda 1713 yılında Edirne Antlaşması yapılmıştır.

Bu büyük yenilgiyle sonuçlanan antlaşmadan sonra bile, I. Petro Doğu ticaretinin genişlemesini en üst düzeye çıkarma idealinden vazgeçmemiştir. Petro, kara yolları ve Çarlık Rusya'nın kara kuvvetlerinden memnun değildir ve sadece filosuna sahip olan ülkelerin o dönemin imparatorluğu olarak kabul edilebileceğine inandığı için geniş ölçekli planlar dâhilinde büyük hayallere sahip olmuştur. Böylece denize erişmek için alternatif yollar aramaya başlamıştır. XVIII. yüzyıl ve XX. yüzyılda jeopolitik sorunlar tekrardan gündeme gelmeye başlamıştır. Bu sefer temel konu jeopolitik konum, Kafkasya toprakları olmuştur. Söz konusu dönemde Kafkasya toprakları için Osmanlı İmparatorluğu, Çarlık Rusya ve İran'la mücadele etmiştir. 1722 yılında Büyük Petro, Kafkasya'ya ilerleyerek Kuzey Kafkasya'nın bazı bölgelerini işgal ederek Orta Kafkasları ele geçirmeyi amaçlamıştır.⁷⁷ Ancak bu bölgelerde de Osmanlı İmparatorluğu büyük siyasi üstünlüğe sahiptir. Osmanlı İmparatorluğu, Rusya'nın Kafkasya'daki askerî hareketini durdurmayacağı takdirde savaş açacağını belirterek bir uyarı yapmıştır. İran bölgesinden Çarlık Rusya'ya, I. Petro'nun hayallerini gerçekleştirmek için fırsat sunulmuştur. İran şahına karşı İran'ın birçok eyaleti ayaklanmaya başlamıştır. Ayaklanma sırasında Rus tüccarları da çetenin başında Lezgi kökenli ve İran vatandaşı olan Davud Bey adamları tarafından yağmalanmıştır. Yaklaşık 1 milyon ruble değerinde malın çalındığı, birçok tüccarın öldüğü bildirilmiştir. Daha sonra, Shamakhi'deki kaybın 4 milyon ruble olarak tahmin edildiğine dair veriler ortaya konulmuştur.

İran meselesinin öne çıkmasına neden olarak uzun süre İran tahtında oturan Safevî hükümdarı Şah Hüseyin (1694-1722)'in gücünün zayıflaması sebep oldu. Bundan dolayı, bu dönemde İran topraklarında isyanlar, ayaklanmalar ve başkaldırmalar çoğalarak haydutların çoğalıp güçlenmesine yol açmıştır. Özellikle, bu siyasi ve sosyal durumlarda Şah Hüseyin'in yetersizliği de önemli bir rol oynamıştır. Şah Hüseyin, alkollü ve kadın tutkusuyula bilinmekteydi ve bu yüzden çoğu zamanını haremden geçirdiği

⁷⁶Yuzefovich T., *Dogovory Rossii s Vostokom politicheskiei torgovie*, SPb., 1868.

⁷⁷Serdar O. Çaycıoğlu, "18. Yüzyıl Başlarında Rusya'nın Kafkasya Siyaseti: I. Petro'nun İran Seferi", *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2017, s.115-132.

söyleniyordu.⁷⁸ Devlet işlerinde bu denli dikkatsiz bir tutum rüşvet, ağır vergiler, şiddet ve zulüme yol açmıştır.⁷⁹

Bütün bu gelişmeler neticesinde halkın hoşnutsuzluğu artmış ve sonunda isyanların çoğalmasıyla Şah Hüseyin devri sona ermiştir. Bu durum, ülke içindeki kanunsuzluğa ve kaosa neden olmuştur. Bu tarz isyanlar sırasında Rus tüccarları Davud Bey ve adamları tarafından yağmalanıp hemen hemen 4 milyon ruble üzerinde zarar görmüştür.

Bu olaylar soncunda ortaya çıkan fırsatın değerlendirilmesi için I. Petro, daha önce belirtilmiş bahaneyi, yani kendi tüccarlarını koruma bahanesini öne sürerek İran'a savaş açılmasına karar vermiştir.

I. Petro güneydoğuya doğru topraklarını genişletmek için önemli bir nedene sahip olmuştur. Tüm bu gelişmeler İran Savaşı 1722 yazında başlamasına yol açmıştır. I. Petro'nun bahane olarak tüccarların ve kendi vatandaşlarının iyiliği olarak öne sürüldüğü sebebin asıl amacı Hazar Denizi'nin güney batı sahiline Rusya'yı yerleştirmektir. Savaşın başlamasının bir başka nedeni de, isyancı Afganları bastırmak için İran Şahının taleplerine dayanmaktadır. İran savaşının arifesinde, imparator savaşın başlangıcını ve amacını ilan eden Farsça, Türkçe ve Tatar dillerinde bir bildiri yayınlamıştır. I. Petro'nun İran'a savaş açmasının asıl amacı Kuzey Kafkasya ve Transkafkasya topraklarının bir kısmının Rusya'ya eklenmesidir. Rus devleti bu seferle Hazar-Kafkas sorunlarının çözme amaçlamıştır. İran savaşında I. Petro tarafından oluşturulan toplam asker sayısı düzenli piyade ve süvari, topçu, muharebe mühendisi birimleri, Don Kazakları, Kalmuk ve Tatarları içeren - 80-100 bin kişiye ulaşmıştır.⁸⁰ Çarlık Rusya, zamanında İsveçlilere karşı dahi savaş alanında böyle bir ordu kuramamıştır. Bu bağlamda 100 bin kişilik bir ordunun denizden ve karadan harekete geçirilmesi sadece küçük bir Lezgi topluluğunun cezalandırılması maksadını gütmeye açıkça ortaya koyduğunu Ünal da not etmiştir.⁸¹ 1723 yılında, İran ile antlaşma yapıp Orta Kafkaslar için jeopolitik müzakereye girmemeye anlaşılan Rusya, bundan sonra Osmanlı İmparatorluğu ile de Kafkasya'daki topraklar konusunu netleştirmeyi planlamıştır. Bu amaçla Rusya'nın İstanbul'daki elçisi Neplüev, Osmanlı İmparatorluğu'yla antlaşma

⁷⁸Butkova P.G., *Materiarli Dlya Novoy İstorii Kafkaza s 1722 po 1803 god*, St. Peterburg, 1869, s. 1-2.

⁷⁹AVPRI, F. *Snosheniya Rossii s Persiey*, Op. 77/I, D. 7, 1734.

⁸⁰Solovyev S.M., *İstoria Rossii*, Kniga IX, T. 17-18, s. 376; Molchanov N.M., *Diplomatiya Petra Pervogo*, M., 1984, s. 410.

⁸¹Ünal, *XVIII. Yüzyıl Türk-Rus İlişkilerinde Neplüev*, s. 43.

yapmak için görevlendirilmiş ve 1724 yılı 12 Haziran'da antlaşma İstanbul'da yapılmıştır. Bu antlaşma sırasında taraflar arasında bazı tartışmalar yaşanmış ve sonunda barış içinde antlaşma yapılmıştır.⁸² Antlaşma sırasında İran'ın Kafkasya'daki topraklarını paylaşma konusu da tartışılmıştır. Büyük Petro'nun amacı, İmparatorluğun dış pazarını geliştirme ve güvence altına alma, Rusya'yı, Avrupa ve Doğu ülkeleri arasında ticaret aracısı yapmaktır. I. Petro döneminde esas konu olan doğu problemi, Karadeniz'e çıkış için mücadele meselesi oluşmaya başlamıştır. Uzun yıllar bu konu Rusya'nın dış politikasının gündemindeki bir konu olmuştur. Dolayısıyla Karadeniz problemi, Rusya ve Türkiye arasındaki diplomatik ilişkilerin temel konusu olduğu söylenebilir.⁸³ Çarlık Rusya'nın bu sebeple Osmanlı İmparatorluğu'nu Hazar Denizi'ne yaklaştırmak istememiştir. Osmanlı İmparatorluğu ise Karadeniz'e yakın yerleri ve Orta Kafkas topraklarını kendi iktidarı altında tutmayı hedefliyordu. İstanbul Antlaşması, Kuzey ve Orta Kafkaslar'da iki imparatorluğun sınırlarını belirlemiştir. Bu antlaşmaya göre Ganja, Karabağ, Ahıska, Erivan, Tebriz Osmanlı İmparatorluğu'na geçti. Rusya bu antlaşma yapılmadan önce işgal ettiği toprakları kendi kontrolü altında bırakmıştır. Bununla birlikte Dağıstan, Bakü ve Derbend Rusya'nın mülkü sayıldı. Antlaşma, imparatorluklar arasında oluşan jeopolitik sorunları çözüp İstanbul Ebedi Barış Antlaşması adıyla tarihe geçmiştir.⁸⁴

2.1.1. Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya'nın Diplomatik İlişkilerinde Neplüyev'in Elçilik Görevi

Osmanlı ve Rusya arasında diplomatik ilişkilerin oluşmasında Neplüyev'den önce de birçok diplomat görev yapmıştır. Karlofça'da yapılan iki yıllık mütarekeden sonra İstanbul'da nihai müzakerelerin yürütülmesi ve barış antlaşması yapılması için vakit kaybetmeden diplomatik girişimler başlatıldı. Çar Petro, Voznitsin'in tavsiyesi üzerine Dyak Emelyan İgnateviç Ukraintsev'i İstanbul'a gönderilmek üzere olağanüstü elçi olarak tayin etti.

⁸²Abdukadirov N., "Resey elşisi İ. Neplyuevtin Osman imperiyasındaki sayasi jane diplomatiyalık kızımeti" ("Kazakistan-2050" strategiyası jane tarihşı jas ğalımdar mindeti" V konferentsiya materialdarı), Almatı, 2014, s. 17-23.

⁸³Gosudareva M.Y., *İvan İvanoviç Neplüyev – ličnost i deyatelnost*, Tarih Bilimleri Adayı tezi, Ryazan, 2006, s. 66.

⁸⁴Sotavov N.A., *Severnıy Kavkaz v russko-iranskıh i russko-turetskih otnoşeniyah v XVIII v.*, M.: Nauka, 1991, s. 224.

Ukraintsev Rusya'nın 17. yüzyılda yetiştirdiği önemli diplomatların başında gelmektedir. Aslen orta sınıf asilzâdelerdendir. Genç yaşta elçilik dairesinde göreve başlamış, elçilik vazifesiyle 1665'de Varşova'da bulunmuştu. 1671'de tekrar Lehistan'a gönderilmiş, ertesi yıl diplomatik vazifeyle İsveç, Danimarka ve Hollanda'ya seyahat etmişti. Ukraintsev 1675'de "Dyak" (kâtip), 1681'de "Dumnyy Dyak" (Duma kâtibi) derecelerini alarak hariciyenin basamaklarında hızla yükselmiştir. 1687'de Goltzin'in Kırım'a yaptığı başarısız sefere de katılmış olan Ukraintsev, Rusya'da taht değişiminin yaşandığı kritik dönemde konumunu korumayı başarmıştır. Petro'nun 1689'da iktidara gelmesinden sonra elçilik dairesinin başına getirilerek 1689-1699 yılları arasında bu görevini yürütmüştür. İstanbul'a elçi olarak tayin edildiğinde Ukraintsev Rusya dışişleri dairesinin başında bulunuyordu. İstanbul'a gidecek heyete Ukraintsev'in yanı sıra yine bir diplomat olan Dyak İvan Çeredeyev, tercümanlar; Lavretzkiy, A. Botvinkin ve birkaç asilzade dâhil edildi.⁸⁵

İstanbul'daki Rus diplomatlarının arasında en dikkat çekici isimlerinin başında, 18. yüzyılın hemen başında Rus Çarlığı'nı İstanbul'da uzun süre başarılı bir şekilde temsil eden büyükelçi Pyotr Andreyevich Tolstoy'dur. Çar Petro'nun elçilik görevi için soylu, ancak varlıklı olmayan Tolstoy'u seçmiş olması ikisi arasındaki yakın ilişkiyle ilgilidir. Tolstoy bir zamanlar Petro'ya karşı Sofya'yı desteklemiş, Sofya iktidardan uzaklaştırılınca da Archangel yakınlarındaki Ustig'e sürgüne gönderilmiştir. Petro ile de burada tanışmış ve "dinamik ve kıvrak zekâsıyla" onu etkilemeyi başarmıştır. Petro'nun emriyle önce Azak seferine (1695-96) katılmış, sonra gemicilik eğitimi almak için Venedik'e gitmiştir.

Tolstoy, Moskova'dan ayrılmadan önce Çar tarafından hazırlanmış bir talimatname almıştır: Tolstoy'dan Osmanlı Devleti'nin genel durumu, idare şekli, yabancı devletlerle ilişkileri, ordu ve donanması, ticari faaliyetleri, Karadeniz'deki kaleleri ve limanları hakkında bilgi toplaması istenmiştir. Buna ilaveten Tolstoy Rusya yararına çalışabilecek kişilerle bağlantı kurmuştur. Kendisine verilen emirler doğrultusunda faaliyetlerine başlayan Tolstoy on iki yıllık elçilik görevi sona erdiğinde Kudüs Patriği Dositheus

⁸⁵Ünal, *Karadeniz'e Çıkan İlk Rus Savaş Gemisi "Krepost" ve Ukraintsev'in İstanbul Elçiliği (1699-1700)*, s. 221-245.

aracılığı ile kurduğu bir casusluk ağı, binlerce sayfadan oluşan ayrıntılı raporları⁸⁶ ve Karadeniz liman ve tersanelerini anlatan bir çalışması bulunmaktadır.⁸⁷

Çarlık Rusya'nın İstanbul büyükelçiliği görevini yürütmüş olan İvan İvanoviç Neplüev'in yaptığı diplomatik hizmet büyük önem taşımaktadır. 1721 yılında Rus İmparatoru I. Petro'nun emriyle Neplüev, Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'ndaki daimi ve yetkili elçisi olarak görevlendirilmiştir. Osmanlı İmparatorluğuyla dış politika alanında ve diplomatik ilişkilerin geliştirilmesi gerektiğini düşünen Petro, Neplüev'in elçilik özelliklerini ve diplomatik yeteneklerini dikkate alarak özellikle İstanbul'a Çarlık Rusya lehine çalışmalarda bulunması için gönderilmiştir. Rusya'nın, Batı ve dünya ekonomi merkezlerine doğru ilerlemesinde engel olan Osmanlı İmparatorluğu'nun iç ve dış politikadaki stratejik planları ve onun ekonomik gücünün ne derecede olduğunu öğrenmek I. Petro için çok önemli bir durum olmuştur. Bu kapsamda çalışma, İran tarafına doğru yönelmiş I. Petro'nun işine Osmanlı Devleti'nin karışmamasını sağlamaya çaba harcayan Neplüev'in faaliyetlerini ortaya koyuyor.⁸⁸

9 Eylül 1721 tarihinde Neplüev, misyonunun amacı hakkında net bir fikre sahip olarak, Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul'a geldi. Neplüev'in gelişiyle ilgili padişaha sunulan bir telhiste Rus büyükelçisi, “memleketlerinde kalyon kaputanlarından bir kaputan” rütbesini taşıdığı belirtilmiştir. Telhise göre Neplüev İstanbul'a 30 adamı ve bir oğlu ile beraber gelmiştir. On dört arabanın taşıdığı ağırlıklarından içinde dört yükü olduğu ancak bu yüklerin bağlı ve mühürlü olması hasebiyle içinde ne olduğunun bilinemediği ifade edilmiştir.⁸⁹ Neplüev, padişaha gönderdiği arzuhalinde İstanbul'a geliş sebebinin iki devlet arasındaki dostluğu daim kılmak olduğunu söylemiş ve huzura çıktığında giyinmek üzere samur kürk ve at talebinde bulunmuştur.⁹⁰ Çarın mektubunu vermek amacıyla padişahın huzuruna çıkma talebi, kurban bayramının yaklaşması sebebiyle bayramdan sonraya ertelenmiş. Neplüev, huzura İstanbul'da kendisinden önce gönderilmiş olan ve bir süredir geçici

⁸⁶Tolstoy'un raporları için bk. Pyotr Andreyeviç Tolstoy, *Tolstoy'un Gizli Raporlarında Osmanlı İmparatorluğu*, (5. Baskı), çev. İbrahim Allahver, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2020.

⁸⁷İsmail Bülbül, *Osmanlı Belgelerine Göre Rus Elçisi Tolstoy'un Faaliyetleri*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2007, s. 23-24.

⁸⁸Solovyev, *Publiçnie çteniya o Petre Velikom*, M., 1872, s. 46.

⁸⁹BOA. AE.SAMD.III.00196.18971.

⁹⁰Sadrazam huzuruna çıkacak olan Moskov elçisine giydirilen libas masrafları için muhtelif mali kaynak kullanılırdı. Mesela 1730 yılında padişah huzuruna çıkan elçinin libas masrafları Cizye-i Gebran maa Yahudiyan-ı Kalem-i İstanbul ve Tevabii Mukataası malından ödenmiştir.

BOA. AE.SAMD.III.00059.05955.

vazifesini yerine getiren Danilov’la beraber çıkmış ve III. Ahmet’e güven mektubunu vermiştir.⁹¹ Rus elçisinin huzura çıkmadan önce padişaha yazdığı arzuhalin tercümesi bugün elimizdedir. Bu arzuhalin tercümesi şu şekildedir⁹²:

“Bihi

Devletlü, inâyetlü, veliyü’n-niam sahib-i devlet efendimiz hazretlerine Moskov elçisinden gelen arzuhâlin tercümesidir sene 1133.

Bade’[l]-elkâb-ı hakirâne inhâ olunan budur ki çünkü bi-inâyetillahi teâla ve devletlü sâhib-i devlet efendimiz hazretlerinin himmet-i aliyyeleri tavassutuyla bu iki devlet beyninde musâlaha ve musâfât tebîden akd ve temhîd olunup tarafeynin fevâid ile bilâ-halel hüveydâ merrî ve muhterem tutulmağa canibeynden azimet olunmuşdur. Devlet-i aliyye dahi bu dostluk ve ittihâdın hürmetine hayr-hahları olan çar efendimin hakkında ikram ve iğrâzı diriğ etmeyüp beyne’l-akrân muazzez ve mükerrerrem buyuracaklarında her vechiyle melhuz ve me’muldur. Binâen alâ hâzâ bu dâîlerine der-devlet-i aliyyede vekilleri olduğum hasebiyle Divân-ı Hümâyûn şevket-makrûnlarında de’b-i padişâhâneleri üzere bir kıta samur kürkün ilbâsıyla fahr-yâb ve mümtâz buyurup ve huzûr-ı aliyye-i asafânelerinde dahi yine bir kıta samur kürkün ilbâsıyla bir re’s donanmış atın ihsanıyla bu senâkârlarını hâkden ref buyurulmak ricâ ve temenni olunur. Bu maslahat-ı mübârekede ne mertebede sarf-ı makdûr eyledüğüm ve dostluğun temşîyetinde ne yüzden say-ı belîğ eyledüğüm işin neticesinden malûm-ı aliyyeleri olmuştur. Elhâletü-hazihi avn-i bârî ile ve cenâb-ı saadetlerinin rey ve tedbir-i isâbet-pezîrleri tavassutuyla dostluk ve muhabbet-i kemâlin bulup ve tebîdini müşîr tasdîknâmeleri bu dâîlerine irsâl ve de’b-i kadîm üzere teblîği tevîz olunmuşdur. Lûtf ü himmet ve bezl-i mürüvvet-i cen’ab-ı saadet-meablarıdır ve eğer ki bu ana değin taraf-ı devlet-i aliyyeden çar efendimin elçilerine bu misillü ikrâm olduğu yoktur lakin eslâfımdan dahi bu zamana değin bu gûna maslahata istihdâm olunup musâfât

⁹¹Neplüjev, *Zapiski İvana İvanoviça Nepluyeva*, s. 116; BOA. AE.SAMD.III.00196.18971.

⁹²BOA. A.E.SAMD.III.0012.10057, 1133, (1721). Arzuhalin Osmanlı Arşivi’ndeki orijinal belgesi için bk. Ek 7. Neplüjev’in getirdiği nameyle ilgili bir başka belge TSMA. E. 913/17.

*ve muvâlât te'bîden ve tekiden akd olunduğu yokdur bâki emr u fermân devletlî
ve saadetlî sultânım hazretlerininindir.*"⁹³

Neplüeyev, İstanbul'a geldiğinde diplomasi geleneklerine uygun bir şekilde karşılanmış ve İstanbul'da ikamet edeceği konakta kendisine düzenli nafaka ödenmiştir.⁹⁴ Neplüeyev İstanbul'a oğlu Adrian'ı da getirdiği bilinmektedir. Bununla birlikte Osmanlı Arşivi'ndeki bir belge Neplüeyev'in 1727 yılında eşini İstanbul'a getirttiğini gösteriyor. Belgede İstanbul'a gelecek olan Moskov Çarı'nın kapı kethüdasının eşi için Osmanlı topraklarına girdikten sonra Bender'den İstanbul'a kadar menzillerde yapılan masraflar ve mali kaynağına yer verilmiştir. Buna göre Neplüeyev'in eşinin araba, bargir ve tayinat giderleri için ayrılan para 5353 akça olup Gümüşhane Çatha Madeni Mukataası malından ödenmesi kararlaştırılmıştır.⁹⁵ Elçi İstanbul'da iken kendisine aylık tayinat ödenmiştir. 1734 yılında Neplüeyev'e verilen iki aylık tayinatı gösteren belge dikkate alındığında büyükelçinin aylık tayinatı 150 kuruş kadar olduğunu düşünmek mümkündür.⁹⁶ İstanbul'a gelen Rus kapı kethüdası ve geçici elçisi İstanbul'da değişik semtlerde farklı konaklarda ikamet etmişlerdir.⁹⁷ Rus diplomatların ikameti için evler, bedeli Osmanlı tarafından ödenmek üzere kiralanmıştır. Elçi İstanbul'da iken yanına çeşitli görevliler tayin edilmiştir.⁹⁸

Neplüeyev elçi olarak görevlendirildiği ilk yıllarda Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki siyasi ilişkileri düzenlemeyle uğraşmıştır. 22 Ocak 1721 tarihli yeni ikametgâh kararnamesi, İstanbul'da kalmasının ana görevini şu şekilde içermektedir:

⁹³BOA. A.E.SAMD.III.0012.10057, 29 Zihlice 1133, (21 Ekim 1721).

⁹⁴ Mesela İstanbul'da 1142 (1729) senesinde Rebiül Evvel – Rebiül Ahir aylarına ait elli dokuz günlük nafaka bahası olarak kendisine toplam kırk yedi bin iki yüz akçe ödenmiştir.

BOA. AE.SAMD.III.00063.06342.

⁹⁵BOA. AE.SAMD.III.00142.13816, Bk. Ek. 8.

⁹⁶Konuyla ilgili iki belgede de büyükelçinin iki aylık tayinatı 295 kuruş olarak gösterilmiştir. C.HR.00094.04680; C.HR.00173.08650

⁹⁷Moskov çarı elçisinin Bahr-i Siyah Boğazı'ndaki Sarıyer'de Rukiye Hatun Yalısı'nda konakladığı dört aylık toplam on altı bin akçe kira bedelinin Harzem Mukataası malından ödenmesi. 15 Zilkade 1133 [7 Eylül 1721] BOA. AE.SAMD.III.00180.17466. Galata'da Dörtöl ağzında Dimiraşko adlı zimminin hanesinde kalan Moskov çarı elçisinin 1133 senesi zilkade ayına ait toplam on iki bin sekiz yüz akçe olan kira bedelinin Hazine-i Amire'den ödenmesi. 18 Zilkade 1133 [10 Eylül 1721] BOA. AE.SAMD.III.00180.17471. Rus diplomatlarına tercümanlık yapan Felemenk kökenli tercümanın eşinin kirası da diplomatik teamüller gereği hazine-i amireden ödenmiştir. BOA. AE.SAMD.III.00144.13966; AE.SAMD.III.00144.13967; BOA. AE.SAMD.III.00150.14753.

⁹⁸1721 Moskova Çarı elçisinin yanında Nevşehirli Damat İbrahim'in ağalarından Mustafa Ağa görevlendirilmişti. BOA.AE.SAMD.III.00180.17465; Keza Moskov çarı elçinin Asitane-i Saadet'te konakladığı sürede yanına Dergah-ı Ali çavuşları tayin edilmişti. BOA. AE.SAMD.III.00180.17467.

“Kraliyet majestelerinin çıkarlarının yüceltilmesi”.⁹⁹ Kendi görevi sırasında Neplüev, Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya arasındaki dış politika, ticari ve ekonomik ilişkileri geliştirerek Rus-Türk diplomasisini canlandırmaya çalıştı. Neplüev diplomasi alanındaki becerileri sayesinde sürekli övgü almıştır.¹⁰⁰ İstanbul’a gelirken Neplüev’in yanında aile mensuplarının içinden sadece oğlu Adrian vardı. Neplüev, İtalyan dilini ve doğu ülkelerinin kültürünü bildiği için İstanbul’daki görevine daha güvenli şekilde ilk adımını attı. İstanbul’a gelmeden önce, bölgenin önemli şahsiyetleriyle iletişim kurmaya çalışmıştır. Bu şekilde, 1735 yılına kadar, Osmanlı İmparatorluğu hükümdar ve resmi görevlileri ve Çarlık Rusya hükümdar ve resmi görevlileri arasındaki diplomatik ilişkiler onun aracılığıyla kurulmuştur.

XVIII. yüzyılın başında, Çarlık Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkilerin gelişimi, İran, Kırım ve Lehistan sorunlarının neden olduğu bir takım ihtilaflarla doludur. İki imparatorluğun liderlerinin “ebedi barış” konusundaki dış güvencelerine rağmen, her iki güç de savaşın kaçınılmazlığının farkındaydı, ancak acil ve aniden ilişkilerinde bir kırılma olmasını istememişlerdir. Bu amaçla I. Petro tarafından Osmanlı İmparatorluğu’nun başkenti İstanbul’da kalıcı bir elçilik kurma isteği ortaya çıkmıştır. Ancak I. Petro’nun bu teşebbüsü, hem Osmanlı hükümetinin hem de İstanbul’daki diğer yabancı diplomatların direnişiyle karşılaşmıştır.

Üstelik I. Petro’nun, burada başka yerlerde olduğu gibi, sürekli diplomatik misyonun bulundurulmasına önem vermesi sadece bir saygınlık meselesinden ibaret değildir. Fakat daha pratik olarak, yerel diplomatik sahneye ayak uydurmanın daha güvenilir ve daha sistematik bir istihbarat toplamanın en güvenilir yolu olarak düşünülmüştür. I. Petro’nun, Neplüev’e verdiği talimatlar da bu amacı içermektedir. Bu nedenle de talimatları takip ederek, savaşın gerekliliği ve yakınlığına kendinden şüphe etmeyen Neplüev, akut durumların silahlı çatışmaya sürüklenmesini önlemeye çalışırken, Çarlık Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki barışın korunmasını sağlamaya çaba harcamıştır. Neplüev’in diplomatik görevi sırasında İstanbul’daki Rus elçiliği Osmanlı İmparatorluğu’nun iç ve dış politikalarıyla yakından ilgili olmuştur. Elçilik çalışanları Osmanlı hükümetinin yöneticileri ile yakın ilişkide bulunmaya çalışmıştır. Neplüev

⁹⁹ Архив внешней политики России MID RF, Ф. *Snosheniya Rossii s Turtsiey*, Оп. 90/I, Sv. 33/v., Stolb 1, D. 7, 1732.

¹⁰⁰ Gosudareva M., *Liçnost v istorii: İ.Nepluyev*, Ryzan: RVVDKU, 2010, s. 202.

görevini yaparken devletin ekonomisini ve siyasi hareketlerini, halkın günlük yaşantısı ve sosyal hayat seviyesini sürekli gözden geçirip, kontrol ederek geniş hacimdeki bilgileri Rusya hükümetine göndermiştir. Dış politikada esas rakibi olarak Osmanlı İmparatorluğu'nu gören Rusya için buradaki sosyal hayatın tüm alanları ile ilgili bilgi sahibi olmak çok önemli olmuştur. Neplüev'in bu denli aktif çalışmalarda bulunması için Rusya hükümeti ona Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'ndaki "sakini" unvanını verdi.¹⁰¹

Bununla birlikte Neplüev Çarlık Rusya'nın İran ve Lehistan'daki eylemlerinin geçerliliğini ve meşruluğunu savunmuştur. St. Petersburg'un İran ve Avusturya ile müttefik anlaşmaları, Asya ve Avrupa'ya askeri müdahalesi Osmanlı İmparatorluğu'nun çıkarlarını etkileyip hoşnutsuzluğuna neden olmuştur. Anavatanının çıkarlarını ve saygınlığını savunma, İstanbul'daki bir dizi batılı güç elçisinin Rus karşıtı faaliyetine aktif olarak karşı çıkmak Neplüev'in temel işlevi olarak sayılmaya başlandı.

İran meselesi Neplüev'in büyükelçilik görevinin başlangıcına denk geldi.¹⁰² I. Petro iktidarının başlangıcından beri, Kafkasya'nın jeopolitik açıdan önemli bir yer olduğunu düşünmüştür. Petro hem Rusya'nın güneye inme ideali açısından hem de bu bölgede Safevi ve Osmanlı İmparatorluğunun ikili çekişmelerini avantaj olarak değerlendirmek istemiştir. Osmanlı ve Safevi Devletinin varlığı Kuzey Kafkasya'da, Rus imparatorluğunun güney sınırlarına yönelik bir güvenlik tehdidi oluştururken aynı zamanda emperyalist politikalar açısından da önem arz etmekteydi.¹⁰³

Kafkasya halkı on sekizinci yüzyılın başlarında Rus himayesini kabul etme yönünde taleplerini dile getirmişti. Bir diğer önemli husus ise, İran ve on yedinci yüzyıldan beri Volga'nın kıyısında Astrakhan antlaşmasıyla gelişen Hindistan'la ticaret yapma düşüncesi vardır. Bu politikalara göre, Kafkasya ve Hazar bölgesindeki İranlılara karşı potansiyel bir savaşın olması, Kuzey Savaşı sona ermeden çok uzun süre önce yapılan çalışmalarla ortaya çıkmıştır.¹⁰⁴

¹⁰¹Neplüev, *Zapiski İvana İvanoviça Nepluyeva*, s. 197.

¹⁰²AVPRI, F. *Aziatskie dela*, Op. 103, D. 3, 1724–1735.

¹⁰³Sotavov, *Severnii Kavkaz v russko-iranskikh i russko-turetskikh otnoşeniayah v XVIII v.*, M.: Nauka, 1991, s. 224.

¹⁰⁴Sotavov, *Severnii Kavkaz v russko-iranskikh i russko-turetskikh otnoşeniayah (1-ya çetvert XVIII v.)*, *Narodı Azii i Afriki*, s. 37-45.

1721’de Kuzey Savaşı’nın sona ermesiyle I. Petro, dış politikada yönünü doğuya çevirmeye karar verdi. I. Petro’nun asıl amacı, imparatorluğun dış ticaretini geliştirmek ve güvenceye almak, Çarlık Rusya’yı doğu ülkeleri ve Avrupa arasında bir ticaret aracı haline getirmek olmuştur. İki bölge arasında bir köprü oluşturmayı hedeflemiştir. Çarlık Rusya’nın Kuzey Savaşı’nda galip çıkması, hükümetin Kafkaslar ’da Osmanlı ve Kırım’ın genişlemesine karşı sert bir tavır sergilemesi ve Asya’da kendi jeopolitik çıkarlarının gerçekleştirilmesi için geniş fırsatlar sunmuştur. Özellikle Çarlık Rusya, tüm doğu ticaretini Avrupa’dan Rusya üzerinden transit bölgelere aktarmayı başardı. Bu durumda, Osmanlı İmparatorluğu’nun Hazar Denizi kıyılarında varlık gösterememesine neden olmuştur.¹⁰⁵

Bu nedenle I. Petro tarafından başlatılan Kuzey Savaşları Çarlık Rusya ile Osmanlı İmparatorluğunun ilişkilerinde çok önemli bir yer tutmuştur. Bu savaş Doğu Avrupa’da her iki devleti karşı karşıya getirdiği gibi savaş sürecinde Petro’nun Karadeniz ve Hazar havzasındaki izlediği politikalar da ilişkileri sık sık gerginleştiriyordu. Ayrıca, 1718-1730 yılları arasında İngiltere’nin İstanbul Büyükelçisi Stenyan, Osmanlı İmparatorluğu ile Çarlık Rusya arasındaki ilişkileri kötüleştirmek ve gerginliği daha da şiddetlendirmek için üstün bir çaba sarf etmiştir. Osmanlı Devleti’ni Rusya’ya karşı tetikte tutmaya çalışarak derin siyasi bir kriz oluşturmaya çalışmıştır. Stenyan, Osmanlı İmparatorluğu hükümdarının huzuruna çıkarak Rus imparatorun Danimarka’ya karşı savaşa hazır olduğunu ve Avusturya sarayı ile sıcak ilişkiler kurduğunu söylemiştir. Ayrıca Osmanlı hükümdarını korkutmak amacıyla, Rus imparatorunun İran topraklarına 100 bin kişiden fazla bir orduyla girdiğini ve Osmanlı sınırlarına yaklaşmakta olduğunu duyduğunu iddia etmiştir.¹⁰⁶ Sultana yönelik özel bir toplantıda Stenyan, Rusya’nın tüm Kafkasya’yı Karadeniz’e kadar ele geçirmek için hazırlık yaptığını, ancak Avrupa’da hiçbir müttefiki bulunmadığını ve kolaylıkla mağlup edilebileceğini de temin etmiştir. Stenyan gibi diplomatların Rus politikalarına dair analizleri dışında Rusların faaliyetlerini yakından takip eden Osmanlılar da çarın niyetleriyle ilgili şüpheleri vardı.¹⁰⁷ Özellikle Kafkasya’da Ruslar tarafından atılan her adım bir şekilde karşılık görüyordu ve zaman zaman Ruslara karşı askeri önlemler alınıyordu. Bu durum

¹⁰⁵Sotavov, *Severnij Kavkaz v kavkazskoy politike Rossii, Irana i Turtsii v pervoy pol. XVIII veka*, 37-45.

¹⁰⁶Vitevskiy, *İ.İ. Neplüjev i Orenburgskii krai v prejnem ego sostave do 1758 goda*, s. 52.

¹⁰⁷Joseph Von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, VII, Vecdi Bürün, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1991, s.253.

Neplüev tarafından yakından izleniyor ve Osmanlılarla kendi devletinin askeri olarak karşı karşıya gelmemesi için yoğun çaba harcıyordu. Konuyla ilgili hem Petersburg hem de Kafkas bölgesindeki Rus idarecilerine yazdığı mektuplarla Osmanlı ülkesindeki tepkileri aktarıyor ve uyarılarda bulunuyordu. Mesela Tebriz muhafızı Vezir Ali Paşa'nın Tebriz yakınlarındaki Halhala adlı yere Rusların asker gönderdiğini bildirmesi üzerine iki devletin karşı karşıya gelme riskini General Lavasof'a hemen bildirmişti.¹⁰⁸

Neplüev, Osmanlı İmparatorluğu'nun Çarlık Rusya ile savaşa girmesini engellemek için kendi güç ve sağlığına dikkat etmeden büyük çaba sarf etmiştir.¹⁰⁹ Böylece Çarlık Rusya tarafından önemli tavizler vermeden amacına ulaşmaya çalışmıştır. Bu nedenle, Osmanlı İmparatorluğu'nun başkentinde, İstanbul'da İran askeri harekât düzenlenmesine paralel olarak, diplomatik oyunlar ortaya çıkmıştır. Tüm bu belirsizlik ve karışıklıklara rağmen Osmanlı hükümetine ve birkaç Avrupa ülkesinin elçisine karşı 30 yaşındaki Rus büyükelçisi İvan İvanoviç Neplüev, savaşı neredeyse yalnız kazanmıştır.¹¹⁰

İran'ın Transkafkasya eyaletlerine asker gönderen Çarlık Rusya hükümeti, bunun Osmanlı İmparatorluğu tarafından provokasyon niteliğinde bir eylem olarak algılanacağını ve muhtemelen savaş için bir nedenin açıkça ortaya koyulduğunu anlamıştır. Ancak, savaştan çekinen Çarlık Rusya, İstanbul'daki diplomatik cepheye büyük önem vermiştir.¹¹¹

İran Savaşı bir yıl sonra başlamış, ancak Çarlık Rusya hükümeti bu olayda ülke çıkarlarının gerçekleştirilmesi için kabul edilebilir bir bahane ortaya koymaya çalışmıştır. Neplüev'e, Osmanlı İmparatorluğu'na Çarlık Rusyası'na karşı bölgede vuku bulan ve savaşa yol açan isyanların anlatılması ve Rusya'nın haklı gerekçelerinin bildirilmesi emredildi. I. Petro hükümeti, Çarlık Rusya'nın isyancılardan intikam alıp hesaplaşma bahanesine, Osmanlı İmparatorluğu'nun tepkisini merak ediyordu.¹¹²

Dışişleri Bakanlığı'ndan Neplüev'e gelen yazı da *Osmanlı İmparatorluğu'nun tepkisinin ne olduğunu ve Davud Bey'in Osmanlı İmparatorluğu'na sığınma talebinin nasıl karşılandığını öğrenmesi istenmişti. Keza Osmanlıların Davud Bey'e olumlu yanıt*

¹⁰⁸BOA. C.HR.00094.04698, 29 Zilhicce 1143 (15 Temmuz 1731).

¹⁰⁹AVPRI, F. *Snosheniya Rossii s Turtsiey*, Op. 89/I, 1722.

¹¹⁰AVPRI, F. *Snosheniya Rossii s Turtsiey*, Op. 89/I, 1721.

¹¹¹RGADA, F.9, Otd. II, Op. 4, Kn. 59, L. 752.

¹¹²AVPRI, F. *Snosheniya Rossii s Turtsiey*, Op. 89/I, 1722.

olması durumunda, Davud Bey'in talebinin kabul edilmemesi için çaba sarfetmesi Çarlık Rusyası'nın bölgedeki hareketi Rus tüccarlarına yapılan saldırılara karşılık yaptığını Osmanlılara anlatması istenmiştir.¹¹³ Neplüyev, gelen talimat üzerine meseleyi Osmanlı Devleti'nin resmi görevlilerine ulaştırdı. 8 Mart 1722 tarihli gizli bir raporda yazılmış olan, Osmanlı İmparatorluğu'na koruma talebinde bulunan isyancılar tarafından gönderilen bir mektup hakkında bilgi almak istediğini bildirdi. Bu isteğe cevaben, Osmanlı İmparatorluğu hükümeti yardım etmeyeceklerine dair güvence verdi. Her iki taraftan da dış güvencele rağmen, İran Savaşı'nın başlamasıyla birlikte, Çarlık Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkiler önemli derecede kötüleşmiştir.¹¹⁴

1722 yılının ikinci yarısı boyunca, İstanbul'da yayılan çeşitli söylentiler dolaşmıştır. Bu söylentilerden bazıları Rus ordusunun yenilgisi ve aceleci "geri çekilmesi", I. Petro'nun Gürcistan'a gizli bir şekilde olan ziyareti ve Gürcistan başkenti ile bu ülkenin Rus birlikleri tarafından işgaline ilişkin görüşmeler yapıldığı gibi haberler olmuştur.¹¹⁵

Ancak Neplüyev bu söylentilerle ilgilenmemiş ve önceliğini Osmanlı İmparatorluğu'nun gizli niyetleri, İran ve Kırım meseleleri hakkında bilgi vermesi için "arkadaşlar" veya bilgi verici ajanlar edinme yolları üzerinde çalışmıştır. Osmanlı İmparatorluğu hakkında geleneksel yöntemle istihbarat toplama yollarının yetersiz olmuştur. Bunlar arasında gezginlerin, tüccarların, serbest bırakılan Rus esirleri, gezgin Ortodoks din adamları ve özellikle de Yunanlılar gibi Osmanlı içinde ki milletlerin sözlü ifadeleri her türlü istihbarat kaynağı olarak kabul edilmiştir. Neplüyev raporlarında birçok kez profesyonel ajanlara ödeme yapmak için bol miktarda para gönderilmesini istemiştir.¹¹⁶ Sadece bilgi almakla kalmayıp, çoğu zaman yabancı ülke siyasetçilerini de etkileyen bir diğer önemli "kanal" da rüşvet yöntemi öne çıkmıştır. Bu kanal üzerinde Neplüyev ustalaşmış hâkim olmuştur. Böylece İstanbul'daki Rus misyonunun gelir ve gider kayıtlarını yazarken, hediyeler ve rüşvet hakkındaki ayrıntılı raporlar her zaman şifreli olarak yazılmıştır. Ünal, Rusya'nın Osmanlı devlet adamlarını rüşvetle kazanma geleneğinin öncekiler gibi Neplüyev tarafından da böyle bir "akıcılık" metodunun kullanılmasını çalışmalarında belirtmiştir.¹¹⁷

¹¹³ AVPRI, F. *Snosheniya Rossii s Turtsiey*, Op. 89/I, 1722.

¹¹⁴ Gadzhiev V.G., *Razgrom Nadir-shakha v Dagestane*, Makhachkala, 1996, s. 137.

¹¹⁵ AVPRI, F. *Snosheniya Rossii s Turtsiey*, Op. 89/I, 1722.

¹¹⁶ AVPRI, F. *Snosheniya Rossii s Turtsiey*, Op. 89/I, 1722.

¹¹⁷ Ünal, *XVIII. Yüzyıl Türk-Rus İlişkilerinde Neplüyev*, s. 36.

Neplüeyev'e görevini başarıyla yerine getirmesi için, Fransa Büyükelçisi Marquis de Bonac da yardımdan kaçınmamıştır. Daha sonra, Fransa Büyükelçisi Marquis de Bonac, Çarlık Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki müzakerelerde arabulucu olarak görev almıştır.¹¹⁸ Neplüeyev, bu denli bir yetkilinin ve tecrübeli müttefikin yardımını kullanmaya çalışmış ama ona tamamen güvenmediğini de belirtmekte fayda vardır. Neplüeyev'in üçüncü şahıslardan daha fazla kendisine ve kendi tecrübesine güvendiği de belirtilmelidir.

Neplüeyev'in başlıca iki görev şunlardır: Çarlık Rusya'nın Boğaz'daki prestijini arttırmak ve Osmanlı İmparatorluğu ile barışı sağlamaktır. Bu bağlamda Neplüeyev'in zor bir görevi olmuştur. 18. Yüzyılda Çarlık Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'ndaki itibarını ve etkisini yarı Asyalı ülke olarak değil, büyük bir imparatorluk ve bir Avrupa gücü seviyesine yükseltmek olmuştur. Neplüeyev'e Çarlık Rusya hükümeti tarafından verilen talimatın beşinci paragrafında, diğer devletlerin elçilerine verilen aynı resepsiyonun istenilmesi açıkça belirtilmektedir.¹¹⁹ Çarlık Rusya'nın büyükelçisinin Osmanlı İmparatorluğu tarafından takdir görmesi, 1724'ün başlarında Çarlık Rusya'yla bir savaş ihtimali sırasında kendisini tuhaf bir şekilde ortaya koymaktadır.¹²⁰ 1711'de Prut savaşı sırasında, benzer bir durumda, o dönemde Çarlık Rusya'nın büyükelçisi olarak görev yapan Pavel Tolstoy'nun Yedi Kuleler Kalesi'nde üç yıl hapis cezasına çarptırıldığı belirtilmelidir. Osmanlı İmparatorluğu Çarlık Rusya'ya savaş ilan etmesi durumunda Neplüeyev'e üç seçenek önerilirdi: Rusya'ya dönmek, savaş ordusuna katılmak veya İstanbul'da "sıradan bir insan" olarak yaşamaktı. Osmanlı İmparatorluğu savaş zamanından itibaren Neplüeyev'i büyükelçi olarak tanımayacaktır. Fakat Osmanlı İmparatorluğu temsilcisi Neplüeyev'e barışçıl bir şekilde rapor vermesine rağmen, kendileri bu gibi durumlarda, yani savaş halinde elçileri serbest bırakacak hiçbir gelenekleri olmadığını söylemiştir. Osmanlı İmparatorluğu temsilcisinin bu söylediklerine rağmen Neplüeyev'e, "*iyi işleri için, özgürce hareket etmesine izin verileceğini*"¹²¹ belirtmiştir. Elbette, böyle bir ciddi durumda Neplüeyev Çarlık Rusya'ya, kendi vatanına dönme fırsatını kullanmayı istemiştir, ama bu fırsatı kullanacağını Osmanlı İmparatorluğu'nun resmi temsilcilerine belirttiğinde, kendi

¹¹⁸ AVPRI, F. *Snosheniya Rossii s Turtsiey*, Op. 89/I, 1723.

¹¹⁹ AVPRI, F. *Snosheniya Rossii s Turtsiey*, Op. 89/I, 1721.

¹²⁰ Danilov A.A., *İstoriya Rossii. XVIII vek: spravoçnie materialı*, M.: VLADOS, 1996, s. 67.

¹²¹ AVPRI, F. *Snosheniya Rossii s Persiey*, Op. 77/I, 1721.

pasaportunu almaya engel olunmuştur.¹²² Fakat zamanla siyasi arenadaki kriz durumu giderilmiş ve her şey yoluna girmiştir.

Burada, Neplüev'in pratik deneyim ve yerel özelliklerin bilgisine dayanarak kendi fikrini sık sık ifade ettiğini not etmek uygun olmaktadır. Böylece 22 Ağustos 1722 tarihli bir raporda Neplüev, gelecekteki İran Savaşı konusundaki görüşünü tekrar dile getirdi. Porta tercümanı ve diğer kaynaklarla yapılan konuşmalara dayanarak, Neplüev, İran topraklarının bir kısmını kendisine ekleyen Çarlık Rusya 1722 savaşı ile sınırlansa, "her şey, nahoş olmasına rağmen, katlanacaktır"¹²³ diye kendi fikrini I. Petro hükümetine iletmıştır. Fakat I. Petro, her şeye rağmen, kış gelmeden önce Gürcistan'ı da ele geçirmek istemiştir. Ancak Osmanlı İmparatorluğu bu gelişmelere sert tepki göstermiş dolayı ve askeri müdahale de bulunmuştur. 1722 sonbaharında, İran'daki Çarlık Rusya birliklerinin ilerlemesinden dolayı İstanbul hükümetinin memnuniyetsizliği aşırı gerginliğe neden olmuştur. Bu sefer savaş ilanı tehlikesi doğurmuştur. Ekim ayının sonlarında, Neplüev, Osmanlı İmparatorluğu'nun savaş için "büyük hazırlıklarına" başladığını bildirmektedir.¹²⁴

Büyükelçinin kendisi bu durumlardan rahatsız olduğu için, şu adımları atmıştır: Belgeleri şifrelemiş ya da yakmıştır. Şifreli kâğıtlar ve kişisel eşyalarını, Hollanda Büyükelçisi Kont Colliers'a teslim etmiş ve Fransız Büyükelçisi Marquis de Bonac'ın yardımıyla oğlu Adrian'ı Hollanda'ya eğitim bahanesiyle göndermiştir. Siyasi durumun çok gergin bir hal alması Neplüev'i bu tedbirleri almaya sevk etmiştir. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun ordusu Kafkas toprakları tarafına doğru hareket etmeye başladığında Neplüev çok heyecanlanmıştır. Hatta bu ciddi durumu anlatmaya ve durumun gerçekten kötü olduğunun göstergesi olarak oğlunun Hollanda'ya gönderilmesi hakkında I. Petro'ya mektup bile göndermiştir. Mektubunda vatani ve çarı uğruna kendi hayatını tehlikeye atmaya var olduğunu gerekirse ölümü de kabul edeceğini yazmıştır.¹²⁵

¹²²Solovyev S.M., *Istoriya Rossii s drevneyshikh vremen v15 knigah*, s. 388.

¹²³Solovyev S.M., *Istoriya Rossii s drevneyshikh vremen v15 knigah*, M., 1993.

¹²⁴RGADA, F.9, Otd. II, Op. 4, Kn. 752.

¹²⁵Vitevskiy, İ.İ. *Neplüev i Orenburgskii krai v prejnem ego sostave do 1758 goda*, s. 54.

Böyle zor bir diplomatik krizde Neplüev'in eski arkadaşı Fransız Büyükelçisi Marquis de Bonac oyuna dâhil edilmiştir.¹²⁶ İki ülke arasında bir uzlaşma sağlamaya çalışmış, müzakereleri tekrar başlatarak her iki tarafla ayrı ayrı müzakere etmiş ve uzlaşmak istemiştir. Bununla birlikte, her iki devlet de birbirlerine saldırsalar bile, diplomatlar her iki imparatorluğun politik durumunun farkında olmuştur. Yani, hem İstanbul hem de Moskova ciddi askeri harekete savaşa hazır değildir. Özellikle, 1722 yılı sonunda Petro'nun Derbend'den geri döndüğü haberi Osmanlı İmparatorluğu hükümdarını sakinleştirmiştir. Veziriazam Neplüev'e Rus Çarı'nın aldığı bu kararla bütün şüphelerin ortadan kalktığını ifade ederek İstanbul'un Çarlık Rusya'yla ittifak yapmaya hazır olduğu düşüncesini kelimelere dökmüştür.¹²⁷ Bu iki ülke de ortaya çıkan siyasi duruma diplomatik çözümler aramış ve her ikisi de mümkün olan en kısa sürede zamanı doğru şekilde değerlendirmeyi tercih etmiştir. Böylece, diplomatik yasaları görmezden gelen iki imparatorluğun hükümdarlarının kararsız ruh halleri arasındaki sürekli belirsizlik ve manevralar arasında, Çarlık Rusya'nın büyükelçisi, savaşı başlatmadan Osmanlı İmparatorluğu ile barış görüşmelerinin başlamasında çok etkili olmuştur. I. Petro'nun İran topraklarında yer alan ordusunun ikinci bir cephe açmasını engelleme görevinde neredeyse başarılı olunmuştur. Çar I. Petro tarafından 1723 Nisan'ında Neplüev'e, İran sorunu üzerine görüşmeler yapma ve Osmanlı İmparatorluğu ile bir anlaşma yapma yetkisi verilmiştir.¹²⁸ Çarlık Rusya hükümeti Osmanlı hükümetine, Osmanlı İmparatorluğu'nun himayesinde olan isyancı Lezgilere karşı düşmanlıkların durdurulması karşılığında, Şah Davud'a yardım etmemek, Lezgilere İran'daki Rusların garnizonların bulunduğu şehirlere saldırmasını yasaklamak, Osmanlı İmparatorluğu askeri kuvvetlerini Gürcistan'a ve diğer İran eyaletlerine göndermemek gibi şartlar öne sürmüştür.¹²⁹ Mayıs raporlarında, Neplüev, Osmanlı İmparatorluğu tarafından müzakerelerin sıkılaştırılmasının nedenini bildirmiştir. Neplüev'in görüşüne göre, Osmanlı İmparatorluğu Çarlık Rusya ile hem savaşmak istemiyor hem de İran'da taviz vermek istemiyordu. Üstelik bunun nedeni, Osmanlı İmparatorluğu ve Çarlık Rusya temsilcilerinin 1723'teki İran'daki savaştan en fazla faydayı sağlama arzusu

¹²⁶Fransız elçisi Osmanlılarla Ruslar arasındaki müzakerelerde hep var olmuştur. Hatta Rus elçisiyle yaptığı görüşmelerde elde ettiği bilgileri Osmanlılarla paylaşmıştır. BOA. AE.SAMD.III.00214.20700.

¹²⁷Neplüev, *Zapiski İvana İvanoviça Nepluyeva*, s. 248.

¹²⁸AVPRI, F. *Snosheniya Rossii s Turtsiey*, Op. 89/I, 1722.

¹²⁹AVPRI, F. *Snosheniya Rossii s Turtsiey*, Op. 89/I, 1722.

olmuştur.¹³⁰ Böylece Çarlık Rusya'nın büyükelçisi ve Türk temsilcileri, Fransız büyükelçisinin arabuluculuğuyla, bir yılda 11 ve bu yılın içindeki son ayda 5 kez olmak üzere toplamda 16 konferans düzenlemişlerdir.

Müzakerelerin başlangıcında Osmanlı İmparatorluğu, Çarlık Rusya'nın İran'da Derbend, Bakü ve Dağıstan topraklarını terk etmesini istemiştir. Neplüev'in anlaşma için gözettiği hususlardan, Hazar Denzinde gelecekte yeni bir gücün oluşmasının önlenmesi olmuştur. Özellikle bölgede Osmanlı İmparatorluğu'nun varlık göstermemesi için çalışmalarda bulunmuştur.¹³¹ Barış anlaşması yapma konusunda taviz veren Çarlık Rusya hükümeti, Lezgilere karşı askeri operasyonlara da son vermiştir. Büyükelçi buna cevaben, Osmanlı tarafının müzakerelerin bitmesine kadar askerlerini İran eyaletlerine göndermemesini istemiştir.¹³² Ancak, 14 Temmuz 1723'teki konferansta, Osmanlı tarafı böyle bir antlaşma olmadığını ve bundan dolayı askerlerini İran eyaletlerine gönderdiğini ifade etmiştir.¹³³

Bu konferanstan önce, Osmanlı Devleti birlikleri Gürcistan'ın başkenti Tiflis'i işgal etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu İran'daki askeri operasyonları durdurmaya karar vermesi durumunda, Petersburg hükümeti İran'daki Rus birliklerinin Başkomutanı Korgeneral M.A. Matyuşkin'e Neplüev'den haber beklemesini emreden bir kararname göndermiştir.¹³⁴ Osmanlı İmparatorluğu ile yapılan bir anlaşmadan sonra, büyükelçiye M.A. Matyuşkin'e askeri operasyonun askıya alınması hakkında bilgi vermesi talimatı verilmiştir.¹³⁵

Neplüev'e Osmanlı tarafına sözleşmenin yeni şartlarına uyması yönünde görüşmeler yapması emredildi. Osmanlı tarafının yeni talimatlara katılmayı reddetmesi durumunda, büyükelçi yalnızca barış ihlalinin önlemek için müzakereleri her türlü yolla geciktirmek zorunda kalmıştır. Özellikle bu faaliyetleri ele alırken İvan İvanoviç, arabulucu hizmeti veren Fransız büyükelçisi Marquis de Bonac'ın rızası ve tavsiyesi ile tüm adımlarına yön verdirmiştir.¹³⁶

¹³⁰ AVPRI, F. *Snosheniya Rossii s Turtsiey*, Op. 89/I, 1723.

¹³¹ AVPRI, F. *Snosheniya Rossii s Turtsiey*, Op. 89/I, 1724.

¹³² Komarov V., *Persidskaya vojna 1722-1725 gg.*, *Materiyalı dlya istorii tsarstvovaniya Petra Velikogo*, *Russkiy vestnik*, T. 68, №4, s. 605-606

¹³³ AVPRI, F. *Snosheniya Rossii s Turtsiey*, Op. 89/I, 1722.

¹³⁴ AVPRI, F. *Snosheniya Rossii s Turtsiey*, Op. 89/I, 1723.

¹³⁵ AVPRI, F. *Snosheniya Rossii s Turtsiey*, Op. 89/I, 1723.

¹³⁶ AVPRI, F. *Snosheniya Rossii s Turtsiey*, Op. 89/I, 1723.

İstanbul'daki konferanslar Aralık 1723'te tekrar başlamış ve Osmanlı tarafı, Rus hükümdarının İran'da hiçbir hakkı olmadığı konusunda ısrarcı bir tutum sergilemeye devam etmiştir. Bu görüşmelerde Çarlık Rusya ise tamamen farklı bir görüşe sahiptir. Bu gelişmeler yaşanırken Rus diplomat ise, barışın ancak Osmanlı İmparatorluğu ile Çarlık Rusya birliklerinin İran topraklarında doğrudan karşı karşıya gelme şartıyla bozabileceğine inanıyordu.¹³⁷

6 Ocak 1724 tarihinde Vezir ile yapılan bir görüşmede, Osmanlı hükümetinin temsilcisi, Osmanlı İmparatorluğu'nun koşullarını Rusya Büyükelçisi'ne sunmuştur. Osmanlı Devletinin şartları şu maddelerden oluşmaktadır:¹³⁸

1. Osmanlı İmparatorluğu, Hazar kıyılarını Çarlık Rusya için tanımaktadır. Buna karşılık, Çarlık Rusya Osmanlı İmparatorluğu'nun meselelerine karışmamalıdır. Osmanlı İmparatorluğu, bunun için Rus tarafını bilgilendirmeden İran topraklarını istediği gibi kullanma hakkını saklı tutar. Osmanlı Devletine göre, I. Petro da kimseye sormadan o toprakları kendi nüfusuna eklemiştir.

2. Barışı korumak için, Osmanlı İmparatorluğu hükümeti, kendi sultanı ile İran Şahı arasındaki ilişkide Çarlık Rusya tarafından sağlanan arabuluculuk hizmetini kabul edecektir.

Bu gibi durumlarda, İvan İvanoviç Neplüev, yeni şartlara uygun kararnamelerin bulunmamasına atıfta bulunarak, kendisi için böyle bir uygun diplomatik yöntem kullanmayı tercih etmiştir.¹³⁹

24 Mayıs'ta, Osmanlı tercümanı, taslak metni, tarafların ne maddeleri çıkaracağını ne de başka bir madde ekleyemeyeceğini belirterek Rus büyükelçisine teslim etti. Ancak Neplüev, konferansta konuşan Osmanlı vezirinin sözleri ile taslaktaki Osmanlı temsilcilerinin sözlerinin “çok farklı” olduğunu söyleyerek taslağı reddeder. Büyükelçi, uzlaşmazlığının I. Petro'nun ana talimatlarını, yani Osmanlı Devleti ile barışı korumak amacını yerine getirmesini engelleyebileceğinin farkındadır. Ancak görevlerini bilen ve

¹³⁷ AVPRI, F. *Snosheniya Rossii s Turtsiey*, Op. 89/I, 1724.

¹³⁸ AVPRI, F. *Snosheniya Rossii s Turtsiey*, Op. 89/I, 1724.

¹³⁹ AVPRI, F. *Snosheniya Rossii s Turtsiey*, Op. 89/I, D. 1724.

kararnamelere sıkı sıkıya bağı olan ihtiyatlı bir diplomat olan Neplüev, Osmanlı tarafının hazırladığı taslakta doğru bulmadığı maddeler için tepkisini gösterir.¹⁴⁰

Bonac’a göre, müzakerelerin bozulmasının nedeni, Osmanlı Devletinin içinde bulunduğı durumu iyi biliyor olmasından kaynaklanmaktadır. Kendi tecrübesi ve kendi tahminlerinin doğruluğına dayanarak risk almayı tercih etmiştir. Rus elçisi tehlikenin olmadığına inanmaktadır çünkü bu mücadelede Çarlık Rusya ile Osmanlı Devleti savaşacak durumda değildirler. Aksine, tüm askeri güçleri İran’a girdiğı için Osmanlıların da bu savaş ihtimalinden korktuğı şeklinde tahminde bulunmaktadır.¹⁴¹

Mayıs ayının sonunda Neplüev, arabuluculuk işlevini yerine getiren Fransız büyükelçisi Marquis de Bonac ile yoğun bir şekilde görüşmeler yapmıştır. Bu görüşmelerde, Rus büyükelçisi de Bonac’ın kendisini, Osmanlı’nın İran’daki sınır önerisini kabul etmeye zorladığını, arabuluculuktan vazgeçme tehdidinde bulunduğunu ve Neplüev’i emperyalist kararnameyi yerine getirmemekle suçladığını belirtmiştir.¹⁴² Ancak, büyükelçi iki maddeden vazgeçmemiş, Erdebil’in İran’dan ayrılmasında ve Osmanlı’nın İranlı gaspçı Mir Mahmud (Mirveyz) ile ilişkilerin sürdürülmeyeceğine dair verdiği sözün yazılı olarak yer alması konusunda ısrar etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu temsilcileri tarafından yapılan “psikolojik baskılara” rağmen, şaşırtıcı bir şekilde öz kontrolle Neplüev, son cevabını değiştirmesini beklemeyeceklerini belirtmiştir. Haziran ayında gerçekleştirilen son konferanslarda her iki taraf da kendi pozisyonlarından vazgeçmek istememişlerdir. Fakat sözleşmenin imzalanmasını geciktirmenin bir anlamı olmayacağını da fark etmişlerdir.¹⁴³

Bu tartışmaların birinde Neplüev: *“Eğer Osmanlı Devleti ile Çarlık Rusya arasında son bir anlaşmaya varılıncaya kadar, Rus ordusu tarafından ele geçirilen şehirleri terk ederse ve ordusuna İran’la bağlantılı olan Ermenistan ve Gürcistan topraklarına girmezse, bu durumda, Rus imparatoru Rus tacirleri öldürüp mülklerini soymalarına rağmen Lezgilere karşı savaşmayı reddedeceğini”* söylemiştir.¹⁴⁴

Ancak, Osmanlı tarafı Rusya’nın Gürcistanve Hazar Denizi kıyılarına yönelik iddialarına karşı çıkmıştır. Osmanlı İmparatorluğu’na göre, yalnızca Osmanlı

¹⁴⁰ AVPRI, F. *Snosheniya Rossii s Turtsiey*, Op. 89/I, 1724.

¹⁴¹ AVPRI, F. *Snosheniya Rossii s Turtsiey*, Op. 89/I, 1724.

¹⁴² AVPRI, F. *Snosheniya Rossii s Turtsiey*, Op. 89/I, 1724.

¹⁴³ AVPRI, F. *Snosheniya Rossii s Turtsiey*, Op. 89/I, 1724.

¹⁴⁴ Neplüev, *Put gardemarina*, SPb.: Gangut, 2014, s. 51.

İmparatorluğu'nun bu bölgeler üzerinde söz hakkı bulunmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu, aslında bu bölgelerde yaşayan halkların Müslüman olduğunu iddia etmiş ve halkını Rus saldırganlığına karşı korunmak istediğini de öne sürmüştür. Neplüeyev, böyle bir yaklaşımın siyasi prensiplere karşı olduğunu ifade ederek, dinin devletlerin sınırlarını belirleme göstergesi olamayacağını söyleyerek şu ifadeleri kullanmıştır: “*Her devletin sınırları inanç ve dinlere göre belirlenirse, dünyada sürekli bir savaş olacaktır. Dahası, birçok Hristiyan Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğinde, birçok Müslüman ise Rusya'nın egemenliği altında yaşamaktadır*” dedikten sonra Çarlık Rusya hükümdarının hiçbir devletin, özellikle Osmanlıların Hazar Bölgesi'ne girmesine asla izin vermeyeceğini açıkça belirtmiştir.¹⁴⁵ Sonraki günlerde, Çarlık Rusya hükümetinin emriyle Neplüeyev, her iki tarafın da düşmanlıklarını durdurmak için muhasebeci Hacı Mustafa ve Bonac'ın katılımıyla yeni bir konferansın yapılmasını talep etmiştir.

Fransa büyükelçisinin 12 Haziran 1724'teki devam eden tartışmaları ve ısrarcı çabalarını takiben, gece 02.00'ye kadar süren 16. konferansta Çarlık Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu temsilcileri arasında olan müzakereler sona ermiştir.¹⁴⁶ 1723 Nisan'ında sadrazam İbrahim Paşa, Rus hükümetine Kafkaslardaki etki alanlarını bölmek için bir plan önermiştir. Bu plana göre, Osmanlılar, Güney Kafkasya'da Safevilerin ve Derbent de dâhil olmak üzere Kuzey Kafkasya'nın bir bölümünü elinde tutacaktır. Çarlık Rusya'nın etkisi Terek'ten önce Zsulak topraklarına kadar uzanacaktır. Müzakerelerin yanı sıra, Osmanlı Devleti askeri hazırlıklara devam etmiştir. Kırım, Bessarabia ve Moldova'daki Osmanlı birliklerinin komutanları Kuzey Kafkasya'da savaşa hazır olma kararı almıştır. Güney Kafkasya'ya gönderilen birliklerin komutanları Erzurum'da toplanıp merkezden emir beklemişlerdir. Diplomatik görüşmeler netice vermiş ve müzakereler sonucunda anlaşma yeniden yürürlüğe girmiştir.¹⁴⁷

Uzun ve zorlu müzakerelerin ardından, 12 Haziran 1724'te, Çarlık Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki İstanbul Antlaşması, İran'daki etki alanlarının sınırlandırılması konusunda mutabık kalınarak imzalanmıştır. Bu antlaşma, her iki taraf için oldukça elverişli bir anlaşma olmuş ancak Rusya için bu anlaşma aynı zamanda İmparator I. Petro'nun da önemli bir diplomatik zaferidir.

¹⁴⁵Neplüeyev, *Put gardemarina*, s. 80.

¹⁴⁶AVPRİ, F. *Snoşeniya Rossii s Turtsiyey*, Op. 89, D. 308.

¹⁴⁷AVPRİ, F. *Snoşeniya Rossii s Turtsiyey*, Op. 89, D. 241.

İstanbul Antlaşması imzalandıktan sonra Neplüjev 1. derece deniz donanma yüzbaşılığına terfi etmiş, Ustujno-Jelezopolsk'a bağlı köylerin 400 kişilik çalışanıyla birlikte mülk olarak kendisine verilmiştir. Neplüjev'in karısına ve çocuklarına maaş bağlanarak, Hollanda'da Matematik tahsili yapan oğlu Adrian'a burs tahsis edilmiştir. Böylece antlaşmanın I. Petro tarafından ne kadar memnunlukla karşılandığını ve İran'ın paylaşımı hususunda Rusya'nın hiç beklemediği kadar karlı çıktığı da görülmektedir.¹⁴⁸

Buna ek olarak, mevcut şartlar altında, I. Petro hükümetinde, Çarlık Rusya'nın güçleri Hazar Denizi'ne yaklaşırken, önce Azak ve Kırım'ın sorunlarını çözmeden Osmanlı İmparatorluğu ile ciddi bir silahlı çatışmaya girmek istemediği anlaşılmaktadır. Osmanlı devletiyle askeri bir çatışma yaşanması durumunda Kafkasya'da uygun bir operasyon olabileceği planları da hızla ortadan kalkmıştır. Bununla birlikte, Fransız elçisi Marquis de Bonnac'ın tavsiyesi üzerine kabul edilen Rus-Osmanlı sözleşmesinin bazı maddeleri, her iki tarafın lehlerine yorumlanacak şekilde formüle edilmesi sebebiyle bölgesel bir çatışmayı tetikleyecek içeriğe de sahipti. Antlaşma sonrasında Osmanlı İmparatorluğu, Kafkaslardaki etki alanlarının bölünmesine rağmen, Kuzey-Doğu ve Orta Kafkasya halklarının Osmanlı Sultan'ına bağlı olduğunu düşünmeye devam etmiştir.¹⁴⁹

Bu antlaşmayla, Osmanlı hükümeti Hazar Denizi'nin güneybatı sahilinin Çarlık Rusya toprağı olduğunu tanımıştır. Bu bağlamda, ünlü Kafkas uzmanı V.G. Hajiyeve'in Hazar Denizi''ne seyahatinin asıl amacının ekonomik ve politik ilişkilerde kendisi için çok önemli olan Hazar eyaletlerinin Rusya'ya katılımından başka bir şey olmadığı sonucuna varılmaktadır.¹⁵⁰

Bu antlaşma bazı tarihçilere göre, özellikle de Batılılara, dönemin dış politik arenasında önemsiz bir olay olarak bakmalarına yol açmıştır. Bununla birlikte, antlaşmanın sonuçlanmasının, Çarlık Rusya'nın Kafkasya'daki ana jeopolitik rakibi Osmanlı İmparatorluğu ile müzakere edilmesine zemin hazırlayan I. Petro'nun diplomasisinin tartışılmaz bir başarısı olduğuna dikkat çekmek gerekmektedir.¹⁵¹ Bu tarihten itibaren, Rusya'nın Kafkasya'daki siyasi varlığı kalıcı hale gelmiştir. Dolayısıyla bu müzakerelerin Rusya açısından olumlu sonuçlanmasına bir dizi faktör söz konusu olsa da en önemlisi Neplüjev'in çabaları ve diplomatik becerileridir.

¹⁴⁸Ünal, XVIII. Yüzyıl Türk-Rus İlişkilerinde Neplüjev, s. 68.

¹⁴⁹Ismail Berkok, *Tarihte Kafkasya*, İstanbul, 1958.

¹⁵⁰Gadzhiyev V.G., *Rol Rossii v istorii Dagestana*, M., 1965, s. 233.

¹⁵¹AVPRİ, F. *Snoşeniya Rossii s Turtsiyey*, Op. 89, 320.

Çarlık Rusya'yı bu anlaşmayı imzalamaya zorlayan diğer koşulları da değerlendirmek gerekiyor. Özellikle, 1721'de başlayan kıtlık ve salgınlar, Rus birliklerinin geniş çaplı eylemlerinin daha erkenden durdurulmasına sebep olmuştur.¹⁵²

Yine de İstanbul Antlaşması'na göre, Osmanlı Devleti, 1723 yılı Rus-İran antlaşmasına tabi tutulan Hazar sahilini ve ayrıca Şirvan'ın kıyı bölgesinde toprakların üçte ikisinin Rusya'ya verdi. Gürcistanve Azerbaycan'ın çoğu (Erdebil bölgesi ise İran'a kaldı) Osmanlı Devleti'ne devredildi. Yeni kurulan Şamahı Hanlığı Osmanlı İmparatorluğu'nun koruması altına geçmiş ancak Osmanlı Devleti'ne bölgede askeri birliklerini bulundurma hakkı verilmemiştir. Böylece, 1723 antlaşması, Kuzeydoğu Kafkasya nüfusunun güvenliğini sağlamıştır. Bu durum, bölgede istikrar ve üretimde bir artışa, ülkenin güneyinde entegrasyon süreçlerinin gelişmesine ve nihayetinde Rus İmparatorluğu'nun savunma kapasitesinin güçlendirilmesine neden olmuştur.¹⁵³ Ayrıca Hazar Denizi kıyılarını ele geçirerek Çarlık Rusya, Hazar Denizi'nde Rus tüccarları için deniz ticareti için yeni yollar keşfetmiştir.¹⁵⁴

2.2. İran Meselesinde Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya ilişkileri

Osmanlı Devleti'nin, Çarlık Rusya ile dostluk konusundaki açıklamalarına rağmen, Osmanlı İmparatorluğu'nun eylemleri Petersburg'u endişelendirmiştir. Özellikle bu endişeler 1725 yılının sonbaharında İran'daki Osmanlı ordusu, Gilan sınırına yakın olan ve 1724 antlaşmasıyla İran'a verilmiş olan Erdebil'i ele geçirmesinden itibaren başlamıştır. Büyükelçi Neplüev'in bu eylemler üzerine Osmanlı hükümetine karşı yaptığı protestolar ise başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu ise kendi eylemlerini Erdebil sakinlerinin Osmanlı İmparatorluğunun tebaalığını kabul etme talebi üzerine gerçekleştirdiğini öne sürmüştür.¹⁵⁵

Osmanlı veziri, İran'da az sayıda Osmanlı askeri olduğunu ve şehirlerde aktif olmadıkları için Rus tarafının eleştirilerini kabul etmemiştir. Neplüev ise sadece görünüş için Çarlık Rusya hükümetinin İran'daki Rus ordusunu büyütmesini istemiştir.¹⁵⁶ Amacı ise Osmanlı askerini dengelemek ve eylemden uzak tutmaktır. Bu

¹⁵² *Sbornik Imperatorskogo Russkogo İstoričeskogo Obşestva*, SPb., 1867-1916, c. 148.

¹⁵³ Akhmadov Y.Z., *İstoriya Chechni s drevneyshikh vremen do kontsa XVIII v.*, M., 2001.

¹⁵⁴ AVPRİ, F. *Snoşeniya Rossii s Turtsiyey*, Op. 89, L. 9.

¹⁵⁵ AVPRİ, F. *Snoşeniya Rossii s Turtsiyey*, Op. 89, L. 133-135ob.

¹⁵⁶ Markova O.P., *Rossiya, Zakavkaz'ye i mejdunarodnie otnosheniya v XVIII v.*, M., 1966, s. 34

durum 18. yüzyılın ikinci çeyreğinde Çarlık Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu arasında yeni bir sorunun ortaya çıkması anlamına gelmekteydi. İki devlet İran mukaseme antlaşmasının uygulaması hususunda zaman zaman karşı karşıya gelmişler ve diplomatik gerilimler yaşamışlardır. Rus tarafı Osmanlıların, 1724'teki tezlerinde Transkafkasya ve Hazar eyaletlerinin topraklarını sınırın antlaşma şartlarına göre belirlenmesini zorlaştırdığı ve hatta engellediği konusuna yoğunlaşmıştır. Neplüyev'in raporuna göre Osmanlı İmparatorluğu, arazi sınırlandırması üzerindeki çalışmaların başlamasını ertelemiştir. Bu durumdan dolayı, I. Petro, antlaşmanın yürürlüğü girmesi ve Rus tarafının nüfuzunu artırmak için İstanbul'a olağanüstü büyükelçi olarak Rumyantsev'i göndermiştir. Bu arada, Rumyantsev, I. Petro'dan bu durum üzerine özel talimatlar almıştır. Bu özel talimatların içeriğinde çarlığın Transkafkasya'nın Hristiyan illerine yönelik geniş kapsamlı planları bulunmaktaydı. Ayrıca, Osmanlı İmparatorluğu gibi, I. Petro da 1724'te imzalanan İstanbul Antlaşmasının koşullarından memnun değildi.¹⁵⁷ Ancak, I. Petro 1725'te 30 yıllık yönetiminden sonra vefat etmiş ve kendi projelerini takip etmek ve gerçekleştirmek için fırsat bulamamıştır. Mamafih I. Petro'nun ani vefatı Çarlık Rusya'nın dış politikasını etkilememiş, politikalar I. Petro'nun planladığı gibi devam etmiştir.

Çarlık Rusya Dışişleri Departmanı (CFA) faaliyetlerine ara vermeden başlamış¹⁵⁸ ve 1724'de I. Petro'nun ölümünden bir yıl önce, o dönemde başkan yardımcısı olan Andrei Osterman'ı personel hükümlerini ve düzenlemelerini yeniden yazmakla görevlendirmiştir.¹⁵⁹ Petro döneminde savaş ve deniz kuvvetlerine ait kadrolar, büyük değişiklikler geçirirken, Dışişleri Departmanı diğer sosyal reformlardan kaynaklanan daha önemli değişiklikler ile sadece küçük yapısal değişiklikler geçirmiştir. Dolayısıyla Çarlık Rusya'nın bütün dış politikası I. Petro dönemindeki aynı yolu takip etmiştir. Bu duruma ek olarak yeni düzenlemeler, sorumluluklarının net bir şekilde tanımlanması sayesinde dış ilişkiler departmanının çalışmalarını kolaylaştırmıştır. Önceden farklı olarak, başkan eşzamanlı olarak askeri departmana, eczaneye, çarın makamının ofisine vb. yerlere kolaylıkla ulaşabilirken, yeni dönemde hükümet organları çok az uzmanlar tarafından yönetilmektedir. I. Petro ayrıca, işe alma standartlarını daha belirgin hale

¹⁵⁷ Solovyev, *Istoriya Rossii s drevneyshikh vremen v 15 knigah*, s. 11.

¹⁵⁸ Molchanov N.N., *Diplomatiya Petra Velikogo*, M.: Mejdunarodnie otnoşeniya, 1990, s. 445.

¹⁵⁹ Turilova S.L., *Russkie diplomatiçeskie predstaviteli v Persii i Turtsii v XVIII v.*, Annalı, vıp. 4, M., 1996, s. 242-243, 248.

getirmek için mekanizmalar oluşturmaya ve personelin iş kalitesi üzerinde daha sıkı kontrol kurmaya çalışmıştır.¹⁶⁰ Çünkü yurtdışında daimi görevlerin kurulması daha fazla personel ve daha iyi eğitim gerektirmektedir. Bununla birlikte I. Petro, yeni sistemin daha fazla gözden geçirilmesi ihtiyacını anlamış, ancak elli iki yaşında, 1725 yılında ani ölümü onun planlarının gerçekleşmesine engel olmuştur.

I. Petro'nun ölümü Çarlık Rusya'nın zayıflamasına yol açtığı şeklinde bir algının oluşmasına yol açmış ve Osmanlı İmparatorluğu stratejik amaçlarını gerçekleştirmek için umutlanmıştır. Çünkü I. Petro kendi ölümünden 3 yıl önce tahtın varisinin sırasını değiştiren bir kararname çıkarmıştır. Bu kararnameye göre tahtın varisi en büyük oğlu değildir, oğulları içinde kim daha layık ise onun çıkması öngörülmüştür. Bu karar, tahtın varisi olan Tsareviç Alexei'in kendi babasına karşı komplo kurmak ve ölüm cezasına çarptırılmakla suçlanmasından kaynaklanmaktadır.

I. Petro'nun ölümü ani olduğu için ölümünden önce I. Petro yeni bir varis bırakmaya vakti bulamamıştır.¹⁶¹ Bu sebeple Petro sonrası dönemde ülke yönetiminde istikrarsız bir süreç yaşanmıştır. Onun ölümünden sonra birkaç yıl boyunca iktidarı ele geçirmeye yönelik çok sayıda saray darbesi olmuştur. Resmi bir varis tayin edilmediğinden dolayı, tahtta oturmak isteyenler bunu hak ettiklerini askeri darbelerle kanıtlamaya çalışmıştır.

İlk darbe girişimini I. Petro'nun eşi, yandaşları ile birlikte gerçekleştirmiştir. Tarihi kayıtlarda Ekaterina Alekseevna Mihaylova (I. Katerina) olarak bilinmektedir. Bu darbeyle birlikte Rusya tarihinde ilk kadın yönetici iktidara gelmiştir. I. Petro'nun ortağı olan ve aynı zamanda Ekaterina Alekseevna Mihaylova'nın tahta çıkmasını sağlayan, devletin fiili yöneticisi Prens Alexander Daniloviç Menshikov'dur.¹⁶²

Komplo, suikast ve gizli anlaşmalar sırasında dışişleri çalışmaları ve özellikle Neplüev'in büyükelçi vazifesindeki görevi devam etmiştir. I. Petro'dan sonra gelen Kraliçe aynı yoldan devam tercih etmiş ya da zorunda kalmıştır. Yeni Kraliçe İstanbul'daki diplomasi aracını iyi bir şekilde kullanmaya çalışmıştır. Bu sırada Neplüev'in rolü de çok önemlidir.

24 Mart 1725 tarihinde Çarlık Rusya'nın büyükelçileri Neplüev ve Rummyantsev, Osmanlı İmparatorluğu hükümetine I. Petro'nun ölümünü ve I. Katerina'nın tahta

¹⁶⁰ AVPRİ, F. *Snoşeniya Rossii s Turtsiyey*, Op. 89, L. 73.

¹⁶¹ Sumner B.H., *Peter the Great and the Ottoman Empire*, London: Blackwell Oxford, 1949, p. 1-80.

¹⁶² Solovyev, *Istoriya Rossii s drevneyshikh vremen v 15 knigah*, s. 8-11.

geçmesini resmen açıklamıştır. Osmanlı İmparatorluğuna, yeni hükümetin İstanbul Antlaşmasının şartlarını yerine getirme niyetleri konusunda güvence vermişlerdir.¹⁶³ Keza sonraki dönemlerde vuku bulan taht değişikliklerinde de Kafkasya’da yapılan antlaşmalar hususunda karşılıklı güvenceler verilmiş ve iki devlet arasındaki dostluk vurgulanmıştır. 1730’da II. Petro’nun ölümü üzerine I. Katherine, başvekili Gavril Golofkin yazdığı mektuplailişikilerin dostane süreceğini bildirmiştir.¹⁶⁴ Buna mukabil başsağlığı dileklerini belirten vezir, sözleşmenin imparatorlar değil, ülkeler arasında imzalandığını belirtmiş ve bu nedenle yürürlükte kalacağı konusunda karşı teminat vermiştir.¹⁶⁵

Diplomatik yollarla ve diplomatlar aracılığı ile iki devlet arasında karşılıklı sürdürülen bu dostluk havasına rağmen her iki taraf da birbirini yakından ve endişe ile takip etmeye devam etmiştir. 1725 sonbaharında Osmanlı İmparatorluğu’nun ordusu, 1724 antlaşmasıyla Rusya’ya atfedilen Gilan sınırına yakın olan İran topraklarında Erdebil şehrini almayı başarmıştır. Bu nedenle, Osmanlı İmparatorluğu hükümetinin Çarlık Rusya ile dostluk konusundaki açıklamalarına rağmen, Osmanlı İmparatorluğu’nun İran topraklarındaki eylemleri St. Petersburg’u endişelendirmeye başlamış iki devlet arasında diplomatik kriz çıkmıştır.¹⁶⁶ Ancak Neplüev’in bu husustaki girişimleri başarısız kalmış, Osmanlı hükümeti Rus tarafından gelen tepkilere, yöre halkının yardım isteği ve Osmanlı tebaası olma yönündeki çağrılarını sebebiyle Erdebil’e girildiği cevabını vermiş ve Rus elçisi ikna etmeye çalışmıştır.¹⁶⁷

XVIII. yüzyıl 20’li yıllarının ortalarında anlaşmanın yerine getirilmemesiyle ilişkilendirilen Çarlık Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkilerin bir başka sorunu, Osmanlıların 1724’teki antlaşması doğrultusunda İran’ın Transkafkasya ve Hazar eyaletlerinin topraklarındaki düzenlemelerin yapılması ve sınırların çizilmesine

¹⁶³Solovyev, *Istoriya Rossii s drevneyshikh vremen v 15 knigah*, s. 12.

¹⁶⁴Golofkin’in Rus çarının vefat etmesi nedeniyle Kotina Gavril Golofkin adlı başvekilinin, Osmanlı devleti ile var olan dostluk ve barış anlaşmasının devam edeceğine, Acem devletiyle olan ilişkilerinin bu dostluk ve barış anlaşmasını bozacak şekilde olmayacağına dair mektubunun Osmanlı Arşivi’nde yer alan Türkçe tercümesi için bk. BOA. A.{DVNSNMH.d.00007.00114. 139. hüküm.

¹⁶⁵Vefat eden Rus Çarı Petro’nun yerine geçen Rus çariçesinin, İstanbul’da ikamet eden kapı kethüdası Neplüev aracılığı ile mektup göndermesi üzerine II. Petro zamanında imzalanan barış ve dostluk anlaşmasının pekişerek devam edeceğine dair yine kapı kethüdası aracılığıyla bu sefer Osmanlılar Moskova çariçesine cevabi mektup göndermişlerdir. bk. BOA. A.{DVNSNMH.d.00007.00114. 140. hüküm.

¹⁶⁶AVPRİ, F. *Snoşeniya Rossii s Turtsiyey*, Op. 89, L. 44-44ob.

¹⁶⁷AVPRİ, F. *Snoşeniya Rossii s Turtsiyey*, Op. 89, L. 49-49ob.

karşı tutumundan kaynaklanmıştır. Ticareti canlandırmak ve Osmanlılarla yeni ticari anlaşmalar kurmak amacıyla İstanbul'a olağanüstü elçi statüsünde gönderilmiş olan Rumyantsev'in başka görevleri de vardı. Özellikle ölümünden hemen önce I. Petro Kafkasya'da Rus çıkarlarını genişletmek için Rumyantsev'e özel talimatlar vermişti. Osmanlı İmparatorluğu tüm imkânlarını kullanarak toprak sınırlandırması üzerindeki çalışmaların başlamasını ertelediği gibi Rumyantsev'in Şirvan'a diplomatik komisyonla gitmesine bir buçuk yıl boyunca izin vermemiştir.¹⁶⁸ 1725 Kasım'ında Osmanlı İmparatorluğu temsilcileri ona yem parasını dahi vermeyi reddetmiştir. Bu, Osmanlı İmparatorluğu'nun Rumyantsev'i artık Çarlık Rusya'nın elçisi olarak kabul etmemesinin bir sonucu olarak kabul edildi. İ. Golovkin'e Aralık 1725'te gönderdiği bir mektupta Neplüyev, Osmanlı Devletinin Rumyantsev'i İran'a gönderse bile, "büyük ihtimalle aldatma ve zaman kazanma nedeni ile olabilecek" diyerek, Rumyantsev'in beklenen görevi ifa edemeyeceği ve Osmanlı tarafının oyalama taktiğine mahkûm kalacağını dile getirmiştir.¹⁶⁹

Mayıs 1726'ya gelindiğinde, sınır komisyonu başkanı İstanbul'dan ayrılmıştır. Ancak, sınırların kesin olarak belirlenmesi yakın zamanda mümkün olmamıştır. Bu gelişmelerde, Rusya tarafına göre İngiliz büyükelçisi A. Stenyan'ın etkisi büyüktür ve A. Stenyan, Osmanlı İmparatorluğu hükümetinden Güney Kafkasya'da sınır komisyonu çalışmalarının açılmasına izin vermemesi konusunda tavsiyeleriyle sürecin gerçek müsebbibidir.¹⁷⁰ Osmanlı İmparatorluğu, sınırları belirleme konusunda süreci yavaşlattığı gibi bu konudaki Rusya'dan gelen talepleri cevaplandırmak için de aceleci davranmamıştır. Bununla birlikte Osmanlı İmparatorluğu, Çarlık Rusyası'nın İran topraklarındaki Afgan işgalleri hususunda veya Kırım Hanlığı ile sınır çatışmaları ve ihlallerine dikkat çekerek Kafkasya'daki sınır meselesini gündemden düşürmeyi başarmıştır.¹⁷¹ Buna rağmen büyükelçi Neplüyev, Rusya İmparatorluğu adına, 1724 yılında imzalanan anlaşmaya dayanarak sınırların kesinleşmesine ilişkin sorunları hemen yerine getirmenin gereği konusunda açıklamalar yapmaya devam etmiştir.¹⁷²

¹⁶⁸Georgiyev V.A., *Vneşnyaya politika Rossii na Blijnem Vostoke d kontse 30 – načale 40-h godov XIX v.*, M.: İzd. MGU, 1975, s. 198.

¹⁶⁹AVPRİ, F. *Snoşeniya Rossii s Turtsiyey*, Op. 89, L. 4-4ob.

¹⁷⁰AVPRİ, F. *Snoşeniya Rossii s Turtsiyey*, Op. 89, L. 379-380.

¹⁷¹Kinyapina N.S. i dr., *Vostochny vopros vo vneşney politike Rossii. Konets XVIII – načalo XX v.*, M.: Nauka, 1978, s. 436.

¹⁷²Solovyev, *Istoriya Rossii s drevneyshikh vremen v 15 knigah*, s. 12.

Çarlık Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu arasında İran sorunları ve sınırlar üzerine yapılan çok sayıda konferansın tutanakları, İvan İvanoviç Neplüyev'in İran ve Kafkasya taraflarındaki gelişmelerle ve bölgedeki eyaletlerin durumlarıyla ilgili mükemmel derecede vukufiyeti olduğu anlaşılmaktadır.¹⁷³

Neplüyev'in Osmanlı İmparatorluğu'nun veziri ve yetkililerle yaptığı görüşmelerde özellikle sınır tespiti, sınırların nasıl çizileceği, yerel bölge ölçümlerinin nasıl yapılacağı ve bölgesel engeller hakkında çoğu ayrıntı başarılı bir şekilde tartışıldı. Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun hükümeti gerçek planlarını gizlemek için çok çaba harcamamıştır.¹⁷⁴ Çünkü Osmanlı İmparatorluğu İran İmparatorluğu'ndaki askeri-politik durumla yakından bağlantılı bir konumda olmuştur.

Diğer taraftan Çarlık Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkiler, 1725'te İran İmparatorluğunun başkentini ele geçiren Afgan Hanı Eşref ile İran Şahı Tahmasb arasındaki mücadele yüzünden karmaşık bir yapıdadır.¹⁷⁵ Bu yüzden hem Çarlık Rusyası hem de Osmanlı İmparatorluğu, askeri güçlerinin yardımıyla İstanbul Antlaşması kapsamında elde ettikleri şehirleri yeniden ele geçirmek ve elinde tutmak zorunda kalmıştır. 1725'de Başkan Yardımcısı Osterman, Çarlık Rusyası'nın dış politika ilişkilerini gözden geçirirken İran'daki durumun zorluklarından bahsetmiştir. Özellikle Gilan'da Çarlık Rusya birlikleri iç bölgelere ilerleyememiş ve işgal ettiği toprakları da elinde tutmayı başaramamıştır.

Kötü iklim şartları, nüfus yapısı, isyanları, ürünlerin yüksek fiyatları, Transkafkasya'da Rus birliğinin durumunu zor hale getirmiştir. İran'da Osmanlı Devleti'nin güçlenmesinden korkan A. İ. Osterman, işgal altındaki bölgelerde Çarlık Rusya birliklerinin güçlendirilmesini tavsiye etmiştir. Bu arada Osmanlı İmparatorluğu ile her an vuku bulacak bir savaşa hazırlıklı olunmasını istemiş ve Fars halkını, özellikle Ermeniler ve Gürcüleri Rusya tarafına çekilmesi için gerekli girişimlerde bulunulması için emirler vermiştir. Hatta daha önceden ele geçirilmiş olan bazı bölgelerin İran Şahı'na, onun desteği için geri verilebileceğini belirtmiştir. Ancak, bu konuda zorluk yeni bir sözleşmeye dâhil olacak kimsenin olmamasıdır. Çünkü Şah Tahmasb İran topraklarına sahip olamayıp tam olarak hâkimiyeti sağlayamamıştır. Keza Afganlılarla

¹⁷³ Markova O.P., *Rossiya, Zakavkaz'ye i mejdunarodnie otnosheniya v XVIII v.*, M., 1966, s. 35.

¹⁷⁴ Sanin G.A., *İstoriya vneşney politiki Rossii*, T. 2, M., 1998, s. 70

¹⁷⁵ Sotavov N.A. ve Kasumov R.M., *Dagestan i Kaspiy v mezhdunarodnoy politike epokhi Petra I i Nadir-shakha Afshara*, Makhachkala, 2008.

yapılan müzakereler ise İran'daki Afganlı hâkimler ile savaş halinde bulunan Osmanlılarla ilişkilerin aşırı derecede bozulmasına neden olmuştur.¹⁷⁶

Osmanlı hükümetinin Çarlık Rusya'yın önüne koyduğu asıl şart İstanbul Antlaşması altındaki İran Şahının, tez koşullarını kabul etmesi ve zorunluluklarının yerine getirilmesidir. Böylece Neplüev, bu konuda Çarlık Rusya, Osmanlı İmparatorluğu ve İran devleti arasında ortak bir kongre düzenleme girişiminde bulunmuştur. Rus büyükelçisi, Osmanlı tarafını genel bir kongre üzerinde anlaşmaya teşvik ederek önemli çabalar sarf etmiştir.¹⁷⁷ Bu girişimlerini 16 Temmuz 1726'daki gizli bir raporda, Osmanlı İmparatorluğu ile İran arasındaki müzakerelerin bölgedeki Rus çıkarlarını tehdit ettiğini ileri sürmüştür.¹⁷⁸ Büyükelçiye göre, Osmanlı Devleti kendi çıkarlarını ilk sıraya koymuş ve İran Şahı ile uzlaşma durumunu sağlayıp, Hazar eyaletlerinin Ruslara devredilmesini önlemek için çaba harcamıştır. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu temsilcileri Eşref ile görüşerek, onun Osmanlı İmparatorluğu'nun koruması altına girmesini talep etmişlerdir. Neplüev, Çarlık Rusya'nın bu toprakları İran'dan alması daha kolay olacağı için Osmanlılara değil de İran elinde olmasının Rusya lehine olacağını düşünmektedir.

Rusya büyükelçisi, Osmanlı İmparatorluğunun izlemiş olduğu politikayla İstanbul Antlaşması'nı ihlal ettiğini öne sürerek diplomatik açıklamalar yapmıştır.¹⁷⁹ Ancak bu açıklamaların ardından Osmanlı İmparatorluğu'nun resmi temsilcisi İran topraklarını Çarlık Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu arasında bölmeyi açıkça önermiştir. Fakat Çarlık Rusya hükümeti bu adımda hem fikir olmamıştır. Rumyantsev ve Neplüev, Osmanlı Devleti'nin, Eşref vasallığı veya askeri güç aracılığıyla, İran coğrafyasındaki Çarlık Rusya'nın eyaletlerini de içeren tüm İran topraklarını ele geçirmek istediğine dair inancı vardır. Her iki tarafın çabalarına rağmen İran'daki meseleler belirsizlik içinde kalmıştır.

İran'da büyük ölçüde statüsünü güçlendiren Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa'daki Rus karşıtı ittifakın zeminini araştırmaya başlamıştır. Bu süreçte Osmanlı İmparatorluğu elçisinin Stockholm'e gittiğine dair söylentiler çıkmıştır. Öyle ki elçiye İsveç'e,

¹⁷⁶Neplüev'in mektuplarında Kafkasya'daki gelişmelerin savaşa sebep olabileceği endişesi hep vardı. BOA. C.HR.00094.04698.

¹⁷⁷AVPRİ, F. *Snoşeniya Rossii s Turtsiyey*, Op. 89, L. 1-3ob., 6.

¹⁷⁸AVPRİ, F. *Snoşeniya Rossii s Turtsiyey*, Op. 89, L. 3ob., 6.

¹⁷⁹Sanin G.A., *İstoriya vneşney politiki Rossii*, T.2, 1998, s. 72.

Rusya'ya karşı ittifak teklif etme yetkisi verilmiştir. Dolayısıyla Osmanlı-Rus ilişkileri gerek Kafkasya topraklarının taksimi gerek İran meselesi yüzünden bir hayli karışık olup her an diplomatik ilişkilerin kesilme ihtimali de ortaya çıkmıştır.¹⁸⁰ Bu zor durumda, Neplüyev, Osmanlı İmparatorluğunun kendisi de dâhil olmak üzere Çarlık Rusya siyasetçileri ve diplomatlarına yönelik tutumlarında açık bir şekilde soğukluk oluştuğunu hissetmiştir. Böylesine kritik bir durumda, büyükelçi barışın ancak iki durumda korunabileceğini düşünmüş ve Rus hükümetini uyarmıştır. Neplüyev'in ortaya koyduğu iki faktörün birincisi Çarlık Rusya'nın savaşa hazır olduğu izleniminin uyandırılması ikincisi ise Rusya'nın Avusturya ile ittifak içinde olduğunun gösterilmesidir.¹⁸¹ Bu zor dönemde, Rus hükümeti kademeli olarak İran'ın Hazar eyaletlerine geri dönmeye başladığında bu ülke ile dostane ilişkiler kurmaya başlamıştır. Böylece Çarlık Rusya, Osmanlı İmparatorluğu ile kaçınılmaz bir savaşta İran'ın desteğine kesinlikle güvendiğini göstermiştir. Afgan Eşref ise, yalnızca Çarlık Rusya Dışişleri Departmanı'nın çok korktuğu Osmanlı İmparatorluğu'nun koruması altına geçmekle kalmamış, aynı zamanda Şah tahtına kendisi geçip Osmanlı tarafından fethedilen şehirleri iade ederek kendisi için avantajlı bir sözleşme imzalamıştır.¹⁸²

Bu nedenle, Hazar topraklarına geri dönen Çarlık Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'na engel olacağını ummuştur. Şubat 1729'da Çarlık Rusya, Eşref ile Hazar sahilinde ve Kafkasya'da bulunan Şirvan vilayetinde Mazandaran ve Astrabad karşılığında birtakım bölgeleri Rusya'ya bağlayan bir anlaşma imzalamıştır. Ancak kısa süre sonra Afgan Hanı Eşref devrilmiş ve tahtı alan ikinci Şah Tahmas kendi döneminden önce Çarlık Rusya ve İran arasındaki yapılan anlaşmayı feshetmiştir.¹⁸³ Çarlık Rusya'nın İmparatoriçesi Anna İoannovna (1730-1740) iç ve dış politik konumu hem Rusya'da hem batıda önemli ölçüde kötüleşmiştir. İngiltere, Fransa, Prusya ve İsveç koalisyonu kurulmuş ve doğuda da Osmanlı İmparatorluğu ile Safevi İran arasında askeri-politik bir anlaşma imzalanmıştır. Fransa, uygulayıcıları İsveç, Lehistan ve Osmanlı Devleti olan

¹⁸⁰Sanin G.A., *İstoriya vneşney politiki Rossii*, T.2, 1998, s. 71.

¹⁸¹"Eğer Osmanlı İmparatorluğu Çarlık Rusya'nın savaşa hazır olduğunu ve/veya Avusturya ile ittifak içinde olduğunu görürse", Veka A. V., *İstoriya Rossii s drevneyshih vremen do naših dnei*, M.: Sovremenniy literator, 2003. Osmanlılar Rus Çarlığı'nın Avusturya ile yakınlaşmasını yakından takip ettiği ve niyetinin ne olduğu hususunda tecessüsle hareket ettiği görülüyor. Moskov kralının Nemçe keferesine elçi gönderdiğini öğrenilmesi üzerine bu bilginin aslı olup olmadığının ve ne anlama geldiği Moskov elçisine sorulmuştur. 29 Zilhicce 1143 [5 Temmuz 1731]. BOA. AE.SAMD.III.00224.21635.

¹⁸²Solovyev, *İstoriya Rossii s drevneyshikh vremen v 15 knigah*, s. 167.

¹⁸³Solovyev, *İstoriya Rossii s drevneyshikh vremen v 15 knigah*, s. 167.

doğu bloğunun Rus karşıtı politikasının başına geçmiştir.¹⁸⁴ Bu durumda, Petersburg, Safevilerin Kafkasya’da Rus kontrolüne giren toprakların yeniden İran tarafına geçme ihtimali olsa bile Osmanlı İmparatorluğunun Hazar bölgesine girmemesi için İran Şahı ile dostça ilişkileri sürdürmeyi tercih etmiştir. Ruslar Şah Tahmasb’a yaklaşırken Osmanlıların barışı bozmaya cesaret etmeyeceklerine ve Tahmasb’ın da İran ve Kafkas bölgesindeki muhaliflerden kurtulmak isteğine güvenmişlerdir.¹⁸⁵

Bu düşünce ile bölgede siyasetini biçimlendiren Rusya 21 Ocak 1732’de İran’la dostluk müzakerlerini yeniden başlatmıştır. Rus yetkili baron Şafirov ve orgeneral Levaşov, Raşt’ta İran’la yeni bir antlaşma imzalamıştır. Antlaşmaya göre Rusya’nın Safevilere iade edeceği toprakların diğer bir güce verilmesi veya başka bir devlet tarafından ele geçirilmesi kabul edilmeyecektir.¹⁸⁶ Bu madde şüphesiz Osmanlı İmparatorluğu ile de ilgilidir. Osmanlı İmparatorluğu ile ilişkilerini erken savaşa girdirmemeye çalışan Çarlık Rusya hükümeti, 1732 yılı Çarlık Rusya ve İran arasındaki antlaşmasına Osmanlı İmparatorluğu’nun vereceği tepki ile ilgilenmiştir.¹⁸⁷

Anna İoannova (I. Katerina) hükümeti, Neplüev ve Vishnyakov’un yürüttüğü müzakereler dolayısıyla Hazar sahilinde kalmalarına izin verilmiş olan Osmanlı askerlerinin bölgeyi işgal etme ihtimalinden endişe duymaktaydılar. Bununla birlikte Osmanlı İmparatorluğu’nun Çarlık Rusya ve İran arasında yapılan antlaşmayı istememesine rağmen böyle bir adım atmayacağına, Osmanlı ordusunun sınırları geçmeyeceğine dair kanaat daha güçlüydü. Çünkü Ruslara göre Osmanlı tarafı uzun vadeli savaşı sona erdirmek için barış yaptığı İran’la yeni bir silahlı çatışmaya girmek istemeyecektir. Ayrıca, Çarlık Rusya, Osmanlı İmparatorluğu’ndan önce İran’la bir anlaşma imzalamış olsaydı endişeleri ciddiye almak gerekti. Yine de her ihtimale karşı Osmanlılara bölgedeki gelişmelerle ilgili teminatlar verilmeye özen gösterilmişti.¹⁸⁸ 1732 yılının Eylül’ünde Neplüev, Osmanlı İmparatorluğu hükümetini İran’la yapılan bir antlaşma hakkında bilgilendirdi ve tez metnini teslim etti. Neplüev’in 1724 yılı

¹⁸⁴Sanin G.A., *İstoriya vneşney politiki Rossii. XVIII v.*, 1998, s. 31-32, 34.

¹⁸⁵Fransa elçisinin Moskova elçisinden, Rusya’nın edindiği bilgiler için bk. BOA. AE. SAMD.III.00214.20700, 19 Rebiül Ahir 1143 (1 Kasım 1730).

¹⁸⁶AVPRİ, F. *Snoşeniya Rossii s Turtsiyey*, Op. 89, L. 59-59ob.

¹⁸⁷AVPRİ, F. *Snoşeniya Rossii s Turtsiyey*, Op. 89, L. 130-131ob.

¹⁸⁸AVPRİ, F. *Snoşeniya Rossii s Turtsiyey*, Op. 89, L. 14.

Osmanlı İmparatorluğu ile Çarlık Rusya arasında barış anlaşmanın imzalanmasından sonra da ana görevi bu barışı korumak olmuştur.¹⁸⁹

1730'ların başından Rusya, doğu bölgesindeki diplomasisinin siyasi yönünü değiştirmeye başlamış ve Osmanlılarla bir savaş süreci yaşanmasının güçlü bir ihtimal olduğu hep dikkate alınmıştır. Bilhassa Çarlık Rusya'nın İstanbul'daki Büyükelçisi Neplüev bölge hakkındaki geniş bilgisine ve Osmanlı İmparatorluğu'nun politik durumuna dayandırılmıştır. Savaş nedeni olarak da İran meselesi ilk sıraya konulurken ikinci sırada da uzun bir geçmişe sahip olan bir problem yani Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı Kırım Hanlığıyla olan sınır çatışmaları öngörülmüştür.¹⁹⁰

İvan İvanoviç Neplüev'in 14 yıl boyunca İstanbul'da büyükelçi olarak görev yaptığı sürede, bu mesele, Rusya büyükelçisinin Osmanlı İmparatorluğu'nun resmi temsilcileri ile yaptığı konferanslarda en sabit konulardan biri olarak kalmıştır. Bazı yıllarda, Neplüev'in Çarlık Rusya hükümetine gönderdiği hemen hemen her raporunda bir sınır anlaşmazlığı konusu ele alınmıştır. Suçlamalar hem Çarlık Rusya hem Kırım Hanlığı ile Osmanlı İmparatorluğu taraflarından yapılmıştır. Vezir ve Büyükelçi, sınır ülkelerindeki eylemlerini ülkeleri adına açıklamışlardır. Genellikle, Ukrayna sınırındaki çatışmalar siyasi nedenlerden kaynaklanmıştır. Neplüev'e göre, Kırım hanları, Batılı güçlerin önerisi üzerine, Rus tebaalarını Tatar topraklarına saldırmakla temelsiz bir şekilde suçlamıştır.¹⁹¹

Bu nedenle Neplüev, İran sorunlarının çözümüne paralel olarak, Osmanlı İmparatorluğu hükümetine, Kırım Hanının veya kendisinin, Kırım'daki Osmanlı İmparatorluğu vatandaşlarının dostça olmayan eylemleri hakkında vezire sunum yaparak suçlamalarının tutarsızlığını kanıtlamak zorunda kalmıştır.¹⁹²

İstanbul'daki Rus büyükelçisinin sınır sorunuyla ilgili aldığı tedbirler üç gruba ayrılmaktadır. Birincisi, Çarlık Rusya tebaasının Kırım Hanlığı sınırlarını ihlal ettikleri ve Kırım köy ve kasabalarına baskın yaptıklarına dair söylentilerin reddedilmesi ve Çarlık Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu hükümetini kızdıran sınırdaki eylemlerinin açıklanmasıdır. İkincisi, büyükelçinin karşılıklı talep ve anlaşmazlıkları çözmek için

¹⁸⁹ AVPRİ, F. *Snoşeniya Rossii s Turtsiyey*, Op. 89, L. 83ob.

¹⁹⁰ AVPRİ, F. *Snoşeniya Rossii s Turtsiyey*, Op. 89, L. 3ob.

¹⁹¹ Kırım Hanlığı ile yaşanan sorunlar Neplüev'in mektuplarına sık sık yansımıştır. Bk. BOA. C.HR.00154.07685, 11 Şevval 1148 (24 Şubat 1736)

¹⁹² AVPRİ, F. *Snoşeniya Rossii s Turtsiyey*, Op. 89, L. 20ob.

sınır komisyonlarının örgütlenmesi ve bu konuda ki çalışmalarıdır. Son olarak, Neplüev Osmanlı hükümetinden, Kırım Hanı ve diğer sınır paşalarına Rus tebaasının mallarını ve canlarının korunması üzerinde karar çıkarılmasını istemiştir.¹⁹³ Böylece iki güç arasında “ebedi barışın” korunacağını sağlanacağı öne sürülmüştür.

1730’ların başlarında, Çarlık Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki diğer sınır anlaşmazlıklar içinde, Kabardeyler halkı hakkındaki tartışmalar öne çıkmaya başlamıştır. Bu durumun nedeni ise kısmen bu ulusun belirsiz statüsünde idi. Kırım Tatarları her iki Kabardey’i de mülk olarak görmektedir. Çarlık Rusya ise, Kırım Tatarlarının Kabarday’a haklarını kategorik olarak reddetmektedir. En azından, Küçük Kabarday’ı kendi gücü altında ve Büyük Kabarday’ı Çarlık Rusya ile İran’ın ortak himayesinde olarak görmektedir. Dolayısıyla Çarlık Rusya büyükelçileri Neplüev ve Vişniyakov’ın 1731-1733 yılları arasındaki gönderilen raporlarında, bu sorun büyük bir yer kaplamaktadır.¹⁹⁴

1731’de İ. Neplüev, Dışişleri Komitesi’nden, Rus arşivlerinden Kabarday’ın tarihiyle ilgili ve Rusya’ya eskiden beri ait olduğunu onayladığını gösteren bir belge çıkarmıştır. Bu sonuca uygun olarak, büyükelçi Osmanlı tarafından, Kırım Hanı’na bir mektup göndermek ve Kabarday sınırlarına yaklaşmasını yasaklamak için samimi bir talepte bulunmuştur. Belgelere göre, Rus devletinin Kabarday’a verilen eski hakları bulunmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu hükümetinin temsilcisi, Neplüev’e Kabarday sorununun iki devlet arasında savaşa yol açmamasını sağlamak için önlemler aldığı konusunda güvence vermiş ve Kabarday’ı tarafsız bir bölge olarak görmeyi kabul etmiştir.¹⁹⁵ Ancak Kırım Tatarları bu durumdan memnun kalmamıştır. Kuban’daki Han valisi Nuradin Sultan Kabarday’ı kendisinin toprağı olarak gördüğünü ve ordusunu göndereceğini söyleyerek tehdit etmiştir.¹⁹⁶ Fakat 1732 Ekiminde Neplüev, Osmanlı İmparatorluğu temsilcilerine, Tatarların ilk hareketinde, Kabarday’ı korumak için Rus birliklerinin Kabarday’a gireceğini açıklamıştır. Böylece Neplüev’in faaliyetleri, Kırım’ın Büyük Kabarday’ı Osmanlı’nın koruma altında tutmamasına neden olmuştur.

Bu sorun kaçınılmaz savaşın olası nedenlerinden biridir. Eğer Çarlık Rusya, Osmanlı İmparatorluğu’na Büyük ve Küçük Kabarday’ı bırakmış olsaydı bile Rus

¹⁹³Solovyev, *Istoriya Rossii s drevneyshikh vremen v 15 knigah*, s. 274.

¹⁹⁴AVPRİ, F.89, Op.89/1, 1735, D. 3, L. 3Ob., 20 ob.

¹⁹⁵AVPRİ, F.89, Op.89/1, 1732, D. 8, L. 96.

¹⁹⁶AVPRİ, F.89, Op.89/1, 1732, D. 5, L. 23.

Büyükelçisi'nin belirttiği gibi, Kırım'ın Rus topraklarına katılması için faaliyetler devam edecekti. Çarlık Rusya'nın haklarını korunmasındaki sert tavrı, Osmanlı Devleti'ne Rusya'ya karşı savaş ilan etmesi için bir neden vermiştir. Ancak, Osmanlı İmparatorluğu'nun eylemleri, özellikle Tatarlar tarafından ele alınan faaliyetler, Rus tarafına da aynı nedeni vermiştir. 1735-1739 yılları arasında Kabarday sorunu, Osmanlı İmparatorluğu ile Çarlık Rusya arasında gerçekleşen savaştan sonra çözülmüştür. Belgrad Barış Antlaşması'na göre, Büyük ve Küçük Kabarday tarafsız bölge olarak kabul edilerek Çarlık Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu sınırları arasında bir tür tampon bölge olarak belirlenmiştir.¹⁹⁷

İki Avrasya imparatorluğu arasındaki ilişkiler, 1730'lu yıllarının ilk yarısında daha da hareketlenmiştir. Avrupa'daki büyük bir siyasi çatışmadan dolayı, Lehistan mirasına yönelik mücadeleden ikili ilişkiler etkilenmiştir. Bu dönemde, Lehistan ile ilişkiler Çarlık Rusya'nın Avrupa politikasının önemli faktörlerinden birisi olmuştur. 1 Şubat 1733 Lehistan Kralı II. Augustus ölmüş ve bu durum Lehistan'da veraset savaşının fitilini ateşlemiştir. Yeni Lehistan kralının karşılaştığı bu durum, Augustus'un ölümünden çok uzun zaman önce bile Avrupa ülkelerinin hükümetleri tarafından tartışılmıştır. Fransa ve İsveç, Fransa kralı XV. Louis'in kayınpederi Stanislav Leşinskii'yi tahta aday olarak göstermişlerdir. Rusya, Lehistan tahtına, II. Augustus'un oğlu Saksonya Elector III. Augustus'u geçirmeye çalışmıştır. Leşinskii'nin adaylığı Rusya için kabul edilemeyecek bir durumu oluşturmuştur.¹⁹⁸

Haziran 1733'teki Dışişleri Kabine toplantısında “*Leşinskii Rus devletine düşman olan, Fransa'dan, İsveç'ten ve Osmanlı İmparatorluğu çıkarlarıyla o kadar yakından bağlantılı ki, kötülükler dışında hiçbir şey beklenemez*” ifadesi kullanılmıştır.¹⁹⁹ 1732 gibi erken bir tarihte, İstanbul'daki Rus büyükelçileri Neplüev ve Veşnyakov'a, Osmanlı İmparatorluğu'na gelen Lehistan elçisi Serakovsky'nin eylemlerini yakından takip etmeleri ve olası Rus karşıtı saldırıları engelleme talimatı verilmiştir.²⁰⁰ Büyükelçilere, Lehistanlıların Rus vatandaşlarına ilişkin yasadışı eylemleri hakkında bilgi gönderilmiş ve Neplüev'e Lehistan'ın kaçakları barındırmak, yerleşim yerlerini

¹⁹⁷Solovyev, *İstoriya Rossii*, Kniga IX, T. 17-18, s. 376; Molchanov N.M., *Diplomatiya Petra Pervogo*, M., 1984, s. 410.

¹⁹⁸Noviçev A.D., *İstoriya Turtsii*, T.1, Epokha feodalizma, Leningrad, 1963, s. 208; Petrosyan Yu.A., *Osmanskaya imperiya: ot moguşestva k gibeli*, Moskva, 2003, s. 244

¹⁹⁹AVPRİ, F.89, Op.89/1, L. 50-51.

²⁰⁰Anisimov E.V., *Anna İoannovna*, Moskva, 2004, s. 262

tahrip etmek, sınır bölgelerinde Rusları öldürmek, zorla Ortodoks piskoposlarını sendikaya katmak gibi eylemler içinde olduğunu Osmanlılara anlatma talimatı verilmiştir.²⁰¹ Böylece Çarlık Rusya'nın askeri birliklerinin Lehistan'a girişine zemin hazırlanmış ve Osmanlı İmparatorluğu'nun tepkisinin hafifletilmesi amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra Neplüev, Osmanlı İmparatorluğu'nun Lehistan'daki gelişmelere olası müdahalesi karşısında hazırlıklı olmak ve bu durumla ilgilenmekle de görevlendirilmiştir.²⁰²

1733 yılının başlarında Neplüev, Osmanlı İmparatorluğu'nun İran konusu sebebiyle Rusya'ya muhalif bir tavır içinde bu meselelere müdahale etmek isteyeceğinden şüphe duymuştur. Ayrıca, Neplüev, İstanbul'daki diplomatik temaslar sonrasında İstanbul'daki Fransız elçisi Marki dö Vilnöv'ün Osmanlı İmparatorluğu'nu S. Leşinski'nin adaylığına destek vermeye ikna etmek için çaba harcadığını öğrenmiştir.²⁰³ Ancak buna rağmen Neplüev, Osmanlı tarafının S. Leşinski'nin adaylığına destek vermeye kalkmış olsa da destek veremeyeceğini düşünmektedir. Çünkü ona göre Osmanlı İmparatorluğu İran cephesinde, Özellikle Nadir Şah'ın askeri ve politik hamleleri karşısında zor durumdadır. Keza Osmanlıların, İran sınırındaki askeri çatışmanın devam etmesi ve bütün dikkatlerini bu bölgeye hasretmeleri sebebiyle Avrupa tarafında ikinci bir cephenin açılmasını istemeyeceklerdir.²⁰⁴

Fransa tarafından teşvik edilen Osmanlı yetkilileri, hiç şüphesiz Rus büyükelçisine, Rus birliklerinin Lehistan'a girişiyle Prut Antlaşması şartlarının ihlal edildiği iddiasında bulundular. Ancak Neplüev'in öngördüğü gibi Osmanlı İmparatorluğu Lehistan meselelerine müdahale edememiştir. Rus General Lassi'nin desteğiyle, 24 Eylül 1733'te III. Augustus Lehistan kralı olarak seçilmiştir.²⁰⁵ Çarlık Rusyası'nın aktif katılım ve desteği ile Lehistan'da "güçlü bir eylem" gerçekleştirmesini öneren Neplüev'e göre bu

²⁰¹AVPRİ, F. 89, Op, 89/1, L. 23

²⁰²AVPRİ, F. 89, Op, 89/1, L. 50-51

²⁰³Solovyev, *İstoriya Rossii*, T.19, s. 274

²⁰⁴AVPRİ, F. 89, Op, 89/1, L. 54ob-55, 71

²⁰⁵Sanin G.A., *İstoriya vneşney politiki Rossii*, T.2, 1998, s.83 takje (Kobuçinskiy A.A., *Graf Andrey İvanoviç Osterman i razdel Turtsii. İz istorii Vostočnogo voprosa. Voyna pyati let (1735-1739gg.)*, Odessa, 1899, s. 51, 55

durumda Osmanlıların Fransa'ya olan güveni sarsılacak ve iki devlet arasındaki ittifakın bozulacağı gibi Osmanlı Devleti, Lehistan'da yönünü Çarlık Rusya'sına çevirecektir.²⁰⁶

Lehistan'da taht mücadelesi kesin olarak 1735 yılında sona ermiştir. Çarlık Rusya ve İmparatorluğu tarafından destek gören III. August Lehistan'ın yönetici aristokrat eliti tarafından da kral olarak tanınmıştır.²⁰⁷ Bu çatışma sırasında İvan İvanoviç Neplüev, oldukça mütevazı bir tavır sergilemiştir. Kendi hükümetinden aldığı talimatlara göre, Osmanlı İmparatorluğu'nun Lehistan tahtındaki konumu hakkında bilgi vermeye çaba harcamış ve Osmanlı İmparatorluğu temsilcilerine, Rusya'nın Lehistan'daki eylemlerinin meşruluğunu kanıtlamak için aktif bir tutum sergilemiştir. Ek olarak Neplüev, Fransa'nın İstanbul elçisi Marki dö Vilnöv'un Çarlık Rusya aleyhindeki hamlelerine ve girişimlerine engel olmaya çalışmıştır. Bununla birlikte, Rus büyükelçisi Marki dö Vilnöv'un eylemleri konusunda çok da endişeli değildir. Çünkü kendisi de Petersburg'u doğuda Osmanlı İmparatorluğu ile olan savaş için zamanın geldiğine ikna etmeye çalışmıştır. Lehistan sorunu, yalnızca Neplüev'in Osmanlı İmparatorluğu'nun beklenen "sonunun" başlangıcını geciktirmiştir. Neplüev, Çarlık Rusya'nın güçlerini Asya yönüne devretmek için Avrupa'da işini bitirmesi gerektiğini düşünmektedir.²⁰⁸

Lehistan sorununun bölgesel diplomasiyi derinden etkilediği bir dönemde Petersburg'un büyükelçisini İstanbul'da tutması ve nihai çözüme kadar geri çekirmemesi, Rusya açısından Neplüev'in ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

İncelenen bu dönemde Çarlık Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun ilişkilerini ve Neplüev'in ikili ilişkiler üzerindeki etkisi büyük olmakla birlikte Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu ile 1736'da savaş başlatma kararında büyükelçinin rolü de önemlidir. Pek çok araştırmacı, St. Petersburg ve İstanbul arasındaki bölgesel gerilimin artması ve savaşın ortaya çıkmasında iki önemli faktörün altını çizmektedirler.

Birinci olarak Çarlık Rusya için utanç verici olan Prut Savaşı'nın hatırası ve bundan kaynaklanan Rus yöneticilerin intikam alma hayalleri, ikincisi ise hükümetlerini Osmanlı İmparatorluğu ile savaşa ihtiyaç ve olasılığına ikna etmek için mümkün olan her şeyi yapan İstanbul'daki Rus diplomatların teşvik edici faaliyetleridir. Bu nedenle,

²⁰⁶ Koçubinskiy A.A., *Graf Andrey İvanoviç Osterman i razdel Turtsii. İz istorii Vostochnogo voprosa. Voyna pyati let (1735-1739gg.)*, Odessa, 1899, s. 64.

²⁰⁷ Anisimov, *Anna İoannovna*, s. 273-274.

²⁰⁸ AVPRİ, F.89, Op.89/1, , L. 7.

1735'teki Kırım Hanı Kaplan Giray'ın Transkafkasya'da Rusya toprakları üzerinden geçme politikası, İstanbul'daki büyükelçilerin avantajına ve savaşın açılmasına iyi bir neden oluşturmuştur.²⁰⁹

Bu siyasi atılım ilk defa olmamış, 1733 gibi erken bir tarihte Tatarlar benzer şekilde Transkafkasya'da askeri müdahaleleri olmuştur. Rusya Büyükelçisi Neplüev'in belirleyici protestosuna rağmen, Osmanlı sultanı, Kırım Hanı'na Tatar ordusunun Kafkasya üzerinden İran'daki Osmanlı ordusuna destek göndermeleri için ferman yollamıştı. Daha önceki İran seferlerine iştirak eden Kırım birlikleri, genellikle ya İstanbul yolunu ya da deniz yolundan önce Trabzon ardından da Erzurum istikametini kullanmışlardı. Dağıstan topraklarının yakınındaki Kafkasya yolunu keşfeden Kırım Hanı, Rusya topraklarına ve mallarına dokunmadan askerlerini İran'a götüreceğini savunmuştur. Ancak gerçekte bu işi uygulamak imkânsız olmuştur. Prens E.Hessen-Hamburg ve General D. F. Eropkin'in eşliğindeki Kafkasya'daki Rus askeri birliklerinin varlığı sefere giden Kırım birliklerini durduramamıştır.²¹⁰ Bütün uyarılara rağmen Tatarlar yollarına devam etmişler ve Şemahi'ye kadar ilerlemişlerdir. Bu süreçte Rus ve Tatar birlikleri arasında askeri çatışmalar yaşanmış, Petersburg'un ne askeri ne de diplomatik önlemleri bir etki yaratmamıştır. Osmanlı yetkilileri, Rusya büyükelçisinin protestolarına ve itirazlarına karşılık, İstanbul'dan gönderilen emirlerin Tatarlar üzerinde yeterince etkili olmadığı ve Rusya'nın Kırım birliklerinin İran'a gitmeleri için izin vermesinin daha doğru olacağını belirtmişlerdir.²¹¹ Bunun yanı sıra Osmanlı İmparatorluğunun temsilcisi, büyükelçi Neplüev'e Osmanlılarla Ruslar arasındaki kadim dostluğun Tatar meselesi yüzünden bozulmayacağına ve barış koşullarının ihlal edilmeyeceğine dair güvence vermiştir.²¹² Sonuç olarak, 1733'te iki devlet arasındaki ilişkiler kopmamış, Petersburg Lehistan meselesine, İstanbul ise İran siyasetine birbirlerinden emin bir şekilde devam etmişlerdir.

Bununla birlikte 12 bin kişilik Kırım kuvvetlerinin Kuzey Kafkasya'dan geçmesi ve Rus askerleriyle çatışması, İstanbul, St. Petersburg, Paris ve Londra'daki hükümet

²⁰⁹ Anisimov, *Anna Ioannovna*, s. 273-274

²¹⁰ AVPRİ, F. 89, Op, 89/1, L. 7, 35ob

²¹¹ Sotavov, *Severnij Kavkaz v russko-iranskij i russko-turetskij otnoşeniyah v XVIII v.*, s. 88.

²¹² Solovyev, *İstoria Rossii*, Kniga IX, T. 17-18, s. 376; Molchanov N.M., *Diplomatiya Petra Pervogo*, M., 1984, s. 371.

çevrelerinde ciddi bir endişeye neden olmuştur.²¹³ Fransa ve İngiliz büyükelçilerinin desteğiyle, Osmanlı tarafı, Rus hükümetini 1724 yılında imzalanan Çarlık Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki anlaşmayı ihlal etmek ve Kırım ordusunu yok etmekle suçlamıştır. Çarlık Rusya kendi adına, İstanbul Antlaşması şartlarını ihlal ettiği için Osmanlı İmparatorluğu'nun suçluluğunu kanıtlamaya çalışmıştır.²¹⁴ Ancak o sırada çatışma geçici olarak çözülmüştür.

Transkafkasya'da Rus mülkiyeti üzerinden yapılan ikinci Tatar Savaşı, 1735 Mart ayında Rusya ile İran arasındaki Gence Antlaşması'nın imzalanması ve sonuncusunun Hazar bölgesindeki topraklarının geri verilmesiyle ortaya çıkmıştır. Böylece Rusya'nın, Petro'nun büyük ümit ve hayallerle girdiği ve 13 yıl süren İran macerası başarısızlıkla neticelenmiş ve Rusya bu macerada 200 binden fazla insanı kaybetmiştir.²¹⁵

A. Vandal ve A. Koçubinsky gibi bazı tarihçiler, bu savaşı uzun zamandır Rusya tarafından hazırlanan savaşın bahanesi olarak görmektedir. Kırım Tatarlarının Rus topraklarına saldırılarının, Rusya'nın kendi takdirine bağlı olarak ihmal edebileceği ya da kullanabileceği yaygın olarak belirtilmektedir.²¹⁶ Petersburg'un izni olmadan Tatar birliklerinin Rus mülkiyeti üzerinden tutulması 1724'teki İstanbul Antlaşması'nın ihlali ve aslında savaşın başlangıcıdır. Yukarıda da belirtildiği gibi, 1733 savaşı aynı etkilere sahiptir ve aynı maddeyi ihlal etmektedir. Ancak o zaman gerçekleşen bu eylemler savaşı doğurmamıştır.

Bu sorun, Çarlık Rusya'nın (Osmanlı İmparatorluğu'nun da) uygun bir zamanda yararlanabileceği bir bahane olarak beklemeye alınmıştır. Mayıs 1735'te İstanbul'daki Rus diplomatlar Neplüev ve Veşnyakov, Gence Antlaşması'nın haberini aldıktan sonra Osmanlı devlet adamlarının gizli toplantılar düzenledikleri konusunda bilgi göndermişlerdir. Bu bilgiler, İstanbul'un Dağıstan prenslerine yardım etmeyi ve Rusya aleyhindeki taleplerine olumlu cevap vermeyi kabul ettiğini içermektedir. Ayrıca Kırım

²¹³ Sotavov N.A., *Severnii Kavkaz v kavkazskoy politike Rossii, Irana i Turtsii v pervoy pol. XVIII veka*, Makhachkala, 1989.

²¹⁴ Schulman, *O pozitsii Rossii v konflikte s Turtsiyey v 1735-1736 gg*, Balkanskiy istoričeskiy sbornik, s. 18.

²¹⁵ Ünal, *XVIII. Yüzyıl Türk-Rus İlişkilerinde Neplüev*, s. 84.

²¹⁶ Koçubinskiy A.A., *Graf Andrey İvanoviç Osterman i razdel Turtsii. İz istorii Vostočnogo voprosa. Voyna pyati let (1735-1739gg.)*, s. 103-104.

Hanı ve Tatarların Rus toprakları üzerinden Hazar'a seyahat etmesine de izin verilmiştir.²¹⁷

Rus hükümeti ve Neplüev'in tepkilerine rağmen Osmanlı İmparatorluğu bu bölgelerdeki etkinliğini artırmaya çalışmıştır. Buna mukabil Rus elçisi ve diplomatları, Osmanlı birliklerinin Hazar sahiline girmesinin antlaşma şartlarına uygun olmadığını ileri sürmüşlerdir. Böyle bir niyeti hayata geçirmeler karşısında, Rusya tarafının da bölgedeki sınırları yeniden belirleme ve kendi çıkarı koruma zorunda olacağını belirtmişlerdir Osmanlı tarafı ise bu uyarılara, Osmanlıların Dağıstan topraklarının Rusya'nın olduğunu hiçbir zaman tanımadıklarını ve Kırım Tatarlarının padişah fermanı ile bölgeden zararsız bir şekilde geçtikleri şeklinde cevap vermişlerdir.²¹⁸ Ancak büyükelçiler, Kafkasya'daki Rus komutanları uyararak, Tatar birliklerinin Rusya sınırlarına yaklaşması durumunda askeri güç kullanımını devreye sokmalarını istemişlerdir. Neplüev ve Veşnyakov Dış İşleri Departmanı Kurulu'na mevcut durum hakkında görüşlerini şöyle sunmuşlardır: *Osmanlı İmparatorluğu, özellikle Tatar politikası sırasında durdurulmazsa, Hazar Denizi'ne yerleşecekler ve Dağıstan'ı kendi topraklarına katacaklardır. Ve eğer Çarlık Rusyası şimdi savaşı bu topraklardan vazgeçerse, Osmanlı İmparatorluğu bunu Rusya'nın zayıflığı olarak algılayacak, sonbaharda Lehistan meselesine müdahale edecektir. Bu yüzden İran meselesinin Osmanlı İmparatorluğunu meşgul etmesi ve ellerini bağlaması için ne gerekiyorsa yapılmalıdır. Bu durumda, elbette, öfke ve protestolar önlenemese de, Osmanlı İmparatorluğu, Lehistan ve Ukrayna'daki Rus birliklerine karşı etkili bir önlem alamayacaktır.*²¹⁹

İstanbul'daki Rus diplomatları ve Neplüev hükümetlerine gönderdikleri raporlarda, İstanbul'daki Fransız ve İngilizler dışındaki tüm dış temsilcilerin, Osmanlı tarafının Kırım ile Rusya'yı karşı karşıya getirecek ve barışı bozacak politikalar takip etmeye başladığı hususunda ikna edildiğini ifade etmişlerdir. Bu bağlamda, Neplüev ve Veşnyakov, Osmanlı İmparatorluğu ile savaşın gerekli ve kaçınılmaz olduğunu düşünmektedirler. Çünkü Osmanlı Devleti'nin Kırım'daki politikalarına bağlı olarak Rusya'ya olan katı tutumunun, iki imparatorluk arasında bir savaşı zorunlu kıldığı

²¹⁷ *Oçerki istorii SSSR. Period feodalizma. 2-ya četvert XVIII v., s. 374; Oçerki istorii SSSR. XVIII v., Moskva, 1962, s.162*

²¹⁸ AVPRİ, F. 89, Op, 89/1, L. 13ob.-131.

²¹⁹ AVPRİ, F. 89, Op, 89/1, L. 128-130.

fikrindedirler. İstanbul'daki Rus diplomatları bu süreçte Petersburg'a siyasi ve psikolojik baskıyı artırarak hemen her raporda Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan edilmesinin yararları ve gerekliliğini anlatmışlardır.²²⁰

Rus hükümetindeki savaşın kaçınılmazlığı ve bunun için hazırlıklı olma konusundaki düşüncenin, 1735'ten çok daha önce şekillendiği aşıkardır. 1724 yılında yapılan antlaşma ile belki bir süre bu düşünceye ara verilmiş olsa da bu kanaat hem Petersburg'da hükümet çevresinde hem de İstanbul'daki Rus diplomatlarında hep var oldu. 1726 yılında, Özel Konsey'de, İmparatoriçe Katerina'nın huzurunda, Osmanlı İmparatorluğu ile savaşa hazırlık planı tartışıldı. Osmanlılarla büyük olasılıkla vuku bulacak bir savaş için Voronej Nehri ve Bryansk'ta gemi yapımına önem verildiği gibi askerlerin eğitimi, savaş teçhizatı ve diğer askeri malzemelerin tedariki için planlamalar hep gündemde tutuldu.²²¹

Çarlık Rusyası'nda İran'daki gelişmeler dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun askeri ve mali açıdan yorulduğunu düşünerek Osmanlılarla bir savaştan kaçınılmasının gereksiz olduğu düşünülmüş ve Osmanlı aleyhinde Avusturya ile bir ittifak gerçekleştirilmiştir. 1730'ların başlarında tebarüz eden iki devlet arasındaki siyasi gerginlikler iyice belirginleşmiş olmasına rağmen Lehistan veraset mücadelesi yüzünden Rusya'ya yıl boyunca İran ve Kuzey Kafkasya'daki Osmanlı İmparatorluğu'na karşı tavizkar politikalar izlemiştir. Kafkasya'da Kont A. Osterman, Osmanlıları yalnızca diplomatik tedbirlerle planlanan politikadan uzak tutmak istese de Çarlık Rusya'nın bu diplomatik çabalarının başarısız kaldığı düşünülmüştür.²²²

Neplüev'in 1735 yılındaki Kırım sınırlarındaki sıcak gelişmeleri bildirmek üzere Petersburg'a gönderdiği acil nitelikli bir rapor göndermiştir. Keza İstanbul'dan gönderilen büyükelçilik raporlarında, Çarlık Rusyası'nın ne kadar sert uyarı yapsa da Osmanlıların durdurulamayacağı vurgulanmıştır.²²³ Buna karşılık, Dışişleri Komitesi, İstanbul'un Rus aleyhtarı niyetlerine karşı diplomatik misyona odaklanmasına dair bir talimat gönderilmiştir. Ancak Rus büyükelçileri hükümetlerine, Osmanlıların gerek İran

²²⁰ AVPRİ, F. 89, Op, 89/1, L. 130b-131, 134-135ob.

²²¹ AVPRİ, F. 89, Op, 89/1, L. 136; takje Şulman E.B., *O pozitsii Rossii v konflikte s Turtsiyey v 1735-1736 gg.*, Balkanskiy istoričeskiy sbornik., Vıpusk 3, Kişinev, 1973, s.21-22

²²² RGADA, F.9, Otd. II, Op. 4, Kn. 77, L. 786-787

²²³ Vitevskiy, İ.İ. *Neplüev i Orenburgskiy kray v prejnem ego sostave do 1758 g.*, s. 45-49

savaşları gerekse iç politik karışıklıklar dolayısıyla Çarlık Rusyası'na karşı ciddi ve etkili bir şekilde karşı koyamayacağı açık bir şekilde belirtilmiştir.²²⁴

Osterman başkanlığındaki Rusya Dışişleri Bakanlığı, büyükelçilerin tavsiyelerini uygulamak için acele etmemişlerdir.²²⁵ İstanbul'a gönderilen talimatlarda Neplüyev ve Vishnyakov'a "uyutma" politikası izlemeleri emredilmiştir. Böylece İstanbul Büyükelçilerinin, Osmanlı İmparatorluğu'na yönelik tehditleri yüksek sesle ifade etmeleri yasaklanmış ve İstanbul'u erken rahatsız etmemeleri bildirilmiştir. Ancak gerçekte, St. Petersburg'da, Osmanlı Devleti'ndeki durumun etkisi ve elçilerin raporları altında, güney komşusu ile ilgili yeni bir siyasi durum oluşmuştur. 16 Haziran 1735 tarihinde Bakanlar Kurulu toplantısında Rusya hükümetinin, Osmanlı İmparatorluğu aleyhine askeri tedbirler alma kararını resmi olarak temsil eden bir belgeyi onaylamıştır. Böylece, 1735-1739 yıllar arasında Çarlık Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu arasında, geniş bir cephe hattında sürececek olan yeni bir savaş süreci başlamıştır.²²⁶

Neplüyev, ciddi bir hastalık nedeniyle, askeri hareketlerin başlamasından hemen önce İstanbul'dan geri çağırılmış ve savaşa doğrudan katılmamıştır. Neplüyev tam olarak 14 yıl sonra, hiçbir zaman sevmediği İstanbul'dan 1735 yılının sonlarında ayrılmıştır.²²⁷ 1735-1739 Rus-Türk savaşının seyri Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihi, Rusya'nın dış politikası ve Rusya-Türkiye ilişkileri üzerine çeşitli derecelerde ayrıntılarla doludur. Çalışmanın ana aktörü olan Neplüyev'i, Çarlık Rusya hükümeti, Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik, sosyal ve siyasi haritası üzerinde deneyim ve bilgi sahibi olmasından dolayı iki kez daha görevlendirmiştir. Bunlardan ilki, 1737 Nemirovsky Kongresi'ne Rusya'nın temsilcilerinden biri olarak katılmasıdır. Gönderilmesi ikincisi ise 1740 yılında Belgrad Barış Antlaşması kapsamında Çarlık Rusya ile Osmanlı

²²⁴Schulman, *O pozitsii Rossii v konflikte s Turtsiyey v 1735-1736 gg*, Balkanskiy istoričeskiy sbornik, s. 21-22.

²²⁵Koçubinskiy, *Graf Andrey İvanoviç Osterman i razdel Turtsii. İz istorii Vostočnogo voprosa. Voyna pyati let (1735-1739 gg.)*, Tipografia Ştaba Odesskogo voennogo okruga, s. 618.

²²⁶Mikhneva R.A., *Rossiya i Osmanskaya imperiya v seredine XVIII v. (1739-1756gg.)*, M., 1985.

²²⁷Neplüyev İstanbul'a on dört araba ile gelmişken memleketine dönerken yirmi üç öküz arabası ve yirmi beş binek bargiri ile İstanbul'dan ayrılmıştır. BOA. AE.SMHD.I.00019.01135. Yol üzerindeki masrafları ise menzillerin bulunduğu kaza ahalisinin vergilerinden karşılanmıştır. AE.SMHD.I.00019.01135 Vilayetine dönmekte olan Moskova çarışesinin Asitane-i Saadet'teki kapı kethüdasının, Aydos Menzili'ndeki toplam kırk buçuk kuruş on sekiz para bir akçe olan zahire, araba ve bargir masraflarının ahali tekaliflerinden ödenmesi. 8 Ramazan 1148 [22 Ocak 1736].

İmparatorluğu arasındaki sınır tespit çalışmalarında komisyon üyesi olarak atanmasıdır.²²⁸

2.3. Neplüev'in Orenburg Bölgesine Görevlendirilmesi

1742 yılının başında Neplüev, Elizaveta Petrovna'nın tahta gelmesinden sonra Orenburg seferinin komutanı olarak atandı.²²⁹ Neplüev'in Orenburg'a atanması, Kasım 1741'de gerçekleştirilen darbe ile VI. İvan'ın tahttan indirilmesi ve yerine Petro'nun kızı Elizabet'in getirilmesiyle yakından ilgilidir. Çarlık içindeki Alman nüfuzuna karşılık Muhafız Alayları'ndaki Rus subaylarının düzenlediği bu darbe sonrasında yargılananların arasında Neplüev de vardı. Neplüev, Osmanlı-Rus harbinin sona ermesi üzerine 1740 başlarında Kiev'e vali olarak atanmış ve bu görevine ek olarak da Osmanlı-Rus sınırının tespiti için görevlendirilmişti. Görevini başarıyla tamamlayan Neplüev'e Kutsal Aleksandr madalyasının yanı sıra Ukrayna'da çok sayıda köy verilerek yetki alanı da genişletildi. Hatta Anna İvanovna ile ikinci evliliğini yaptı. Ancak Darbe sonrasında Alman yanlıların tasfiye edildiği bir süreçte kendisi de Elizabet'i tahttan indirmek için bir komplo hazırlanmakla suçlanan Andrey İvanoviç Osterman'la yakınlığı olduğu iddiası ile şüpheliler arasına girdi. Suçsuzluğu görülene kadar elinden unvan, yetki ve malları alındı. Hakkındaki suçlamalar düşünce Orenburg Komisyonu başkanlığına görevlendirildi.²³⁰

Orenburg, Güney Ural'ın gelişmemiş bölgelerinde yarı göçmen Kazak, Başkurt, Kalmuk savaşçıların yaşadığı bir coğrafyadaydı. Bu topluluklar Rus İmparatorluğu'na girmeyi kabul etseler de, kendi topraklarına gönüllü olarak Rus idaresini girme konusunda istekli değildiler.²³¹ Bu yüzden Orenburg'a tayini Neplüev gibi yüksek kariyere sahip bir diplomat için aslında bir sürgündü. Ancak Çar Petro'nun özel eğitim programında yetişmiş ve iyi bir vatansever olan Neplüev yeni görevini de büyük bir adanmışlıkla ve görev bilinciyle üstlendi.

Orenburg şehrinin kurulmasına 1731 yılında Kazak hanlarından Abulhayır'ın gönüllü bir şekilde Rus vatandaşlığını kabul etmesi neden olmuştur. Bununla ilgili baş sekreter,

²²⁸ AVPRİ, F. 89, Op, 89/1, L. 134.-135ob.

²²⁹ Vitevskiy, İ.İ. *Neplüev i Orenburgskii krai v prejnem ego sostave do 1758 goda*, s. 160.

²³⁰ Ünal, *Neplüev*, s. 105-106.

²³¹ Gosudareva M.Y., "*İvan İvanoviç Neplüev – ličnost i deyatelnost*", Tarih Bilimleri Adayı tezi, Ryazan, 2006, s. 152.

Rus coğrafyacı İ. Kirilov Kazakistan sınırlarına doğru uzanan, Yayık Nehri'ne (veya Ural Nehri) özel şehrin projesini kurmuştur.²³² Kirilov, Or Nehri'nin kenarında kale kurarak Yayık Nehri ve diğer Güney Ural nehirleri kenarında tahkimat zincirini oluşturarak sınır çizgisini belirlemeyi sunmuştur. Kirilov'un düşüncesine göre bu Rusya'nın Güney-Doğu sınırlarını güçlendirip Orta Asya ve hatta Hindistan ile ticaret yollarını açmaktadır. 1734 yılı 1 Mayıs'ta Senato Orenburg şehrinin kurulma projesini kabul etti.²³³ Proje başkanı olarak İ.K. Kirilov'un kendisi belirlenmiştir. Projeye matematikçi, astronom, botanikçi, sanatçı, cevher uzmanı gibi çeşitli alanlardan uzmanlar katılmıştır. Projenin gerçekleştirilmesi için muhasebeci atanan P.İ. Rıçkov, daha sonra Orenburg bölgesinin araştırmacısı ve tarihçisi olarak tanınmıştır. 1735 yılının Ağustos ayında Or Nehri'nin Yayık Nehri'ne katıldığı yerde Orenburg şehrinin ilk temeli atılmış ve ardından o bölgenin ismi Orsk Kalesi olarak değiştirilmiştir. 1736 yılında Güney Ural'da ilk devlet bakır tesisi kurulmuştur.²³⁴

1737 yılında 42 yaşında tüberkülozdan hayatını kaybeden İ.K.Kirilov'un yerine Orenburg seferi komutanı olarak Rus tarihçisi, Ekaterinburg şehrinin kurucusu V.N. Tatişçev belirlendi. Tatişçev, Kirilov'un başladığı faaliyetlere devam ederek ve Orta Asya'ya ilk ticaret kervanını kurmuştur.²³⁵ Ancak Vasiliy Nikitiç Tatişçev Kirilov'un Orenburg şehri için seçtiği yeri başarısız bularak bölge başkentini Yayık Nehri'nin aşağı tarafına taşımayı sunmuştur. Ama Tatişçev'in Başkurt isyanına karşı aldığı önlemleri ve yerel Rus idaresinin gücünü kötüye kullanılmasına karşı aldığı önleyici tedbirleri beğenmeyen kişilerin şikayeti üzerine komutan görevinden uzaklaştırılmıştır.²³⁶

Onun halefi, Knyaz V.A. Urusov, Başkurt isyanını zalimce bastırarak yüzlerce köyü tahrip etmiştir. Urusov'un ölümünden sonra onun görevini tümgeneral L.Y. Soymonov kısa bir süreliğine üstlenmiştir. Soymonov'un görüşü Tatişçev ile aynı olup Ufa vali yardımcısı P.D. Aksakov'un görevini kötüye kullanmasıyla mücadele etmiştir.²³⁷

Neplüjev bu bölgeye görevlendirildiği dönem, 1734 yılında hem geniş kapsamlı projeler hem de Orenburg şehrinin inşaatı halen gerçekleştirilmemiştir. Fakat Rusya'nın

²³²Futoryanskiy L.İ., *İstoriya Orenburjya*, Orenburg, 1996, s. 20.

²³³*Oçerki po istorii Başkirskoy ASSR*, T.1, Ufa, 1957, s.145.

²³⁴Futoryanskiy, *İstoriya Orenburjya*, s. 23.

²³⁵Vitevskiy V.N., *İ.İ. Neplüjev i Orenburgskii krai v prejnem ego sostave do 1758 goda*, s. 160.

²³⁶Kuzmin A.G., *Tatişçev*, M., 1981, s.247.

²³⁷Futoryanskiy, *İstoriya Orenburjya*, s. 45.

güney-doğu bölgesini geliştirme koşulları değişmiştir. Seferin ilk komutanlarının çabalarıyla Orenburg bölgesi “Rus İmparatorluğu’nun diğer bölgelerinin sistemine girmeye” hazır hale getirilmiştir.²³⁸ Bu noktadan sonra Neplüev’in görevi, bu çalışmaları bitirerek Güney Ural’ı metalürjik üretim merkezi yapmak ve Orenburg’u Rus ve Orta Asya ticaretinin ana şehri haline getirmek, bölgeyi tamamen Rus Devleti’nin bir parçası yapmaktır. Yeni komutan Orenburg komisyonunun kurulma nedenlerinin ve amaçlarının farkına net bir şekilde varmıştır. Neplüev kendi “Zapiski” (notlarında) durumu şu şekilde kaleme almaktadır; “*Sefer, 1735 yılında Hazar ve Aral denizleri arasında göç eden Kırgız-Kaysaklar için ve bu bölgede ticareti yaygınlaştırmak için, bozkır halklarıyla sınırları çizmek için kurulmuştur*”.²³⁹

Orenburg şehrinin kuruluşunun sekizinci yılında, Nisan 1742 yılında Samara’ya ulaşan Neplüev bölge işlerini kötü bir durumda bulmuştur. Bölgedeki Başkurtlar ve diğer halklarla ilgili alınan kararların sadece kâğıt üzerinde kaldığını bölgeye barış içinde bir hayat sağlayabilecek bir idari sistemin olmadığını, Başkurtlar arasında Rus hükümetinden memnun olmayanların sayısının yüksek olduğunu, ekonomik harcamalarda düzensizlik ve büyük eksikliklerin olduğunu görmüştür. Birçok köyün yıkıldığını veya boşaltıldığını verimli toprakların büyük kısmının el değmemiş halde olduğunu ve ticaretteki her kervanı askerle korumak gerektiğini belirtmiştir. Hazar Denizi’nden Aral Denizi’ne kadar, Orenburg ve Samara arasındaki büyük topraklarda tek bir güçlendirilmiş noktanın bulunmadığını ve Orenburg komutan evinin dışında kalan evlerin hepsinin zayıf yapılardan olduğunu tespit etmiştir.²⁴⁰ 1742 yılında savunma hatlarını gezdikten sonra Neplüev bu alanları güçlendirme, yeni kaleler ve tabanlar kurma, bu yerleri sürekli askerle tedarik etme kararı almıştır.²⁴¹ Bir sene sonra sefer komutanı İvan İvanoviç bölge topraklarını tekrar gözden geçirmiş ve yeni temelini oluşturduğu Orenburg’dan yaklaşık 746 km uzaklıkta bir kale hariç hiçbir yerleşke yerlerini bulamamıştır. Böylece Neplüev burada kaleler ve tabanlar kurulmasını emretmiştir. Ticaret alanını genişletmek amacıyla Uyu Nehri kenarında bir kale kurmak gerektiğini düşünmüştür. Çünkü bu nehre Orta Cüz Kazaklar yakın oturmaktadır,

²³⁸Vitevskiy, İ.İ. *Neplüev i Orenburgskii krai v prejnem ego sostave do 1758 goda*, T.1, s.176.

²³⁹Neplüev, *Zapiski İvana İvanoviça Nepluyeva*, s. 427

²⁴⁰Vitevskiy, İ.İ. *Neplüev i Orenburgskii krai v prejnem ego sostave do 1758 goda*, T.1, s.180.

²⁴¹Neplüev, *Zapiski İvana İvanoviça Nepluyeva*, s. 427.

Orenburg'a alışveriş için gelmek bu bölge halkı için oldukça uzak olması ve Nogay yollarındaki Başkurtları zapt etmek için gerekli olduğunu belirtmiştir.²⁴²

Yeni eklenmiş Orenburg bölgesinde kaleler, karakollar, tabanlar hatlarını ve güçlendirilmiş sınır hatlarını kurduktan sonra burada yaklaşık 2500 km uzanan topraklarda devamlı çalışmayan askeri birimlere ihtiyaç duyulmuştur. Bu bölgede devamlı olarak çalışan askerlerin sayısının az olması ve onlara bakmanın devlet için çok ekonomik yük olduğu düşünülmüştür. Yeni garnizonlarda sadece eskiden oluşmuş Yayık Kazaklarının (Rus Kazakları) askeri birimleri değil, bununla beraber Neplüev'in döneminde oluşan Orenburg Kazakları askeri birimleri hizmet etmiştir. Orenburg Kazakları askeri birimlerinin temelini 1743-1744 yıllarında Orenburg ve Berd banliyö yerleşimine Samara, Ufa ve Alekseev banliyösünden transfer edilen 550 şehir Kazakları oluşturmuştur. Ayrıca Neplüev'in isteği üzerine 27 Haziran 1744 yılında Orenburg Kazakları askeri birimine yeni kurulan kale hatlarında izinsiz yerleşenler, kaçaklar ve yabancılar katılmıştır.²⁴³

1748 yılında devamlı olmayan Orenburg askeri birliği kurularak atamanlık görevi yapılmıştır. Devamlı olmayan askeri birim, İsetsk, Yayık, Don, Küçük Rusya Kazakları ve Stavropol'un Hristiyanlaştırılmış Kalmuklardan oluşmuştur. Orenburg valiliği yönetiminde Yayık Kazakları askeri birimi bulunmaktadır. Orenburg Askeri birimine göre bu birim kendiliğinden ortaya çıkmıştır. Bu birimlerde daha çok kaçaklar olduğu için burada Kale hukuku uygulanmayıp Kazakların özyönetimi ve kuralları geçerli olmuştur. İvan İvanoviç Neplüev, hem Orenburg Kazakları askeri birimini düzenlemeyle, hem de Yayık Kazakları askeri biriminin dönüşümü meseleleriyle ilgilenmiştir. Askeri Kurul'un emriyle Neplüev, Yayık askerleri hakkında bilgiler toplamış ve onların dönüşümü hakkında görüşleri ve tekliflerini ortaya koymuştur.²⁴⁴

Neplüev'in vali görevini yaptığı yıllarda Orenburg sınır hatlarının inşaatı genel olarak bitmiştir. 1750'lerin sonuna doğru bu bölgeye 21-26 km uzaklıkta yerleşmiş 23 kale vardır. Kalelerin arasında ise tabanlar (zemin) mevcuttur ve 1740'ların sonunda sayısı 36'ya ulaşmıştır.²⁴⁵ Rusya'nın doğu sınırlarını güçleri ile beraber Neplüev İ.K.

²⁴²Neplüev, *Zapiski İvana İvanoviça Nepluyeva*, s. 429.

²⁴³Futoryanskiy, *İstoriya Orenburjya*, s. 45.

²⁴⁴Vitevskiy, *İ.İ. Neplüev i Orenburgskii krai v prejnem ego sostave do 1758 goda*, T.2, s. 299-314.

²⁴⁵Apollova N.G., *Osobennosti vozniknoveniya i razvitiya gorodov Orenburgskogo kraya v XVIII v., Goroda feodalnoy Rossii*. Sb. pamyati Ustyugova N.V., M., 1966, s. 457.

Kirilov'un kurduğu bölge başkentini daha uygun bir yere taşımayı ele almıştır. Bu kararda Çünkü Orenburg'un yerleştiği yerin "ormansız bir yerde kurulması, yaşam için uygun olmaması, Rus tüccarları için uzak ve güvenilir olmadığı için ticarete uygun nitelikte bulunmaması etkili olmuştur. Keza kaleye giden yol boş arazilerle dolu olduğu için tüccarların Kırgızlar tarafından gasp edildiği" bir yerdir.²⁴⁶ Bununla ilgili Neplüeyev yerel durumu iyi bilen kişilerin yardımıyla Orenburg için Yayık Nehri'nin aşağısında, Orsk şehrinden 266 km uzaklıkta yeni bir yer bulmuştur. 1742 Mayıs'ta İvan İvanoviç Senato'ya bölgenin ana kalesinin yeni konumun avantajlarının bildirmiş ve onay almıştır.²⁴⁷

19 Nisan 1743 yılında yeni Orenburg'un temeli atılmıştır. Şehri Başkurtlar, Teptuarlar (Başkurt topraklarına taşınan Tatarlar), Bobiller (topraksız, yalnız fakir köylüler) ve Ufa Kazakları inşa etmiştir. İnşaatin ağır koşulları, gıda teslimatının zorlaşması, uygunsuz geçici evler, Başkurt ve Kazakların ayaklanması ile birlikte iskorbüt salgını durumu zorlaştırmıştır. Mayıs ayına doğru Yayık ve Samara Nehri'nde, özellikle yeni oluşan Orenburg'da yaklaşık 1500 kişi hastalanıp 600'den fazla kişi vefat etmiştir. Bir sonraki senenin ilkbahar ve sonbaharında da salgın devam etmiştir.²⁴⁸ Neplüeyev, önceki komutanların aksine Samara'ya donanımlı sıcak evine gitmemiştir. İvan İvanoviç notlarında, Kasım'a kadar çadırdaki kaldığını ve sadece kızı için vagon tipinde ev aldığını, sonradan da sıradan bir eve taşındığını, diğerleri gibi komutan evinde yaşamadığını kaleme almıştır.²⁴⁹ Böylece şehir 1743 yılın sonuna kadar kurulmuştur. 1750'lerin ortasına doğru yangınları önlemek için Orenburg'daki tüm ağaç evlerin yerine taş evler yapılmıştır.²⁵⁰

Devrim öncesi Orenburg araştırmacısı P.N. Stolpyanskiy, şehri kurma onu büyük ticaret merkezine dönüştürme, Orenburg postasını oluşturma, şehir sakinlerini eğitime vs. gibi şehri geliştiren işler Neplüeyev'in görevinde büyük önem taşımamaktadır. İvan İvanoviç daha çok bölgeyi bastırmaya dikkat çekmiştir.²⁵¹ İvan İvanoviç Neplüeyev'in aktif

²⁴⁶Neplüeyev, *Zapiski İvana İvanoviça Nepluyeva*, s. 428.

²⁴⁷Neplüeyev, *Zapiski İvana İvanoviça Nepluyeva*, s. 428; Smirnov Y.N., "Orenburgskaya ekspeditsiya i prisoedineniye Zavoljya k Rossii v 30-40-e gg. XVIII v.", s. 153.

²⁴⁸Smirnov Y.N., "Orenburgskaya ekspeditsiya i prisoedineniye Zavoljya k Rossii v 30-40-e gg. XVIII v.", s. 157.

²⁴⁹Neplüeyev, *Zapiski İvana İvanoviça Nepluyeva*, s. 428.

²⁵⁰Apollova, *Osobennosti vozniknoveniya i razvitiya gorodov Orenburgskogo kraya v XVIII v.*, s. 458-459.

²⁵¹Stolpyanskiy P.N., *Gorod Orenburg*, Materialı k istorii i topografii goroda, Orenburg, 1908, s.378.

çalışmaları ve hükümet desteği sayesinde XVIII. yy. 60'lı yıllarının ortasında Orenburg bölgesinde yaklaşık 35 bin Rus, Tatar, Çuvaşlar, Moldovyalılar, Ukraynalılar gibi çeşitli milletlerden göçmenler yaşamaktadır.²⁵²

Orenburg bölgesine tüccarların gelmesiyle beraber Orenburg şehrini XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Doğu ve Rusya'nın büyük ticaret merkezlerinden biri haline gelmiştir. Bölgeye zorunlu bir şekilde köylülerin yerleştirilmesi Başkurdistan'ın verimli topraklarını geliştirmiştir. Bölgede geleneksel tarım ürünleri dışında, Orenburg bölge idaresi Orta Asya'nın tarım tohumlarını ekmeye çalışmıştır. Devlet arazilerinde Hiva pamuğu, Buhara kavunu, karpuz, Semerkant elmalarının tohumları ekilmiştir.²⁵³ Çağdaşlarının hatıralarına göre Neplüyev, kendi emirlerini yerine getirmede katı ve engellere rağmen her işini sonuna kadar sürdürmüştür.²⁵⁴

Bölgeyi geliştirmede ve Orenburg şehrini inşa etmekteki ilk başarıları Neplüyev'e Elizaveta Petrovna karşısında yetki ve itibarını geri kazanmasına imkân yaratmıştır. 1744 yılının başında İvan İvanoviç Moskova'da Kazan, Ufa ve Siberyalı İsetsk eyaletlerini atfetme hakkında rapor vermiştir.²⁵⁵ Böylece 15 Mart 1744 yılında Rus İmparatorluğu topraklarında yeni bir il oluşmuştur.²⁵⁶ Neplüyev bu ilin ilk başkanı olarak Başkurt, Kazak Türkleri ve sınır işlerini, hatları ve kaleleri güçlendirmeyi yönetmiştir. Kısa sürede bölgenin idari yönetimine eskiden Astrahan ilinde olan Stavropol Kalmukları ve Yayık Kazak askeri birimleri geçmiştir. İvan Neplüyev bu yeni bölgeyi 14 yıl yönetmiştir. Orenburg, Çelyabinsk, Korgan, Samara eyaletinin bir kısmı (Stavropol Kalmukları), Başkurdistan Cumhuriyeti, Tataristan ve Kazakistan'ın bazı bölgelerinden (Yayık Kazak askeri birimleri) oluşmuştur.²⁵⁷

Neplüyev imparatorluğun güneydoğusundaki büyük toprakları geliştirerek ve Rus hakimiyetini tahkim etmiştir. Rus hükümeti Neplüyev'in icraatlarının sadece sınırların emniyetini güçlendirmeyi, Başkurt topraklarını çevreleyip onları bastırmayı, Cungarlara karşı Kazaklara yardım etmeyi değil, bununlar birlikte devlet gelirlerini de "artırmayı"

²⁵²Futoryanskiy, *İstoriya Orenburjya*, s. 32-35.

²⁵³Ziyayev H.Z., *Rol Orenburga v razvitii russko-aziatskih otnoshenii v XVIII v.*, Obşçestvennie nauki v Uzbekistane, 1985, №11, s.58.

²⁵⁴Çernov İ.V., *Zapiski, Trudi Orenburgskoy učenoy arhivnoy komissii*, T. 18, Orenburg, 1907, s. 15.

²⁵⁵Neplüyev, *Zapiski İvana İvanoviça Neplüyeva*, s. 429.

²⁵⁶Rıçkov P.İ., *İstoriya Orenburgskaya*, s.75; Alektorov A.E., *İstoriya Orenburgskoy gubernii*, Orenburg, 1883, s. 35.

²⁵⁷Gosudareva, *"İvan İvanoviç Neplüyev – liçnost i deyatelnost"*, s. 165.

amaçladığını iyi bir şekilde anlamıştır.²⁵⁸ 15 sene (1744-1760) içinde Orenburg ilinde demir, bakır ve pik demir eritme tesisleri inşa edilmiştir. Sonuçta Neplüev'in Orenburg ilinde vali görevi sırasında Güney Ural XVIII. yy. ikinci yarısında Rusya'nın metalürji merkezine dönüşmüştür.²⁵⁹

Orenburg bölgesinde farklı milletlerin yaşaması ulusal siyasetin dikkatlice yürütülmesini gerektirmiştir. Rus ulusal siyasetinin başarısı hükümetin diğer din ve inanç mensuplarına karşı davranışına bağlı olmuştur. Bu yüzden iktidardakiler dinler arası barış fikriyle sınırlı kalmayıp onları desteklemiştir. 8 Mart 1744 yılında Kazan Tatarlarına Orenburg şehrine yerleşip şehir dışında cami inşa etmelerine izin verilmiştir.²⁶⁰ 1751 yılında Senato kararıyla Orenburg şehrinde manevi işleri incelemek için farklı dinlerin mensupları komisyonu kurulmuştur. Neplüev bölgenin Müslüman kısmına iyi davranmıştır. Özellikle Orenburg'da Tatar okulunun açılması bu duruma örnek olmuştur. Ancak İvan İvanoviç, Büyük Ruslar ve Ortodoksluğun çıkarlarını yeni kiliseler açarak savunmuş ve Müslüman din adamlarının yerel halka olan etkisini engellemiştir.²⁶¹

Böylece İvan İvanoviç Türkiye ve Kiev'deki tecrübesini kullanarak Orenburg bölgesini Rus İmparatorluğu'nun Orta Asya'ya açılan "kapısı" yapmıştır. Bu da bölgeyi Rusya ve Doğu arasındaki büyük ticaret merkezlerinden birine çevirmiştir.

1758 yılında Neplüev sağlık nedenleriyle Orenburg valiliği görevinden kendi isteği üzerine emekli olmuştur. 16 sene boyunca Rusya'nın büyük sınırlarında faaliyet gösteren İvan İvanoviç bölgede ticaret ve üretimi düzenlemek için, bölgenin emniyetini sağlamak için büyük emek vermiştir. İstanbul ve Orenburg şehirlerinde yaklaşık 40 senelik çalışmaları sonucunda Neplüev diplomasi, idare, tarım ve askeri alanlarında tecrübe edinip II. Katerina döneminde Rus Çarlığı için aranılan bir uzman olmuştur. Neplüev'in şahsi notlarına göre 1758 yılında Petersburg'a döndükten sonra 1760 yılına kadar geri hizmette pasif görevler üstlendi.²⁶² Elizaveta'nın emriyle 16 Ocak 1760 yılında İvan Neplüev senatör ve Konferans üyesi ve başkanı olarak

²⁵⁸RGADA, F. 16, Op. 1, D. 808, L. 196.

²⁵⁹Futoryanskiy, *İstoriya Orenburjya*, s. 42.

²⁶⁰Dornostup V.V., *Natsionalnaya politika pravitelstva Rossii i ee osuşestvlenie na Yujnom Urale (30-e godı XVIII v. – 60-e godı XIX v.)*, dissertatsiya kandidata istoričeskih nauk, Orenburg, 2000, s. 157.

²⁶¹Futoryanskiy L.İ., *İ.İ. Nepluyev – osnovatel Orenburgskoy gubernii; İ.İ. Nepluyev i Yujno-Uralskii kray (Materialı naučnoy konferentsii)*, Çelyabinsk, 1993, s. 4.

²⁶²Neplüev, *Zapiski İvana İvanoviça Nepluyeva*, s. 437.

vazifelendirilmiştir.²⁶³ İvan İvanoviç çalışkan ve sorumlu bir davranışla organizasyonun her toplantısına katılmıştır.²⁶⁴ Neplüev, III. Petro döneminde de senatör olarak görev yapmış olmasına rağmen içinde bulunduğu durumdan pek memnun değildir. Neplüev anılarında bu durumnu şu şekilde anlatmıştır; “*Ben her gün görevimin başında idim, ancak dilsizdim, çünkü artık kimse benim fikrimi sormuyordu.*”²⁶⁵ Bu yüzden Neplüev, Elizabet’in ölümü üzerine tahta çıkarılan III. Petro’nun kısa süre içinde bir darbe ile devrilmesini ve yerine II. Katerina’nın tahta geçirilmesini sevinçle karşılamıştır. Ancak kendisi 28 Haziran 1762 yılındaki hükümet darbesine katılmamıştır.²⁶⁶

²⁶³Vitevskiy, *İ.İ. Neplüev i Orenburgskii krai v prejnem ego sostave do 1758 goda*, T.5, s. 102-105.

²⁶⁴RGADA, F. 248, Op. 137; F. 178, Op. 1, D. 20-24,32,33.

²⁶⁵Neplüev, *Zapiski İvana İvanoviça Nepluyeva*, s. 437.

²⁶⁶Neplüev, *Zapiski İvana İvanoviça Nepluyeva*, s. 438.

SONUÇ

Osmanlı Devleti ve Çarlık Rusya ilişkileri çok eski tarihlere dayanmaktadır. Devletlerin ikili ilişkileri kimi zaman savaş meydanlarında devam ederken kimi zamanda diplomatik sahada sürmüştür. Devletlerarasındaki savaşlar ne kadar sosyo-kültürel yapıya etki ediyorsa diplomatik ilişkilerde o kadar etkili olmuştur. Osmanlı ve Çarlık Rusya arasında diplomatik ilişkiler XV. yüzyılın sonlarına doğru başlamıştır. Diplomatik ilişkileri sürdürmek ve geliştirmek amacıyla Çarlık Rusya Osmanlı Devleti toprakları içerisinde daimi elçi bulundurmak istemiştir. İstanbul sefirliği için daha önceden Ukraintsev ve Tolstoy görevlendirilmiştir. 1721 yılında ise İvan İvanoviç Neplüev Çarlık Rusya'nın İstanbul'daki daimi elçisi olarak görevlendirilmiştir. Rus Çarı I. Petro'nun özel olarak ilgilendiği bir öğrenci grubunda bulunan Neplüev, Çarlık Rusya'nın bu dönemdeki devlet ideolojisini içselleştirmiştir. Hem ailesinden aldığı eğitim hemde yurtdışında almış olduğu eğitim onun genç yaşta İstanbul elçisi olmasını sağlamıştır. Neplüev, İstanbul elçiliği döneminde öncelikle Osmanlı ve Çarlık Rusya arasında barışı sağlamaya çalışmıştır. Bununla birlikte Çarlık Rusya'nın XV. yüzyılda başlattığı sınırları genişletme, Asya ve Avrupa ülkeleri arasında yer sahibi olması yönündeki politikaların uygulanmasında kendisine verilen talimatları yerine getirmek için çabalamıştır.

Neplüev İstanbul'da elçiliği sürecinde ikili ilişkilerin gelişmesini sağlamıştır ama her şeyden önce Çarlık Rusya'nın çıkarlarını korumaya çalışmıştır. Neplüev Çarlık Rusya'ya ve I. Petro'ya her zaman sadık bir görevli olarak hizmet etmiştir. Ancak I. Petro'nun ölümüyle beraber Neplüev prestij kaybına uğrarken İstanbul elçiliğinden sonra Orenburg'a görevlendirilmiş ve Orenburg'da Çarlık Rusya'nın bu bölgede kalıcı olmasını sağlayacak reformlar gerçekleştirmiştir. Neplüev görev yaptığı yerlerde bölgelerin kalkınmasını sağlamıştır. Neplüev bu bağlamda reformist kimliğiyle öne çıkmaktadır. Sonuç olarak Neplüev Çarlık Rusya'nın yetiştirmiş olduğu önemli bir diplomat, siyasetçi ve devlet görevlisidir. XVII. yüzyılda Çarlık Rusya'nın politikalarına damgasını vurmuş özel bir kişilik olarak yer almıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Arkhiv vneshney politiki Rossii MID RF, çev., Gosudareva Marina, “F. Snosheniya Rossii s Turtsiye”, Op. 90/I, Sv. 33/v., Stolb 1, D. 7, 1732.

AVPRI, çev., Gosudareva Marina, F. Aziatskie dela, Op. 103, D. 3, 1724–1735.

AVPRI, çev., Gosudareva Marina, F. Snosheniya Rossii s Persiye, Op. 77/I, D. 7, 1734.

AVPRI, çev., Gosudareva Marina, F. Snosheniya Rossii s Persiye, Op. 77/I, 1721.

AVPRI, çev., Gosudareva Marina, F. Snosheniya Rossii s Turtsiye, Op. 89/I, 1721.

AVPRI, çev., Gosudareva Marina, F. Snosheniya Rossii s Turtsiye, Op. 89/I, 1722.

AVPRI, çev., Gosudareva Marina, F. Snosheniya Rossii s Turtsiye, Op. 89/I, 1724.

AVPRI, çev., Gosudareva Marina, F. 89, Op. 89/1, D. 7, 1724, L. 254ob-255.

AVPRI, çev., Gosudareva Marina, F. 89, Op. 89/1, D. 7, 1724, L. 254-254ob.

AVPRI, çev., Gosudareva Marina, F. Snosheniya Rossii s Turtsiye, Op. 89, D. 5, Ç. 2, 1723, L. 241 ob.

AVPRI, çev., Gosudareva Marina, F. Snosheniya Rossii s Turtsiye, F.89, Op.89/1,

BOA. A.DVNSNMH.d: 00007.00114.

BOA. AE.SAMD.III: 00196.18971, 00059.05955, 0012.10057, 00063.06342, 00142.13816, 00180.17466, 00180.17471, 00144.13966, 00144.13967, 00150.14753, III.00180.17467, 00214.20700, 00224.21635, 00214.20700.

BOA. AE.SMHD.I: 00019.01135.

BOA. C.HR: 00094.04680, 00173.08650, 00094.04698, 00154.07685.

BOA. TSMA. E: 913/17.

GOSUDAREVA, Marina, çev., Sbornik Imperatorskogo Russkogo İstoričeskogo Obşestva, SPb., 1867-1916, c. 148.

Oçerki istorii SSSR. “*Period fedralizma. 2-ya çetvert XVIII*” v., s. 374; Oçerki istorii SSSR. XVIII v., Moskva, 1962, s.162

Oçerki po istorii Başkirkoy ASSR, çev., Gosudareva Marina, T.1, Ufa, 1957, s.145.

RGADA, çev., Gosudareva Marina, F. 11, Op. 1, D. 992, L. 71-97.

RGADA, çev., Gosudareva Marina, F. 9, Otd. II, Op. 4, Kn. 86, L. 2.

RGADA, çev., Gosudareva Marina, F. 16, Op. 1, D. 808, L. 196.

RGADA, çev., Gosudareva Marina, F. 248, Op. 137; F. 178, Op. 1, D. 20-24, 32, 33.

Russkiy arhiv, çev., Gosudareva Marina, №1, 1884, s. 265 akt.

Araştırma Eserleri

ABDUKADIROV, Mamatraim. (2014), “*Resey elşisi İ.Neplyuevtin Osman imperiyasındağı sayasi jane diplomatiyalık kızmeti (“Kazakistan-2050” strategiyası jane tarihşı jas ğalımdar mindeti V konferentsiya materialdarı)*”, Almatı.

AKHMADOV, Z. Yavus. (2001), “*İstoriya Chechni s drevneyshikh vremen do kontsa XVIII v. ”*”, Moskva.

ALEKTOROV, E. Aleksandra. (1883), “*İstoriya Orenburgskoy gubernii*”, Orenburg.

ANİSİMOV, V. Evgeni. “*Anna İoannovna*”, Moskva, 2004, s. 262

APOLLOVA, G. Natalya. (1966), “*Osobennosti vozniknoveniya i razvitiya gorodov Oreburskogo kraya v XVIII v. ”*”, Goroda feodalnoy Rossii. Sb. pamyati N.V. Ustyugova, Moskva.

BELOVA, Elena. (2011), “*Prutskiy pohod*”, Veçe, Moskva.

BERKOK, İsmail (1958), “*Tarihte Kafkasya*”, Istanbul.

BUTKOVA, Petr Grigorievich. (1869), “*Materiarli Dlya Novoy İstorii Kafkaza s 1722 po 1803 god*”, St. Peterburg.

BÜLBÜL, İsmail. “*Osmanlı Belgelerine Göre Rus Elçisi Tolstoy’un Faaliyetleri*”, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2007, s. 23-24.

CRACRAFT, James (2004), “*The Petrine Revolution in Russian Culture*”, Cambridge, MA, London.

ÇAYCIOĞLU, O. Serdar. (2017). “18. Yüzyıl Başlarında Rusya’nın Kafkasya Siyaseti: I. Petro’nun İran Seferi”. *Vakanüvis - Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2 () , 115-132. DOI: 10.24186/vakanuvis.356268

ÇERNOV, İ. Victor. (1907), “*Zapiski, Trudi Orenburgskoy uçenoy arhivnoy komissii*”, T. 18, Orenburg.

DANILOV, A. Alexander. (1996), “*İstoriya Rossii. XVIII vek: spravoçnie materialı*”, VLADOS, Moskva.

- DORNOSTUP, V. Vladimir. (2000), “*Natsionalnaya politika pravitelstva Rossii i ee osuŝestvlenie na Yujnom Urale (30-e godı XVIII v. – 60-e godı XIX v.)*”, dissertatsiya kandidata istoričeskikh nauk, Orenburg.
- FUTORYANSKIY, İ. Leonid. (1993), “*İ.İ. Nepluyev – osnovatel Orenburgskoy gubernii; İ.İ. Nepluyev i Yujno-Uralskii kray*”, Materialı nauçnoy konferentsii, Çelyabinsk.
- FUTORYANSKIY, İ. Leonid. (1996), “*İstoriya Orenburjya*”, Orenburg.
- GADZHİEV, G. Vladilen. (1965), “*Rol Rossii v istorii Dagestana*”, Moskova.
- GADZHİEV, G. Vladilen. (1996), “*Razgrom Nadir-shakha v Dagestane*”, Makhachkala.
- GEORGIYEV, A. Vladimir. (1975), “*Vneşnyaya politika Rossii na Blijnem Vostoke v kontse 30 – naçale 40-h godov XIX v.*”, İzdanie MGU, Moskova.
- GOLIKOV, İvan İvanoviç. (2014), “*Ivan Nepluyev. Put Gardemarina, Vospominanie İ. İ. Golikova ob İ. İ. Nepluyeve*”, Gangut, St. Peterburg.
- GOSUDAREVA, Marina Yurievna. (2010), “*Liçnost v istorii: İ. Nepluyev*”, RVVDKU, Ryzan.
- GOSUDAREVA, Marina Yurievna. (2006), “*İvan İvanoviç Neplüyev – liçnost i deyatelnost*”, Tarih Bilimleri Adayı tezi, Ryazan.
- KARAMZİN, Nikolay Mihayloviç (2002), “*İstoriya Gosudarstva Rossiyskogo I*”, Moskova.
- KİNYAPİNA, S. Nina i dr. (1978), “*Vostoçnyy vopros vo vneşney politike Rossii. Konets XVIII – naçalo XX v.*”, Nauka, Moskova.
- KLYUÇEVSKY, O. Vasily. (1989), “*Soçineniya v 9-ti tt.*”, T. 4-5, Moskva.
- KOÇUBİNSKIY, A. Alexandr. (1899), “*Graf Andrey İvanoviç Osterman i razdel Turtsii. İz istorii Vostoçnogo voprosa. Voyna pyati let (1735-1739 gg.)*”, Tipografia Ştaba Odesskogo voennogo okruga, Odessa.
- KURAT, Akdes Nimet (1987), “*Rusya Tarihi; Başlangıçtan 1917'ye Kadar*”, TTK, Ankara
- KUZMIN, Apollon Grigorievich. (1981), “*Tatişçev*”, Moskova.
- MIKHNEVA, A. Rumyana. (1985), “*Rossiya i Osmanskaya imperiya v seredine XVIII v. (1739–1756gg.)*”, Moskova.
- MOLÇANOV, N. Nikolay. (1984), “*Diplomatiya Petra Pervogo*”, Moskova.

- MOLÇANOV, N. Nikolay. (1990), “*Diplomatiya Petra Velikogo, Mejdunarodnie otnoşeniya*”, Moskova.
- NEPLÜYEV İvan. İvanoviç, (2014), “*Put Gardemarina, CPB:İzdatelskopoligrafiçeskiy Kompleks “Gangut”*”, S. Petersburg
- NEPLÜYEV, İvan. İvanoviç. (1892), “*Zapiski İvana İvanoviça Nepluyeva*”, Tipografiya A. S. Suvorina, S. Peterburg.
- NOVIÇEV, Aron. “*İstoriya Turtsii, T.1, Epokha feodalizma, Leningrad*”, 1963, s. 208; Petrosyan A. Yuriy. Osmanskaya imperiya: ot moguşestva k gibeli, Moskva, 2003, s. 244
- PAVLENKO, İ. Nikolay. (1988), “*Ptenci gnezda Petrova*”, Mısli, Moskva.
- PÇELOV, V. Evgeniy. (2004), Romanovy, “*İstoriya dinastii, Olma-Press*”, Moskova.
- POLOVİNKİN, İ. Vitaly. (2014), “*Hram-usypalnica Neplüeyvix v Poddubya, Gnagut*”, S. Peterburg.
- RACHİNSKIY, Viktorovich Alexander. (1875), “*Pervıye russkiye gardemarinı za granitseı v XVIII stoletiy*”, Russkiy Vestnik, №11, 1875, s. 83-110.
- RIÇKOV, İ. Petr. (1896), “*İstoriya Orenburgskaya*”, Orenburg.
- RİASANOVSKY, Nicholas (2000), “*A History of Russia, Oxford University Press*”, Oxford.
- SANİN, Gennadiy Aleksandroviç. (1998), “*İstoriya vneşney politiki Rossii*”. XVIII v.
- SMİRNOV, Yu.N.(1997), “*Orenburgskaya ekspeditsiya i prisoedineniye Zavoljya k Rossii v 30-40-e gg. XVIII v.*”, Samara.
- SOLOVYEV, Sergey Mihayloviç. (1872), “*Publiçnie çteniya o Petre Velikom*”, Moskva.
- SOLOVYEV, Sergey Mihayloviç. (1959), “*İstoria Rossii, Kniga IX, T. 17-18*”, Moskva.
- SOLOVYEV, Sergey Mihayloviç. (1993), “*İstoriya Rossii s drevneyshikh vremen v 15 knigah*”, Moskva.
- SOTAVOV, A. Nadirpaşa. i Kasumov R. M. (2008), “*Dagestan i Kaspiy v mezhdunarodnoy politike epokhi Petra I i Nadir-shakha Afshara*”, Makhachkala.
- SOTAVOV, A. Nadirpaşa. (1989), “*Severnıy Kavkaz v kavkazskoy politike Rossii, Irana i Turtsii v pervoy pol. XVIII veka*”, Makhachkala.

- SOTAVOV, A. Nadirpaşa. (1991), “*Severniy Kavkaz v russko-iranskih i russko-turetskih otnoşeniyah v XVIII v.*”, Nauka, Moskova.
- STOLPYANSKIY, N. Petr. (1908), Gorod Orenburg, “*Materialı k istorii i topografii goroda*”, Orenburg.
- SUKNOVALOV, Alexey Evgenievich. (1956), “*Çemu i kak obuçali v Peterburgskoy Morskoy Akademii pri Petre I*”, *Uç.zap. LGPI, T. XIII, İstoriç. F-t, Vıp. 2, L.*, s. 123.
- SUMNER, Benedict Humphrey. (1949), “*Peter the Great and the Ottoman Empire*”, Blackwell Oxford, London.
- TOLSTOY, Pyotr Andreyeviç, (2020), “*Tolstoy’un Gizli Raporlarında Osmanlı İmparatorluğu*”, (5. Baskı), çev. İbrahim Allahver, Yeditepe Yayınları, İstanbul.
- TŞEPKİNA, Ekaterina. (1988), “*İ. İ. Neplüjev, gardemarin Petra Velikogo. İstoriçeskiy oçerk*”, *Rodnik*, sayı 2, s. 174.
- TURİLOVA, Svetlana Leonidovna. (1996), “*Russkie diplomatiçeskie predstaviteli v Persii i Turtsii v XVIII v.*”, *Annalı*, vıp. 4, M., s. 242-243, 248.
- UZUNÇARŞILI, Hakkı İsmail. (2011), “*Osmanlı Tarihi*”, *Cilt III, Kısım I*”, Ankara: TTK, s. 652.
- ÜNAL, Fatih. “Karadeniz’e Çıkan İlk Rus Savaş Gemisi “Krepost” ve Ukraintsev’in İstanbul Elçiliği (1699-1700)”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2012, s. 221-245
- ÜNAL, Fatih (2014), “*XVIII. Yüzyıl Türk-Rus İlişkilerinde Neplüjev*”, Ankara.
- VEKA, Aleksandr. (2003), “*İstoriya Rossii s drevneyşih vremen do naşih dnei*”, Sovremenniy literator, Moskova.
- VİTEVSKIY, Viladimir Nikolaeviç. (1889-1897), “*İ.İ. Neplüjev i Orenburgskiy kray v prejnem ego sostave do 1758 g. v 5-ti tt.*”, Kazan.
- VİTEVSKIY, Viladimir Nikolaeviç.. (1891), “*İ.İ. Neplüjev, verni sluga svoego Oteçestva, osnovatel Orenburga i ustroitel Orenburgskogo kraiya*”, Kazan.
- VODARSKIY, Eduard. (2004), “*Zagadki Prutskogo pohoda Petra I*, Nauka”, Moskva.
- YILDIZ, Hakan. (2006), “*Haydi Osmanlı Sefere, Prut Seferi’nde Organizasyon ve Lojistik*”, İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- YUZEFOVİCH, Trofim. (1868), “*Dogovory Rossii s Vostokom politicheskiei torgovie*”, St. Peterburg.
- YÜKSEL, Sinan. “Kuzey Savaşları Sırasında Rusya’nın Karadeniz’e Yönelik Faaliyetleri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2012, 31 (52), s. 171-190

ZIYAYEV, Z. Hamid. (1985), *“Rol Orenburga v razvitii rusko-aziatskih otnoshenii v XVIII v.”*, *Obşçestvennie nauki v Uzbekistane*”, №11, s.58.

EKLER

Ek 1: Neplüjev Kadet Korpus’tan Bir Görünüş (XIX. Yüzyıl)

Ek 2: Günümüzde Neplüjev Kadet Korpus’tan Bir Görünüş

(Kaynak: <https://www.researchgate.net/publication/337165915>, Erişim tarihi: 21.11.2020)

Ek 3: 1780 Yılı Rusya İmparatorluğu Haritası

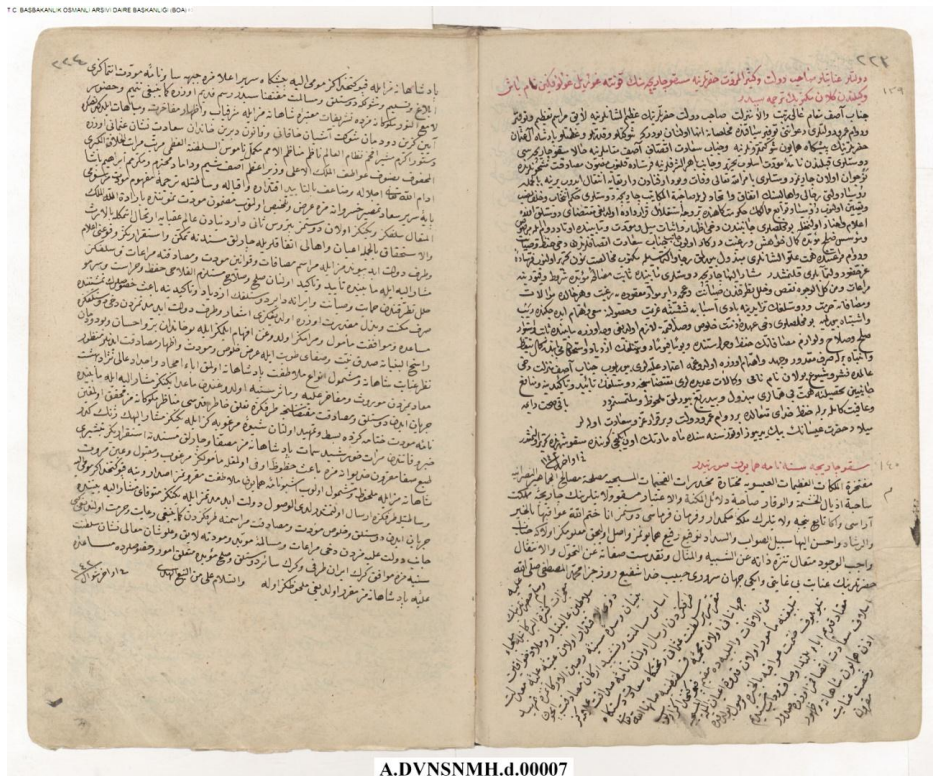
(<https://q-map.ru/>, Erişim tarihi: 21.11.2020.)

Ek 4: 1794 Yılı Rusya İmparatorluğu Haritası

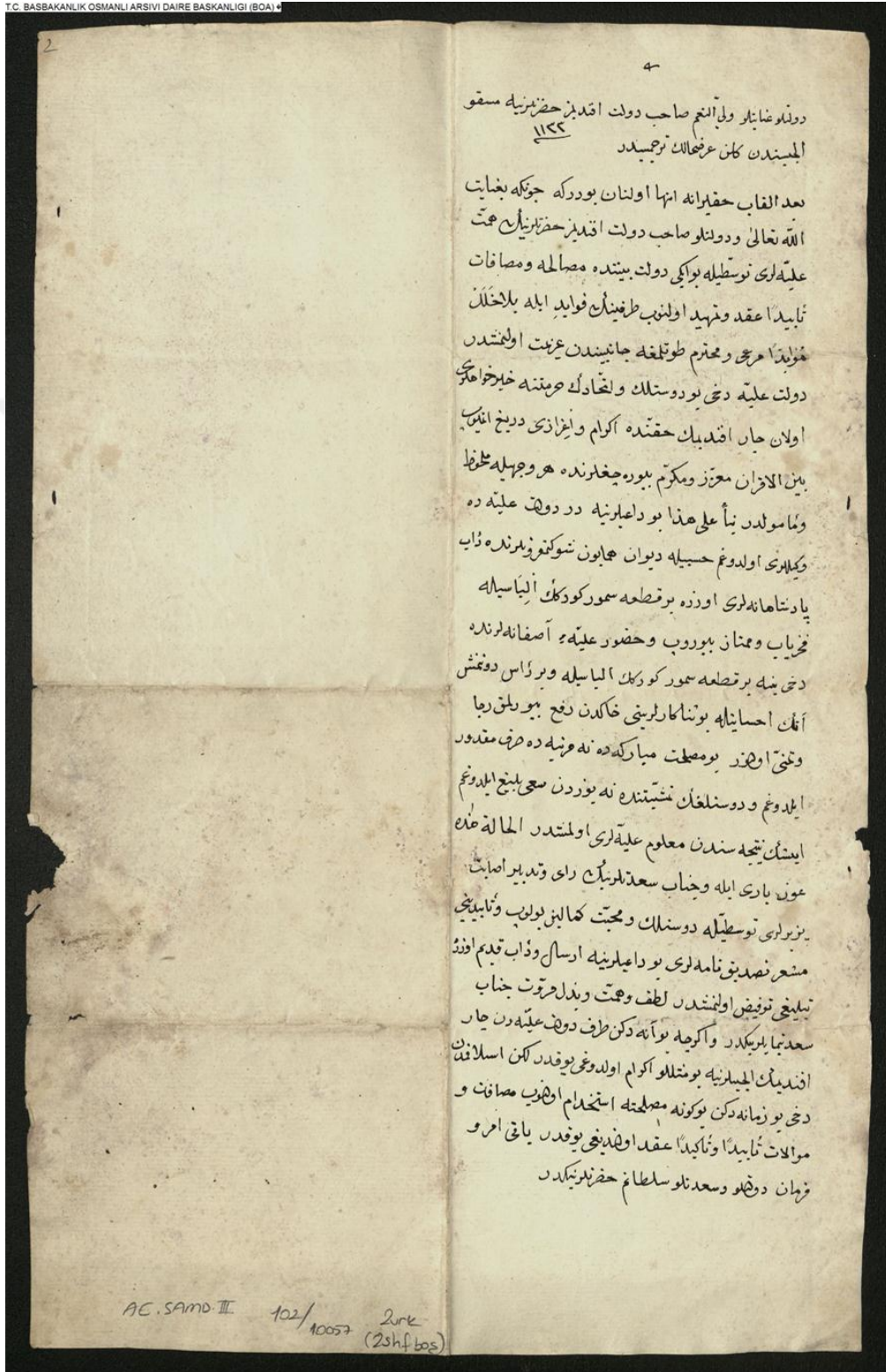

(<https://q-map.ru/>, Erişim tarihi: 21.11.2020.)

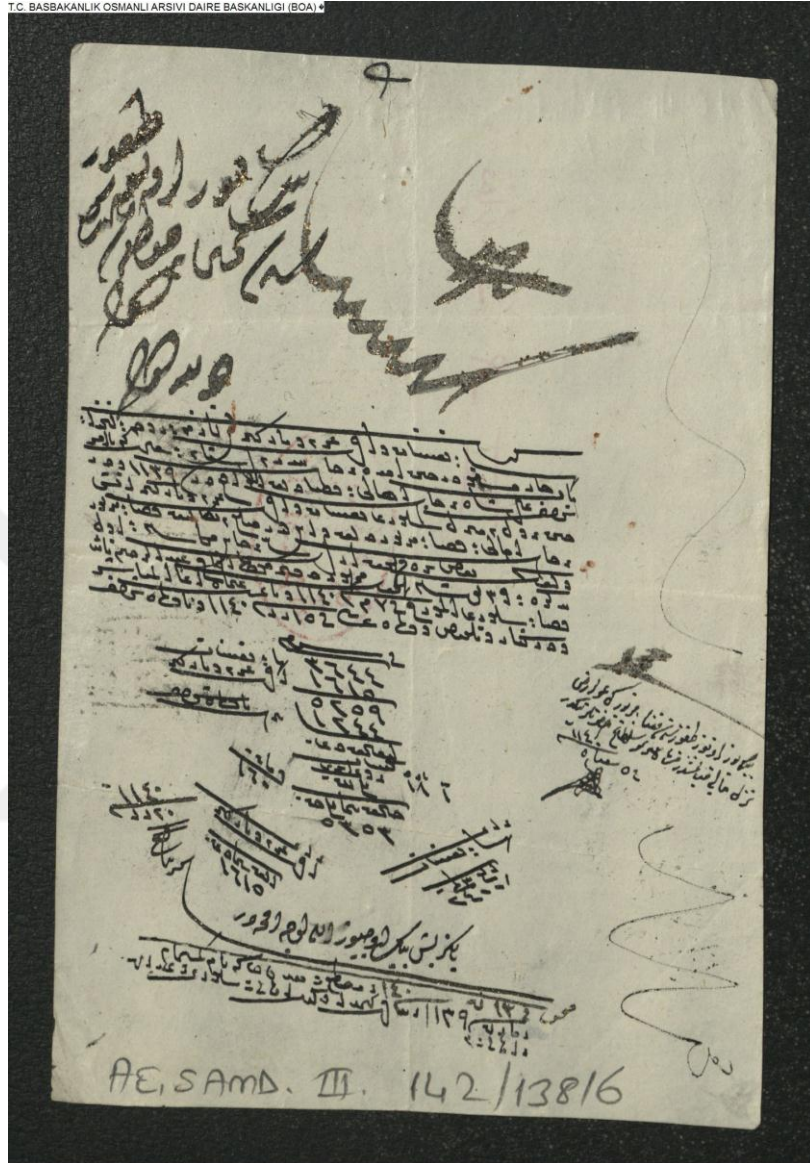
Ek 5: Golofkin'in Mektubu ve Çariçe'ye Gönderilen Name-i Hümayun (A.DVNSNMH.d.00007)

A.DVNSNMH.d.00007

Ek 7: Neplüev'in eşinin yol masraflarını gösterir belge (AE.SAMD.III.00142.13816.001)

AE.SAMD.III.00142.13816.001

Ek 8: Neplüev'in İstanbul'a Gelişiyle İlgili Belge (AE.SAMD.III.00196.18971)

